

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ebru AKDUMAN DERMAN

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE PERMAKÜLTÜR
UYGULAMALARI

Turizm Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ebru AKDUMAN DERMAN

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE PERMAKÜLTÜR
UYGULAMALARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÖZEN

Turizm Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Ebru AKDUMAN DERMAN'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Turizm Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi: Meriç BALCI (İmza)
Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÖZEN (İmza)
Üye : Dr. Öğr.Üyesi Emrah Köksal SEZGİN (İmza)

Tez Başlığı: Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Türkiye’de Permakültür Uygulamaları

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 22/09/2022

Mezuniyet Tarihi : 13/10/2022

(İmza)
Prof. Dr.Engin KARADAĞ
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Türkiye’de Permakültür Uygulamaları” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Ebru AKDUMAN DERMAN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

30 / 09 / 2022

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Ebru AKDUMAN DERMAN
Öğrenci Numarası	20185278005
Anabilim Dalı	Turizm Yönetimi
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÖZEN
Yüksek Lisans Tez Başlığı	Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Türkiye’de Permakültür Uygulamaları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1913295203
Rapor Tarihi	30.09.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 9 Alıntılar dahil: % 10

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 77 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise:

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

Danışman Öğretim Üyesi
Unvanı, Adı-Soyadı
Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÖZEN

İmza

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLolar LİSTESİ	iv
GÖRSELLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
TEŞEKKÜR.....	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞİMİ

1.1. Turizmin Gelişimi	3
1.2. Dünyada ve Türkiye’de Turizm.....	6
1.2.1. Dünyada Turizm	6
1.2.2. Türkiye’de Turizm.....	10
1.2.2.1. Türkiye’de Turizmin Sürdürülebilirlik Sorunları.....	15
1.3. Türkiye’de ve Dünyada Sürdürülebilir Turizm	20
1.3.1. Sürdürülebilirlik Kavramı.....	20
1.3.2. Sürdürülebilir Turizm Kavramı	25
1.3.3. Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm	29
1.4. Kitle Turizminden Alternatif Turizme Geçiş.....	33
1.4.1. Kültüre Dayalı Alternatif Turizm Çeşitleri	36
1.4.2. Doğaya Dayalı Alternatif Turizm Çeşitleri	38

İKİNCİ BÖLÜM

PERMAKÜLTÜR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

2.1. Permakültür Kavramı	41
2.2. Permakültür Etik ve İlkeleri.....	44
2.3. Permakültürün Sürdürülebilir Turizm İle İlişkisi	48
2.4. Permakültürün Sürdürülebilirliğe Etkisi	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE PERMAKÜLTÜR
UYGULAMALARI

3.1. Araştırmanın Yöntemi	55
3.2. Türkiye'deki Permakültür Uygulamaları	56
3.2.1. Malva Permakültür Çiftliği.....	61
3.2.2. Permakamp	62
3.2.3. Belentepe Permakültür Çiftliği	63
3.2.4. Bilecik Zeytinliboğaz Permakültür Çiftliği	63
3.3. Türkiye'deki Permakültür Uygulamalarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Önemi	65
SONUÇ	68
KAYNAKÇA.....	70
ÖZGEÇMİŞ	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1 Permakültür Tasarım Aşamaları.....	46
Şekil 2.2 Tasarım alanındaki yararlı ve işlevsel ilişkiler.....	53
Şekil 3.1 2003-2017 yılları arası Türkiye'ye gelen turist ve ekoturist sayısı	67

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Dünya Genelinde En Fazla Turist Çeken Ülkeler (2019 Yılı)	7
Tablo 1.2 Dünya Genelinde Turizm Geliri En Yüksek Ülkeler (2019)	8
Tablo 1.3 Türkiye'nin Yıllara Göre Turizm Gelirleri	13
Tablo 1.4 Kitle Turizmi ve Alternatif Turizmin Karşılaştırılması	34
Tablo 3.1 Avrupa ve Türkiye'deki Ekolojik Köylerin Karşılaştırılması	57

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3.1 Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi.....	58
Görsel 3.2 Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi Mağara Odası Görünümü.....	59
Görsel 3.3 Bayramiç Yeniköy.	59
Görsel 3.4 Pastoral Vadi.	60

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ALTİD	: Alanya Turistik İşletmeler Derneği
BM	: Birleşmiş Milletler
EKİLAT	: Ekoköyler İletişim Ağı
EKOYER	: Eko Yerleşkeler Ağı
GEF	: Global Environment Facility
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
PDC	: Permakültür Tasarım Sertifikası
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
UNWTO	: World Tourism Organization
WTO	: Dünya Turizm Örgütü

ÖZET

Turizm sektörünün tüm dünyada ve Türkiye’de öneminin günden güne artmasına ve çok önemli bir gelir kaynağı olmasına rağmen Türkiye’de turizm faaliyetleri büyük ölçüde deniz-kum-güneş olarak bilinen geleneksel turizme dayanmaktadır. Ancak kıtlaşan çevresel kaynakların sürdürülebilirliğinin önem kazandığı ve yeni arayışların önemini artırdığı günümüzde Türkiye’nin de turizm konusunda çeşitlemelere gitmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu sektörde sürdürülebilir gelişimi sağlamak sürdürülebilir kalkınma açısından da önem arz etmektedir. Turizmin doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği ve etkilendiği birçok sektör bulunmaktadır. Tarım sektörü bunların başında gelmektedir. Turistlerin yeme-içme ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynak olan tarım sektörü aynı zamanda alternatif turizm türü haline gelmiştir. Bu noktada doğaya dayalı özel ilgi turizmi çeşitlerinden birisi olan tarım turizmi, turizm faaliyetlerinin dönersellik sorununu da ortadan kaldıran önemli bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Tarım turizmi faaliyetleri için eşsiz bir alt yapı sunan permakültür uygulamaları, kendine yeten yaşam alanları dizayn etme felsefesi ile hem turizmin sürekliliğini ve çeşitliliğini sağlayabilecek, hem de doğaya duyarlı turist profilini çekebilecek bir seçenek olacaktır. Permakültür uygulamaları son yıllarda önemi artan sürdürülebilir tarımsal uygulamalardır. Bu uygulamaların yapıldığı çiftliklerde turizm faaliyetleri de yürütülebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye’deki permakültür çalışmalarının belirlenmesi sürdürülebilir turizm bağlamında önem arz ettiğinden Türkiye’de permakültür uygulamalarının mevcut durumunu belirlemek ve bu uygulamaların sürdürülebilir turizm ile ilişkisini ortaya koymak tezin temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de permakültür ile ilgili yazılı ve görsel materyaller doküman analizi yöntemi ile incelenmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek sunulmuştur. Öncelikle Türkiye’de turizmin sürdürülebilirlik sorunlarına değinilmiş daha sonra permakültür uygulamalarının bu sorunların çözümündeki rolü vurgulanmıştır. Türkiye’deki permakültür uygulamalarının yürütüldüğü çiftlikler incelenmiş en iyi uygulamalar örnek olarak sunulmuştur. Yeterli düzeyde olmasa da örnek uygulamaların olduğu ancak sürdürülebilirlik konusunda bu kadar önemli olan permakültür uygulamalarının Türk turizmine daha entegre ve daha sistematik biçimde turizm paydaşları ile koordineli olarak yürütülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Permakültür, Sürdürülebilir Turizm, Tarım Turizmi, Sürdürülebilirlik.

SUMMARY

THE PRACTICES OF PERMACULTURE IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABLE TOURISM

Although the increasing importance of the tourism sector which is a very important source of income in Turkey and the World, tourism activities in Turkey are largely based on traditional tourism known as sea-sand-sun. However, it has become a necessity for Turkey to diversify in tourism with the new searches the sustainability of scarce environmental resources gains importance. Ensuring sustainable development in this sector is also important in terms of sustainable development. There are many sectors affected by tourism directly and indirectly. The agricultural sector, which is a source for meeting the food and beverage needs of tourists, has also become an alternative tourism type is one of them. At this point, agricultural tourism which is one of the nature-based special interest tourism types stands out as an important alternative that also eliminates the periodicity problem of tourism activities. Permaculture practices, which offer a unique infrastructure for agricultural tourism activities will be an option that can both ensure the sustainability and diversity of tourism and attract a nature-sensitive tourist profile with the philosophy of designing self-sufficient living spaces. Permaculture practices are sustainable agricultural practices that have increased in importance in recent years that tourism activities can also be carried out on the farms where these practices are done. In this context, the determination of permaculture practices in Turkey is important in the context of sustainable tourism, so the main purpose of the thesis is to determine the current status of permaculture practices in Turkey and to reveal the relationship between these practices and sustainable tourism. In this study, written and visual materials related to permaculture in Turkey were analyzed by document analysis method and presented by analyzing with descriptive analysis method. First of all, the sustainability problems of tourism in Turkey have been mentioned, then the role of permaculture practices in solving these problems has been emphasized. The farms where permaculture practices are carried out in Turkey have been examined and best practices have been presented as examples. It has been concluded that there are exemplary practices which are not at a sufficient level, for all that permaculture practices which are so important in terms of sustainability should be carried out in a more integrated and more systematic manner in coordination with tourism stakeholders.

Keywords: Permaculture, Sustainable Tourism, Agricultural Tourism, Sustainability

TEŐEKKÖR

“Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Türkiye’ de Permaköltür Uygulamaları” adlı tez çalışmamda bana katkıları ve yol göstericilikleri için tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ebru Gözen’ e, destekleri için eşim Doç. Dr. Engin Derman’a ve sayın jüri üyelerime, her zaman yanımda olan aileme ve sevdiklerime teşekkürü bir borç bilirim.

Ebru AKDUMAN DERMAN

Antalya, 2022

ÖNSÖZ

18. Yüzyıldan itibaren dünya nüfusu hızlı bir artışa geçmiş ve çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle toplumun tüketim alışkanlıkları da değişmiş ve belirgin düzeyde artmıştır. Bu artış, doğal kaynakları tüketmeye başlamış, insanların bir zamanlar tükenmez zannettikleri ve bedavaya kullandıkları kaynaklar en kıymetli sermayeye dönüşmüştür. Sanayileşme ve tüketim alışkanlıklarının artan hızıyla eş zamanlı olarak çevresel olumsuzluklar son derece hızlı bir sürece girmiştir (Bayar, 2016: 22). Toplumların sanayileşme düzeyinin artmasına bağlı olarak çevrenin kirlenmesi ve doğal kaynakların kıtlaşmasının geri dönüşü zor bir duruma geldiği görülmektedir. Endüstriyel tarım faaliyetleri bir yandan içilebilir su kaynaklarının % 85'ten fazlasını tüketirken, diğer yandan yüksek oranda kimyasal girdiler ile doğal çevreyi önemli zarara uğratmaktadır (Hathaway, 2016: 2-4). Üretim faaliyetlerinin zirve yaptığı son iki yüzyıllık dönem insanoğlunun ürettiğinden fazla tüketmeye başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim toplumu özelliklerine uygun yaşam biçimi öncelikle doğa olmak üzere sahip olduğumuz tüm kaynakların hızla tükenmesine neden olmuş ve sürdürülebilirlik önem kazanmaya başlamıştır.

Sürdürülebilirlik ilk olarak 1987 tarihli Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu raporunda gündeme gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma, sanayileşmiş, gelişmiş batılı ülkelerde daha çok ekolojik sistemin muhafazası ve yaşam standartlarının devamlılığının sağlandığı temiz çevre bağlamında ele alınırken, gelişmekte olan birçok ülkede, yoksullukla mücadelede, sosyal hizmetlere ulaşımında, pazara ulaşımında kolaylık sağlayacak sosyal bir kalkınma aracı olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma temelde, insanlığın kalkınma girişimlerinin her şeye rağmen değil, kaynakların tükenebilir olduğu gerçeğinin gözetilerek yapılmasıdır (Kaypak, 2011: 19-20). Su, gıda başta olmak üzere çevre ve doğal kaynaklar, tarım ve turizm gibi birçok alanda daha iyiyi üretebilme ve sürdürülebilirliği sağlayabilmek adına hayati bir önem kazanmıştır (Basiago, 1999: 147-149).

Turizm sektörünün tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemi günden güne artmaktadır. Bu sektörde sürdürülebilir gelişimi sağlamak sürdürülebilir kalkınma açısından da önem arz etmektedir. Turizmin doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği ve etkilendiği birçok sektör bulunmaktadır. Tarım sektörü bunların başında gelmektedir. Turistlerin yeme-içme ihtiyaçlarının karşılanmasında kaynak olan tarım sektörü aynı zamanda alternatif turizm türü haline gelmiştir. Bu bakımdan sürdürülebilir tarımsal faaliyetler turizmi de doğrudan etkilemektedir. Permakültür uygulamaları son yıllarda önemi artan sürdürülebilir tarımsal uygulamalardır. Bu uygulamaların yapıldığı çiftliklerde turizm faaliyetleri de

yürütülebilmektedir. Bu kapsamda Türkiye'deki permakültür çalışmalarının belirlenmesi sürdürülebilir turizm bağlamında da önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de permakültür uygulamaları doküman analizi yöntemi ile veri toplanarak incelenmiştir. Yeterli düzeyde olmasa da örnek uygulamaların olduğu ancak sürdürülebilirlik konusunda bu kadar önemli olan permakültür uygulamalarının Türk turizmine daha entegre ve sistematik biçimde geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

GİRİŞ

İnsan yaşamı, başlangıcından bu yana doğayla iç içedir ve kendine özgü birçok zorlukları içermektedir. Fakat günümüzde bu zorluklara ek olarak yiyecek ve su kıtlığı başta olmak üzere kaynakların tükenmesi sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında insan faaliyetlerine bağlı olarak ekolojik dengenin hızla bozulması ve dünya üzerindeki canlı yaşamının olağan seyrinde sürmesini sağlayan doğal yaşam alanlarının hızla yok edilmesi gibi başka sorunlar da söz konusudur. Her ne kadar gelişen bilim ve teknoloji insan yaşamını birçok açıdan kolaylaştırırsa da bu gelişmenin doğal çevre üzerinde yarattığı baskı her gün daha da artmaktadır (McManus, 2010: 162). 2. Dünya Savaşı'nın ardından kalkınma hamleleri ve elde edilen başarılar bazı ülkelerde gelişmişlik düzeyini oldukça yukarıya taşıırken, çevre adına tehdit oluşturan yan etkilerini de beraberinde getirmiştir. Kalkınmanın yüksek getirisine bakılarak o yıllarda fazlaca üzerinde durulmayan bu sorunlar zaman içerisinde kendi alanlarının dışına taşan küresel bir boyut kazanmış, insanların kalkınma arzuları ile doğal yaşam alanları arasındaki dengenin yeniden kurulması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Kaypak, 2011: 19-20).

Küresel ekonominin endüstriyel etkinliğinin kaynaklar üzerinde yarattığı bu baskı 1970'lerden itibaren başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere birçok örgütün ve araştırmacının gündeme aldığı bir konu haline gelmiştir. BM bu konuda çeşitli faaliyetler başlatmış ve kalkınma temelinde olmak üzere ilk defa 1980 yılında Stockholm'deki bir konferansta sürdürülebilirlik kavramını resmi bir şekilde ortaya atmıştır. Ekonomik kaynaklarla birlikte doğanın ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını esas alan bir tartışma alanı doğmuş ve bu alanda BM girişimleri ile birçok konferans ve toplantı düzenlenirken çeşitli anlaşmalar imzalanmıştır. 1970'lerde başlayan bu girişimler 1980'ler ve 1990'larda daha da artmış ve süreç içerisinde sürdürülebilirlik küresel ölçekli en önemli sorunlardan birisi olarak ele alınmaya başlanmıştır (Basiago, 1999: 147-149).

Bu noktadaki çözüm arayışlarına en etkili formül olarak sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma uygulamaları gösterilmektedir (Karagözoğlu, 2020: 357). Bu uygulamalara örnek olarak permakültür, insanoğlunun sahip olduğu bilgi, birikim, bilgelik ve becerilerin doğayla bütünleşik yaklaşımlarda harekete geçirilmesi düşüncesi ile ortaya çıkan doğayla insanı doğaya zarar vermeden bütünleştiren bir uygulamadır (McManus, 2010: 162).

Turizm dünyada ve Türkiye'de çok önemli bir gelir kaynağı olmasına rağmen turizm faaliyetleri önemli ölçüde deniz-kum-güneş olarak bilinen geleneksel turizme dayanmaktadır. Ancak kıtlaşan çevresel kaynakların sürdürülebilirliğinin önem kazandığı ve yeni arayışların önemini artırdığı günümüzde Türkiye'nin de turizm konusunda çeşitlemelere gitmesi bir

zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktada doğaya dayalı özel ilgi turizmi çeşitlerinden birisi olan tarım turizmi, turizm faaliyetlerinin dönemsellik sorununu da ortadan kaldıran önemli bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Tarım turizmi faaliyetleri için eşsiz bir alt yapı sunan permakültür uygulamaları, kendine yeten yaşam alanları dizayn etme mantığı ile hem turizm gelirlerinin sürekliliğini ve çeşitliliğini sağlayabilecek, hem doğaya duyarlı turist profilini çekebilecek bir seçenek olarak son yıllarda önem kazanmaktadır (Tatar ve Olay, 2015a, 29-30).

Bu çerçevede Türkiye’de permakültür uygulamalarının mevcut durumunu belirlemek ve bu uygulamaların sürdürülebilir turizm ile ilişkisini ortaya koymak tezin temel amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda permakültür ile ilgili yazılı ve görsel materyaller doküman analizi yöntemi ile incelenmiş ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilerek sunulmuştur. Öncelikle Türkiye’de turizmin sürdürülebilirlik sorunlarına değinilmiş daha sonra permakültür uygulamalarının bu sorunların çözümündeki rolü vurgulanmıştır. Türkiye’deki permakültür uygulamalarının yürütüldüğü çiftlikler incelenmiş en iyi uygulamalar örnek olarak sunulmuştur. Bu iyi örneklerin artırılması için permakültür uygulamalarının daha sistematik biçimde turizm paydaşları ile koordineli olarak yürütülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZMİN GELİŞİMİ

1.1. Turizmin Gelişimi

İnsanların sürekli ikamet ettikleri alanlardan ayrılarak dinlenmek, eğlenmek ya da yeni yerler keşfetmek amacıyla seyahat etmeleri ve konaklamaları turizm olarak ifade edilmektedir (Kaygısız, 2019: 609-610). Bu seyahat ve konaklama sürecinde talep edilen çeşitli ürün ve hizmetler turizm işletmeleri tarafından sunulmakta, bu karşılıklı üretim tüketim faaliyetlerinin oluşturduğu sektör ise bugün tüm dünyanın en çok ümit bağlanan endüstrilerden biri olan turizm endüstrisini oluşturmaktadır. Hem kitlesel hem de bölgesel bir endüstri olan turizmde üretim ve tüketim hizmetin sunulduğu alanlar içinde gerçekleşmekte dolayısıyla döviz de turizmin hizmet alanı içinde kalmaktadır. Bu döviz girdisi, ülkeler bazında düşünüldüğünde ihracat girdisine de olumlu olarak yansıyan bir gelir kaynağıdır. Seyahat bağlamında ele alındığında, tarihi insanlık tarihi kadar gerilere giden turizmin günümüz dünyasında ekonomileri, kültürleri, sosyal yaşamları ve çevreyi önemli oranda etkilediği bilinmektedir. Turizmde her geçen yıl artan turist sayısı gibi, her geçen yıl turizmin yarattığı etki de tüm boyutlarıyla artmakta, bu nedenle turizme yönelik yeni yaklaşımlar ve bakış açıları geliştirilmektedir (Kaygısız, 2019: 609-610).

Dünya ekonomisi içerisinde önemli bir yer tutan ve birçok ülkenin en önemli gelir kaynaklarından birisi olan turizm, özellikle son yıllarda küresel ekonomik gelişmelere damgasını vuran sektörlerden biri konumuna gelmiştir. Dünya Turizm Örgütü (WTO)'ne göre 2020 yılında küresel turist sayısı 1,6 milyara ulaşırken ülkelerin turizm sektöründen elde edeceği gelir de yaklaşık olarak 2 trilyon Amerikan Doları civarındadır. Bacasız sanayi olarak adlandırılan turizm sektörü, özellikle Türkiye gibi kalkınması için döviz geliri ihtiyacı fazla olan ülkelerde hayati nitelikte bir sektördür. Yıllardır turizm gelirleri ile dış ticaret açığını kapatmaya çalışan Türkiye, sahip olduğu imkanlarla turizm cenneti olarak kabul edilen ülkelere birisidir(Tatar ve Olay, 2015a: 29-30).

Turizmin önemini geliştirmekte olan Türkiye özelinde ele alındığında sahip olunan turizm varlıklarının döviz girdisine ve istihdam kaynağına dönüşerek büyümeye katkı sağlayacağı, uluslararası rekabette avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Nitekim turizm gelirlerinin Türkiye ekonomisindeki payı düşünüldüğünde sektörün önemi de açıkça görülmektedir. Bu nedenle daha uzun vadeli planlama ve yatırımlarla Türk turizminin istikrarlı ve sürdürülebilir olması sağlanmalıdır (Bayraktutan ve Solmaz, 2020: 425).

Turizm sektörü, doğrudan yarattığı katkıların yanında diğer birçok sektör için kaynak ve iş yaratması sebebiyle de çok önemli bir faaliyet alanıdır. Turizm sektörünün coğrafi bölgeleri birbirine entegre etmenin yanında 50'den fazla sektör ya da iş kolu (otel işletmeciliği, ulaşım, yeme içme hizmet alanları başta olmak üzere) ile yakın bağlantıları vardır. Bunun yanında turizm sektörünün dünya genelindeki GSYİH'nın % 10 kadarını ve dünya ihracatının da % 7 kadarını oluşturduğu, dünya ülkelerinin % 83'ünden fazlası için en önemli 5 ihracat sektöründen birisi olduğu görülmektedir. Bu da turizmin dünyadaki ülkelerin yarısından fazlası için en önemli döviz kaynağı olduğunu göstermektedir (Stukalo, Krasnikova, Krupskyi ve Redko, 2018: 2).

Turizm, kendisi ile birlikte birçok sektörü de doğrudan ya da dolaylı olarak geliştiren bir sektördür ve bu özelliğinden dolayı Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi tarafından sağladığı istihdamla dünyanın en büyük işvereni ve yükselttiği refah düzeyi nedeniyle de en önemli endüstrisi olarak görülmektedir. Turizmin üst yapı olarak adlandırılan tesisleri hem inşaat hem de inşaat malzemesi sektöründe önemli bir talep yaratmakta, bu da ekonomiye ciddi bir hareketlilik kazandırmaktadır (Stukalo vd. 2018: 1-2). Diğer yandan turizm temelde bir hizmet sektörüdür ve bu hizmeti ortaya koyan da insan emeğidir. Dolayısıyla insan gücü turizm endüstrisinin vazgeçilmez elemanıdır. Diğer sektörlerle oranla turizmin sağladığı istihdamın çok daha büyük olması, turizmin ekonomiye olan etkisinin diğer önemli boyutlarından biridir. Endüstriyel ya da teknolojik gelişmeler turizmin hizmet sunumunda ciddi bir değişiklik yaratmamaktadır ve bu durumda daha uzun yıllar turizm sektörünün insana ve insan emeğine olan ihtiyacı devam edecektir. Bu da turizmin istihdam ihtiyacının devamı anlamına gelmektedir (Yıldız, 2011: 60-61).

Turizm talebinin giderek çeşitlenmesi ve yeni turizm türlerinin ortaya çıkması ile sadece belli dönemlere değil yılın tüm zamanlarına yayılabilen turizm faaliyetleri, bu sayede yıl boyu sürekli gelir getirme potansiyeline kavuşmaktadır. Dolayısıyla yeni yatırımlar da bu yeni alanlara kaymakta ve çeşitlenmekte, böylelikle hem seyahat eden insanların talepleri karşılanmakta hem de yeni ve sürekli istihdam alanları yaratılmaktadır. Nitekim turizm faaliyetlerinin temel çıkış noktası ve motivasyon kaynağı da yeni yerler ve kültürler görme arzusudur (Zayım, 2018: 23-24).

Dünyaya baktığımızda da turizmin tüm ülkelerde ve ekonomilerde son derece hızlı bir gelişim süreci yaşadığı, toplumları yalnızca ekonomik anlamda değil sosyal ve kültürel anlamda da etkileyip değiştirdiği görülmektedir. Turizm sektörünün diğer sektörlerden farklı olarak daha düşük maliyetlerle kalkınmaya destek verebilecek nitelikte olması, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için son derece cezbedicidir (Karademir, vd. 2018: 47).

İnsanların serbest zamanlarında tatil yapmayı ya da seyahat etmeyi istemeleri turizm sektörü açısından bir talep yaratmakta ve bu talebin karşılığı olan tüketim, istihdam, ulaşım, yatırım ve ihracat gibi ekonomiyle doğrudan bağlantılı boyutlarıyla turizm, bugün hem ulusal hem de uluslararası düzeyde ülke ekonomilerinin en çok önem verdikleri sektörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Zayım, 2018: 23-24). İnsanlar devamlı yaşadıkları yerlerde değil farklı yerlerde tatil yapmak veya görmek amacıyla seyahat ederken aynı zamanda tüketim yapmakta, bu süreçteki ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere para ödemektedirler. Başka bir deyişle her aşamasında (ulaşım, konaklama, eğlence, gezi, vs) farklı hizmetler sunulmakta ve gelir elde edilmektedir. Belki de bu sebeple turizm, “bacasız sanayi” şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkelere döviz girişi ve yabancı sermaye yatırımları açısından da etkili olan turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve kalkınmanın başlıca unsurlarından birini oluşturmaktadır (Karademir, vd. 2018: 47).

Son elli yılda küresel ekonomi içerisinde en fazla büyüyen sektörlerden birisi olan turizm sektörünün, dünya genelinde 2020 yılına kadar yılda ortalama % 4 oranında büyüdüğü, turizm sektörünün büyüme ortalamasının gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere göre daha yüksek çıktığı, dünya genelindeki turist sayısının 2019 yılı itibarıyla yıllık olarak 1.5 milyarı aştığı görülmektedir. Son yıllarda olduğu gibi önümüzdeki yıllarda da bu artışın itici gücünün gelişmekte olan ülkeler olacağı tahmin edilmektedir. Dünya çapındaki hizmet ihracatının % 29’u turizm kaynaklı iken bu oranın gelişmekte olan ülkeler için % 52 civarında olduğu görülmektedir. Bu da turizm sektörünün gelişmekte olan ülkelerin döviz gelirlerinin yarısından fazlasını tek başına karşıladığını göstermektedir (World Tourism Organization (UNWTO), 2022).

Turizm etkinliğinin çok yönlü boyutlarına rağmen, çoğunlukla ekonomik ve işletme boyutuyla ele alındığı görülmektedir. Ancak bu bakış açısı turizmin doğru anlaşılması için son derece yetersizdir. Multidisipliner bir faaliyet alanı olan turizmin, arazi kullanımından kaynak kullanımına, sosyolojiden ekolojiye, kalkınmadan iletişime çok sayıda disiplinle bağı ve etkileşimi bulunmaktadır (Koday, 2019: 688). Turizm, sadece gelir getiren bir olgu olmayıp bir ülkeyi baştan sona köklü bir şekilde değiştirebilecek bir olgudur. Turizm faaliyetleri her şeyden önce farklılıkları olan insanların ve kültürlerin belirli bir mekanda karşılaşması, tanışması, kaynaşması, bir alışverişe girmesi demektir (Tuna, 2011: 1-2).

Turizm etkinliklerinin olduğu bölgelerdeki harcamaların görece artışı bu bölgelerin çekiciliğini artırmakta ve buralara yönelik gerek iş gücü göçlerini gerekse yerleşme amaçlı göçleri artırmakta ve zaman içerisinde her bakımdan önemli değişimler ortaya çıkmaktadır. Bunu bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye’nin özellikle kıyı bölgelerindeki nüfus

yoğunlaşmalarından ve yapısal dönüşümlerinden izlemek mümkündür. Geçmişte birçoğu ufak çaplı balıkçılık kasabası olan birçok Ege ve Akdeniz yerleşim yeri son 30-40 yıldaki turizm faaliyetlerinin etkisiyle zaman içerisinde büyümüş ve ülkenin en fazla göç alan, bilinen tanınan kentleri haline gelmiştir. Bodrum, Marmaris, Alanya, Kuşadası, Çeşme gibi yerler ve Antalya, Muğla, Aydın, İzmir gibi şehirlerin hepsi turizmin etkisiyle günümüzdeki ölçeklerine ulaşmış şehirlerdir. Geçmişte İzmir hariç birer tarım ve çiftçilik kenti olan bu şehirler artık birer turizm merkezi haline gelmiş ve sosyo-ekonomik açıdan da geri dönülmez bir şekilde yapısal dönüşümler geçirmiştir (Tuna, 2011: 1-2).

1.2. Dünyada ve Türkiye’de Turizm

Bugün özellikle gelişme sürecinde olan ülkeler için eğer bir turizm potansiyeli varsa bunu kullanarak istihdamın artırılması, ödemeler dengesinin sağlanması ve halkın refah seviyesinin artırılması mümkün olabilmektedir. Ayrıca turizmin sağladığı avantajlar yalnızca ekonomik boyutta kalmayıp sosyal, kültürel ve siyasi anlamda da etkili olmakta, uluslararası ilişkileri şekillendirmektedir. Turizmin geniş çaplı etkisinden faydalanmak için günümüzde tüm ülkelerin bu sektöre daha fazla önem verdiği yatırım yaptığı dikkat çekmektedir (Oskay, 2012: 185-186).

1.2.1. Dünyada Turizm

Bugün bildiğimiz ya da anladığımız anlamda turizm ve turist kavramları, 17. Yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış ve sanayi devriminin sağladığı olanaklarla hız kazanmıştır. Buharlı gemilerin sahneye çıkması, ardından demir yolu ağlarının genişlemesi ve son olarak hava taşımacılığının yaygınlaşmaya başlaması, turizmin itici gücü ve motivasyon kaynağı olmuştur. Teknolojik gelişmelerin sürece katkısı ile birlikte turizm bugün, dünyada başlı başına bir endüstriye dönüşmüştür. Bu yeni ve büyük pazarda yer almak isteyenler ciddi yatırımlar yaparak rekabete girişmiş, turizm kavramı seyahat acenteleri, paket turlar, tur operatörleri gibi terimlerle tanışmıştır. İnsan hareketliliğinin oldukça yoğun olduğu turizm, oldukça dinamik ve gelişmeye açık bir sektördür. Ancak ekonomik kalkınma anlamında potansiyeli yüksek bir alan olsa da, turizm faaliyetleri günümüzde dünyadaki küresel ısınmanın, çevresel kirliliğin ve iklim değişikliğinin aktörleri arasında sayılmaktadır (Bedük, 2019: 26-27).

Sanayileşme ve bireysel gelirlerin artması boş zaman kavramının oluşmasına neden olmuş ve zaman içinde yaşanan teknolojik gelişmelerle insanların seyahat etme oranları ve kitlesel hareketliliği artmıştır. İlk zamanlar bu durum kitle turizmi şeklinde yoğunlaşsa da bilgiye çok daha kolay ulaşabilen insanların bilinç düzeyleri arttıkça turizme olan yaklaşımda bireyselleşmiş ve çeşitlenmiştir. Alternatif turizm olarak da adlandırılan turizm türlerinde kitle

turizminden farklı olarak insanların alanları kesin çizgilerle belirlenmemiş, her şey dahil mantığıyla turistlerin tüketim aktiviteleri mekanlarla daraltılmamıştır. Yerel halklarla kaynaşmaya ve etkileşime açık, çevre bilinci üzerine yapılandırılmış alternatif turizm de zaman içinde kendi gelişimini başlatmıştır (Arslaner ve Günay, 2017: 423).

Turizm ve seyahat kavramlarının gelişimine paralel olarak artan gelir düzeyleri ile yoğunlaşan turizm hareketleri, turizmi dünya ekonomilerinin itici gücü haline getirmiştir. Ulusal kalkınmanın yanı sıra bölge ekonomilerini de canlandırıp kalkındıran turizm, istihdamda gelirden ve vergide yarattığı artı ile ülkelerin ödemeler dengesine de katkı sağlamaktadır (Çımat ve Bahar, 2003: 2). Bireylerin gelirlerindeki ve refah düzeylerindeki artış, ulaşımın zaman içinde daha kolaylaşması ve çeşitlenmesi ile birlikte turizm, çağın en hızlı büyüyen sektörleri arasına girmektedir. 2008 yılına ait verilere göre seyahat eden kişi sayısı 922 milyon, toplam turizm geliri 944 milyar dolar iken, 2019 verilerine göre bu rakamlar 1.403 milyon seyahat eden kişi sayısı ve 1.340 milyar dolar toplam turizm geliri olarak açıklamaktadır. Rakamlar on yıllık zaman dilimi içinde %42-44 civarında artış göstermiştir (Kaygısız, 2019: 62).

Tablo 1.1 Dünya Genelinde En Fazla Turist Çeken Ülkeler (2019 Yılı)

	Ülkeler	Milyon	% Yüzde Payı
1	Fransa	93.6	6,7
2	İspanya	82.6	5,9
3	ABD	82.2	5,9
4	Çin	62.1	4,4
5	İtalya	61.2	4,4
6	Türkiye	51.2	4,1
7	Birleşik Krallık	45.7	3,5
8	Meksika	45.1	3,3
9	Almanya	39.0	2,8
10	Tayland	38.2	2,7
11	Avusturya	30,8	2,2
12	Japonya	31,3	2,2
13	Yunanistan	30,1	2,1
14	Hong Kong	29,2	2,1
	Dünya Toplamı	1.462,0	100

Kaynak: Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD), 2020

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere 2019 yılında sınır ötesi turizm hareketliliği toplam 1,462 milyar kişi olup dünya genelinde en fazla turist çeken ülkeler de sırasıyla Fransa, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’dir. Onları Çin, İtalya gibi ülkeler izlerken Türkiye de 51

milyon civarındaki ziyaretçi ile bu listede 6. Sırada yer almaktadır (Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD), 2020).

Dünya genelinde 2019 yılı rakamları ile turizmden ülkelerin elde ettiği gelir toplamı 1.39 milyar \$'dır. Yıllık 82 milyon turist ağırlayan ABD 214 milyar \$ gelire birinci sırada yer alırken İspanya ve Fransa ise ikinci ve üçüncü sırayı almaktadır. Gelen turist sayısı bakımından 51 milyon turistle 6. sırada olan Türkiye'nin turizm geliri bakımından ise 29,8 milyar \$ yıllık gelire 13. Sırada olduğu görülmektedir (Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD), 2020). Türkiye'nin bu durumu, diğer ülkelere göre gelen turist başına daha az gelir elde ettiğine işaret etmektedir.

Tablo 1.2 Dünya Genelinde Turizm Geliri En Yüksek Ülkeler (2019)

	Ülkeler	Milyar \$	% Yüzde Payı
1	ABD	214,1	16,1
2	İspanya	79,7	5,2
3	Fransa	65,4	4,8
4	Tayland	60,5	4,6
5	İngiltere	49,9	3,6
6	İtalya	49,8	3,5
7	Japonya	46,1	3,5
8	Avustralya	46	3,1
9	Almanya	41,6	3,1
10	Macao (Çin)	39,5	3
11	Çin	35,8	2,8
12	Hindistan	30	3,2
13	Türkiye	29,8	2,3
14	Hong Kong	29	1,9
15	Kanada	26,8	
	Dünya Toplamı	1.392	100

Kaynak: Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD), 2020.

Turizm konusundaki geçmişe ait göstergeler bazı ülkeler için ne kadar gurur verici görünse de 2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılarak bir pandemiye dönüşen Covid-19 virüsü 2020 yılında tüm dünyada turizmi durma noktasına getirmiştir. Dünya Turizm Örgütü'nün Ekim 2020'de yayınladığı verilere göre 2020 yılının ilk sekiz ayında uluslararası seyahatler bir önceki yıla göre % 70 düşmüştür. COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok ülkede yaşam kısıtlanmak zorunda kalmış, ülkeler arası seyahatler sınırlandırılırken birçok ülke de yurt dışı girişlere karşı sınırlarını kapatmıştır. Bunun

sonucunda da turizm faaliyetlerinde çok büyük bir yavaşlama ortaya çıkmıştır. Kuzey yarım kürede geleneksel olarak en fazla turistin ağırlandığı Temmuz ayında % 81 ve Ağustos ayında da % 79 düşüş görülmüştür. WTO'nun önümüzdeki birkaç yıla ilişkin turizm göstergeleri ile ilgili beklentileri pek parlak görünmemektedir. Bu koşullarda turizm sektörünün dünya genelinde önümüzdeki en azından birkaç yıl daha buna benzer bir görünüm içerisinde olması mümkündür (World Tourism Organization (UNWTO), 2020: 3).

Dünya turizmine genel çerçeveden bakıldığında, turizmden yüksek oranda gelir elde eden ülkelerin aynı zamanda gelişmişlik seviyelerinin de oldukça yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde turizme yapılan yatırımlar da aynı şekilde yüksektir. Turizm varlıklarına sahip olmak kadar bu varlıkların cazibesinin etkili bir biçimde gösterilmesi, sunulması da gerekmektedir. Yeterli yatırımın ve tanıtımın yapıldığı bölgelerde turizmin gelişim gösterdiği ve çevresinin de bu gelişimden etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda turizmin ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal anlamda geniş çaplı bir yatırım ve bunların hepsinin bir toplamı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü aynı zamanda çevresel koşullardan, olaylardan etkilenen esnek ve kırılgan bir yapısı da olan turizmin, doğru politikalarla ve yaklaşımlarla planlanması ve sürdürülmesi gerekmektedir (Çam ve Çılgınoğlu, 2121: 157). Çevresel koşullar özellikle sağlık ve güvenlik anlamında tur operatörlerinin başlıca problemleri arasında yer almakta, tehlike barındırmayan güvenli ve sağlıklı bir seyahat planı, her şeyden daha öncelikli görülmektedir. Bazen bu riskler dönemsel ya da küresel çapta olabildiği gibi kimi zaman doğrudan tercih edile destinasyonla da ilgili olabilmektedir (Pehlivan, 1994: 62).

Turizm hizmetlerinde “erişilebilirlik” özelliğinin önemi giderek artmaktadır. UNWTO, erişilebilir bir turizm için destinasyonlarda bulunması gereken altyapı hizmetlerini sıralarken park alanlarına, yeterli düzeyde işaretlemeye, erişilebilir özellikte yeme-içme, konaklama ve ulaşım hizmetlerine, iletişime ve gezi alanlarına öncelik vermektedir. UNWTO, Avrupa’da bu özellikleri taşıyan yani erişilebilir turizm hizmeti sunan yedi adet şehri de Lozan, Luzern, Cenevre, Zürih, Bern, Basel, ve Bordeaux olarak açıklamıştır. Erişilebilir turizm hizmeti ile engel bireylerin rahat ve zorlanmadan seyahat etmeleri, turizm hizmetlerinin tamamından yararlanmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde istenilen düzeyde olmasa da bu konuda duyarlılık gelişmekte, erişilebilir turizm için yeni girişimler dikkat çekmektedir. TÜRSAB ve Kültür Bakanlığı’nın da bu konudaki girişimlere destek verdiği bilinmektedir (Diker ve Çetinkaya, 2016: 122-123).

Turizm, temelde mekânsal farklılıklara dayalı olarak ortaya çıkan bir endüstridir ve bu farklılıkların ortaya çıkarıldığı görsel tasarımlar turizme yaklaşımda oldukça belirleyici bir rol

oynamaktadır. Mekansal bağlamda ele alındığında turizmde öne çıkan işleyişin başlıca unsurlar ise; turist gönderen destinasyonlar, turist alan destinasyonlar ve hem turist gönderen hem turist alan destinasyonlardır. Dolayısıyla dünyanın turizm coğrafyası bu unsurların varlığına ve potansiyeline bağlı olarak şekillenmektedir (Koday, 2019: 687).

Turizm, iktisadi anlamdaki etkileri bakımından ele alındığında ise “parasal” ve “reel” olmak üzere başlıca iki unsur ön plana çıkmaktadır. Ödemeler dengesine, artı gelire, yurtiçi piyasalara, kamu gelirlerine ve giderlerine olan etkisi parasal etki kapsamına girmektedir. Eğer dış açık söz konusuysa, ülkeye giriş yapan turistlerin yaptıkları harcamalar alacak olarak kaydedilmekte, bu sayede dış açık oranı düşürülmektedir (Bayraktuna ve Solmaz, 2020: 425).

Turizmin yarattığı istihdam oldukça büyük ölçeklidir ve dünyada 300 milyon civarında insana turizm sayesinde iş olanağı sağlanmaktadır. Bunun anlamı ise çalışan her 16 kişiden birinin turizmde istihdam edildiğidir. Sektörün büyüklüğü ve ülke ekonomilerine olan katkısı yadsınamaz düzeyde olduğu için hem dünyada hem de ülkemizde turizm sektörüne yönelik beklenti artmakta, çeşitlenmekte ve önemsenmektedir (Oskay, 2012: 186).

İnternet teknolojilerinin hızlı gelişimi, bilgiyi artık çok daha kolay ve masrafsız ulaştırılabilir hale getirmiş, bunun yansımaları turizmde de karşılık bulmuştur. Turizm örgütleri için destinasyona yönelik tanıtım ve pazarlamanın en etkili aracı olan internet, seyahat planlayan insanlar için de son derece konforlu bir planlama alanı oluşturmaktadır. Turistler internet aracılığıyla bilgiye, belgeye, görsellere ve detay bilgilere kolay bir şekilde ulaşabilmekte, seyahat kararları almakta ve planlama yapmaktadırlar. Dolayısıyla internet teknolojilerinin günümüz dünyasında turizm faaliyetlerinin kilit noktalarından biri olduğunu söylemek mümkündür (Yaylı ve Bayram, 2009: 1).

1.2.2. Türkiye’de Turizm

Gelişmekte olan diğer ülkeler gibi Türkiye’de hem enflasyonla hem de işsizlikle mücadelede etmekte, döviz getirisi ve istihdam yaratma potansiyeli nedeniyle turizmden ciddi beklenti içine girmektedir. Özellikle 1980’lerden sonra Türkiye turizmi belirgin bir şekilde canlanmış ve ekonomiye yaptığı katkıyla gözde sektörlerimizden bir olmuştur (Çımat ve Bahar, 2003: 2). Bu canlanmada, ülkemizin sahip olduğu turizm varlıkları kadar 1980 sonrası dönemde turizme yapılan yatırımların da katlanarak artması etkili olmuştur. Zaman içinde yatırımlar devam etmiş, bir turizm ülkesi olarak kabul gören Türkiye bu alanda rekabet gücünü elde etmiştir. Dünya Turizm Örgütü’nün açıkladığı rakamlara bakıldığında 2017 yılında ülkeyi ziyaret eden turist sayısının 38 milyon, elde edilen gelirin de 23 milyar dolar civarında olduğu görülmektedir. Zaman zaman küresel krizler, savaşlar ya da benzer durumlar nedeniyle

sıkıntılar yaşansa da turizm hala Türkiye'nin en önemli gelir kaynaklarından biridir (Kaygısız, 2019: 619-620).

Türkiye'nin Akdeniz'deki konumu, kıyı turizminin vazgeçilmez unsurları olan deniz, güneş ve kumun yanı sıra kültür, tarih, doğal zenginlikler ve folklor gibi unsurları da bir arada sunacak zenginliktedir. Gerek ılıman iklim özelliği, gerek uzun ve temiz sahilleri gerekse tarihi kültürel zenginliği ile büyük bir potansiyele sahip olan Türkiye'nin turizm pastasından beklentisinin büyük olması da son derece doğaldır (Oskay, 2012: 187).

Türkiye ekonomisinin en belirgin eğilimlerinden biri sanayi sektörü ile birlikte hizmet sektöründe de arz-talep potansiyelinin artırılmasıdır. Bu bağlamda Türkiye'de turizmin gelişimi ülke ekonomisinin bu genel eğilimi yönünde olmaktadır. Tarımsal faaliyetlerden ve sanayi sektöründen elde edilen ürünlerin ihracatından ülkenin ihtiyacı olan dövizin karşılanması kısa vadede mümkün görünmemektedir. Dış finansman kaynaklarından gelen dövizinde kısıtlı olması, dış turizmi ülkenin birincil döviz kaynağı yapmaktadır. Doğası itibariyle turizmde ürün de hizmet de herhangi bir yere taşınmamakta, gelir doğrudan döviz olarak ülkede kalmaktadır (Çımat ve Bahar, 2003: 4). Turizmi Türkiye için değerli kılan bir başka neden ise, nüfus artışıdır. Bu artışı karşılayacak yeterli istihdam olmadığı gibi çarpık sanayileşme ve kırsal kesimde de artan işsizliğin neden olduğu iç göç çözüm bulunması gereken başlıca problemler arasındadır. Bu nedenle ülkenin turizmin sağladığı istihdama ve ekonomik girdiye ihtiyacı vardır (Yıldız, 2011: 54-55).

Türkiye, turizmden önemli düzeyde gelir elde eden ülkelerden birisidir. Türkiye'nin turizm istatistiklerine bakıldığında zaman zaman 2000'li yıllardan bu yana hem Türkiye'ye gelen turist sayısında hem elde edilen gelirlerde önemli bir artış olduğu görülmektedir. Turizm sektörü, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalkınmada öncelikli sektörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye Turizm Stratejisi ve Eylem Planında (2007-2013) alternatif turizm bölgelerinin önceliğine, turist sayısının artırılmasına ve turizmin ülke geneline yayılmasının önemine vurgu yapılmıştır. Türkiye coğrafi ve tarihi konumu nedeniyle deniz, kum, güneş turizmi yanında, yayla, botanik, av, dağcılık, sualtı, mağara, doğa, sağlık, inanç, kültür turizmi gibi önemli alternatif turizm türlerinin uygulanmasına imkan veren bir konumdadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye'nin toplam turizm talebine bakıldığında büyük oranda (%90) kıyı turizminin öne çıktığı görülmektedir. Sahip olunan kıyı potansiyeli düşünüldüğünde bu normal olsa da kıyı turizminin yıl içinde dört beş aylık bir ömrünün olması ve bu süreçte aşırı talep nedeniyle yaşanan yığılma hem kirlenmeye hem de doğal kaynakların ciddi ölçüde tahrip olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de kıyı turizminin yanı sıra diğer turizm varlıklarının da

sürdürülebilirlik yaklaşımına uygun olarak turizme kazandırılması gerekmekte, bu sayede hem turizm potansiyelimizin genişleyeceği hem de doğal dokunun korunacağı düşünülmektedir (Uğuz, 2011: 334).

Türkiye'ye gelen yabancı turist sayıları incelendiğinde 1990 yılında 5,38 milyon olan turist sayısının 2000 yılında 10,42 milyon, 2010 yılında 28,63 milyon ve 2019 yılında da 45,05 milyon kişiye ulaştığı görülmektedir (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 2020a). Öte yandan 2003 yılında toplam 13,85 milyar dolar (GSYİH'nın % 4,4'ü) gelir elde edilirken bu rakamın bazı yıllardaki düşüslere rağmen yıldan yıla artarak 2019 yılında toplam 34,52 milyar \$'a yükseldiği görülmektedir. Ancak son yıllarda turizm sektöründen elde edilen gelirlerin GSYİH içindeki payının düşme eğiliminde olduğu da görülmektedir (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 2020b). Bunun başlıca nedeni ekonomik büyümenin başka sektörlerdeki gelişmelerle çeşitlenen bir yapıya doğru yönelim sergilemesidir.

Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı, elde edilen toplam gelir ve bu gelirin milli gelir içindeki payına bakıldığı zaman ortada bir sorunun olduğunu söylemek mümkündür. Gelen yabancı turistlerin ülkeye bıraktıkları kişi başı dövize bakıldığı zaman bu rakamın 2000'li yıllara göre oldukça düştüğü görülmektedir. Bu da Türkiye'nin gittikçe ucuzlayan bir turizm ülkesi olmaya doğru gittiğini ve ağırlanan turist sayısındaki artışa rağmen turizmden elde edilen katma değer belirgin bir şekilde düştüğünü göstermektedir. Bu durum açık bir şekilde Türkiye'nin uyguladığı turizm politikalarının yetersizliğini göstermektedir. Türkiye'de geleneksel deniz ve güneş turizmi yaygın olup bu alanlardaki turizm faaliyetlerinde hizmet sunumu diğer alanlara göre daha yoğunken elde edilen gelirler de düşük kalmaktadır. Dolayısıyla turizm seçeneklerinin çeşitlendirilmesi ülke kalkınması ve turizm sektörünün geleceği açısından önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 2020b).

Tablo 1.3 Türkiye'nin Yıllara Göre Turizm Gelirleri

Yıllar	Turizm Geliri(1000\$)	Ortalama Harcama(\$)	Turizm Gelirinin GSYH İçindeki Payı (%)
2003	13 854 866	850	4,4
2004	17 076 607	843	4,2
2005	20 322 111	842	4,1
2006	18 593 951	803	3,4
2007	20 942 500	770	3,1
2008	25 415 067	820	3,3
2009	25 064 482	783	3,9
2010	24 930 997	755	3,2
2011	28 115 692	778	3,4
2012	29 007 003	795	3,3
2013	32 308 991	824	3,4
2014	34 305 903	828	3,7
2015	31 464 777	756	3,7
2016	22 107 440	705	2,6
2017	26 283 656	681	3,1
2018	29 512 926	647	3,8
2019	34 520 332	666	

Kaynak: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB), 2020b

Turizmin değerlendirilmesi yapılırken, ziyaretçi sayısının yüksekliğinden çok sağlanan gelirin yüksekliği esas alınmaktadır. Tablo 1.3'de görüldüğü üzere, yıllar içinde ülkeye gelen ziyaretçi sayılarının katlanarak arttığı, ancak turizm gelirinin geçmiş yıllara oranla düşük olduğu, ortalama turist harcamalarının azaldığı dikkat çekmektedir. Bu rakamlarda küresel krizlerin etkisi olmakla birlikte, sadece turist sayılarına odaklı bir turizm yaklaşımının yeterli ve gerçekçi olmadığı görülmektedir.

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konum gereği pek çok farklı uygarlığa ev sahipliği yapmış, dolayısıyla da çok sayıda kültürü birbiriyle kaynaştırmıştır. Sahip olduğu bu potansiyel kültür turizmi için oldukça elverişlidir. Ancak bu potansiyelin gerektiği gibi turizme kazandırılmadığı da görülmektedir. Öncelikli olarak bu konuda bilinçlilik düzeyinin artırılması gerekmekte, zamanla kültür turizminin Türkiye' de de yoğun olarak gerçekleşmesi umut edilmektedir. Tüm bunlar yapılırken de doğayla uyumlu ve arz-talep dengesinin kurulduğu, çevreye dost planlamalar yapılması, doğal kaynakların korunması gerekmektedir. Aslında Türkiye' deki kültürel miras tanınmakta ve bilinmekte, kültür turizmine ilgi duyan yabancıların dikkatini daima çekmektedir. Bu sayede Anadolu'da birçok bölgede turizm

faaliyetleri artarak gelişmiş ve belli düzeyde bir bilinç de oluşmuştur. Kültür turizminin kazandırdıkları bölge halkları tarafından da anlaşılmış ve zaman içinde çok kişiye gelir sağlayan bir potansiyele ulaşmıştır (Zayım, 2018: 3-4).

Her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de turizm önemli bir sektördür ve turizm politikaları, devletin birçok kurumunun dahil olduğu bir politika üretme süreci ile belirlenmektedir. Hali hazırda Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm politikalarının belirlenmesinde esas yetkili bakanlık iken Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı da doğrudan ya da dolaylı olarak turizm politikalarının oluşturulmasında etkili olmaktadır. Bunlara ek olarak bu bakanlıkların altında örgütlenmiş birçok ilgili kurum ve kuruluş da bu politikaların yürütülmesinde görev üstlenmiş durumdadır. Ancak bu politikalar sadece devletin tercihleri ile değil toplumun ve piyasanın talebi de göz önüne alınarak oluşturulmaktadır. Bu noktada çeşitli turizm örgütleri ve sivil toplum kuruluşları da bu politika oluşturma sürecinin bir parçası olarak önemli roller üstlenmektedir (Örki ve Ağırseven, 2016: 99).

Türkiye turistik varlıkları bakımından gerçekten nadide bir ülkedir ve bu varlıklar turizmin her türüne olanak sağlayacak çeşitliliktedir. Ancak gelişmekte olan birçok ülkenin yaptığı şekilde Türkiye’de de turizm politikalarını dış turizm odaklı yapmaktadır ve bu durum iç turizmin çoğunlukla arka planda kalmasına ve yeterince gelişmemesine neden olmaktadır. Oysaki batılı ülkelerin çoğunda iç turizm de en az dış turizm kadar önemli ve önceliklidir. İtalya, Fransa, İspanya gibi Avrupa’da turizmin göz bebeği olan ülkelerin turist istatistiklerine bakıldığında yerli turistlerin oranının oldukça yüksek olduğu ve iç turizmin vazgeçilmez şekilde yer kapladığı dikkat çekmektedir. Türkiye’de iç turizm için talep sorunu olmamakla birlikte yine de yeterli yer edinmemesinin nedeninin, ülkenin dış turizmden beklentisinin tüm yatırımlara ve pazarlama politikalarına etkisi ve iç turizmin sadece öngörülemez kriz zamanlarında kurtarıcı olarak görülmesi olduğu düşünülmektedir (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 2-3).

Turizm endüstrisinde toplam turizm hareketinin oldukça önemli bir kısmını yönlendiren aktörler tur operatörleridir. Dünya turizminde geçerli olan bu durum Türkiye turizmi için de geçerlidir ve Türkiye’ye yapılan turistik seyahatlerin %75’i tur operatörleri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Amerika ve Avrupa’nın birçok ülkesinden Türkiye’ye düzenlenen turların çeşitliliğine ve oranlarına bakıldığında kitle turizminin en yoğun olarak gerçekleşen turizm türü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla en fazla turist ağırlayan bölgeler de kitle turizminin gerçekleştiği kıyı bölgeleridir. Kültür turizmi ve diğer alternatif turizm türleri kitle turizmine göre daha geri plandadır. Türk turizminin deniz, kum, güneş üzerine yoğunlaşmış imajının,

diğer turizm türlerinin tanıtımına kısmen engel olduğu, sahip olduğumuz diğer turizm varlıklarının turizm imajının içinde daha fazla yer alması gerektiği düşünülmektedir (Günel, Alaeddinoğlu, ve Sait, 2009: 275-276) .

Türkiye turizminde yıllar içinde sağlanan gelişmeye rağmen, aşılamayan en önemli sıkıntılardan biri de nitelikli iş gücü eksikliğidir. İstihdam potansiyeli son derece yüksek olsa da sektörde ücretlerin düşük olması, istihdamın süreklilik arz etmemesi ve mesai saatlerinin uzun olması gibi sebeplerle turizm eğitimi olan çok sayıda nitelikli çalışan başka sektörlerde çalışmayı tercih etmektedir. Ancak temelde bir hizmet sektörü olan turizmde ziyaretçilerin psikolojik gereksinimleri de en az diğerleri kadar önemlidir ve bu da nitelikli işgücünü gerektirmektedir. Diğer yandan bu gerçeğe rağmen çalışanlara sunulan koşulların zor ve yıpratıcı olması, eğitimli iş gücünün geleceğe yönelik planlarını başka sektörlerle kaydırmasına neden olmaktadır. Yapılan bazı araştırmalara göre de turizm eğitimi almış olan bireylerin oldukça büyük bir kısmı bu sektörü tercih etmemekte, başka sektörlerde çalışmaktadırlar (Türker, vd. 2016: 311-312).

Türkiye’ de olduğu gibi dünyanın çoğu ülkesinde de turizm sektöründe çoğunlukla genç bireylerin çalıştırılması, işin saygınlığına yönelik algıyı düşürmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde turizm çalışanlarının genellikle kadınlardan ve gençlerden oluştuğu dikkat çekmektedir. Türkiye turizm istihdamında da genç yaştaki bireyler ve kadınlar çoğunluktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO 2001)’nün verilerine bakıldığında da turizm endüstrisindeki toplam istihdamın yaklaşık %44’ünün 24 yaş ve altı bireylerden %25’inin de 34 yaş ve altı bireylerden oluştuğu görülmektedir (Duman, vd. 2006: 54).

Turizmden iktisadi anlamda beklenen verimin alınabilmesi, ülkenin sektörle olan bağlılığı ve turizm varlıklarının potansiyellerine uygun olarak değerlendirilmesi ölçüsünde mümkün olmaktadır. Türkiye’ nin bu anlamda tartışmasız bir potansiyeli bulunmakta, gerek yaz turizmi gerekse diğer alternatif turizm türleri için mükemmel bir konumu bulunmaktadır. Alt yapı ve ulaşım sorunlarının kamusal çözümlerle ortadan kaldırılması bu potansiyeli destekleyici etki yapmaktadır (Bayraktuna ve Solmaz, 2020: 426).

1.2.2.1. Türkiye’de Turizmin Sürdürülebilirlik Sorunları

Türkiye, turizm faaliyetleri açısından çeşitliliğin fazla olduğu ve turizmden beklentinin yüksek olduğu bir ülkedir. Geleneksel deniz-kum-güneş turizmi yanında, kültür, doğa ve tarih turizminde de potansiyeli yüksek olan Türkiye’de sürdürülebilir turizmin yeterli düzeyde gelişmediği, turizm planlamalarında yeterince yer almadığı görülmektedir. Yapılan incelemeler bunun nedeninin büyük oranda ekonomik yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Turizm

yoluyla sağlanan döviz girdisi ülke için son derece önemli olsa da, sürdürülebilir turizme yönelik çalışmalar arzu edilenin gerisindedir (Baran ve Sat, 2015: 605). Türkiye’de doğası itibariyle bu tür turizme uygun çok büyük bir potansiyel bulunmakta, doğal, organik, görsel ve yöresel özellikleri ile sürdürülebilir ve alternatif turizme uygun sayısız alan bulunmaktadır. Sürdürülebilir turizme geçişte toplumun turizm algısının doğru yöne sevk edilmesi, potansiyel turizm alanlarının hassasiyetle korumaya alınması gerekmektedir (*III. Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi*, 2010: 1576).

Türkiye’nin başlıca sorunlarından biri işsizliktir ve turizm bu anlamda çok önemli bir istihdam alanıdır. Turizm, Türkiye’nin kalkınmasında rol oynayan sektörlerin arasında ilk sıralarda yer almakta, gelecekte de bu etkisinin devam edeceği öngörülmektedir. Ancak, tüm dünyada sürdürülebilir turizme bir dönüşüm söz konusudur ve Türkiye’de de bu dönüşümün sağlanması konusunda gerekli çalışmalara ihtiyaç vardır (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 22).

Türkiye’de turizmle ilgili genel algı turizmin sahil kenarlarında, deniz ve güneşle bilinen yerlerde yapılan bir faaliyet olduğu yönündedir ve bu nedenle turizmle ilgili yatırımların çok büyük bir kısmı sahil bölgelerinde yapılmıştır. Bu algı günümüzde yavaş yavaş değişmekte olsa da henüz toplumumuz turizm olgusuna batılı ülkelerdeki gibi geniş bir perspektiften bakmamaktadır. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde turizmin bu potansiyeli bilindiği için çevresel doku korunmakta, doğal güzelliği olan alanlar peyzaj çalışmaları yapılarak çok daha cazip hale getirilmekte ve sürdürülebilir turizm anlayışı çerçevesinde turizm bu bölgelere yönlendirilmektedir (Kahraman, 1994: 28).

Türkiye’de sürdürülebilir turizm uygulamalarına bakıldığında, görülen önemli eksikliklerden biri, bu uygulamalar içinde bölge halkının konumunun açık ve net bir şekilde ortaya konulamamasıdır. Bu durum turistik amaçla gelen kitle ile bölgedeki yerel kitlenin değerlerinin zaman zaman çatışması ile kendini belli etmektedir. Ya da talebin yükseldiği dönemlerde bölgelerdeki suç oranlarında yükselme şeklinde izlenmektedir. Bu belirsizlik ve değer çatışmaları bölgedeki kültürel yapının olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmaktadır. Sürdürülebilir turizmin gelişmiş batılı ülkelerdeki uygulamalara kıyasla Türkiye’de ve gelişmekte olan diğer ülkelerde daha fazla sorunla karşılaşmasının nedeni, turizme ve turizm gelirin daha fazla bel bağlamış olmak ve bilinçlenme noktasında henüz istenilen düzeye gelinememiş olmasıdır (Yılmaz vd. 2015: 62).

Turizm faaliyetlerinde belli zamanlarda ya da belli bölgelerde ortaya çıkan yoğunluk çevresel şartları veya kapasiteyi fazla zorlamakta, aşırı kullanma olarak da tanımlayabileceğimiz bu durum bazı zararlar ve hassasiyetler oluşturabilmektedir. Çevresel yeterliliğin ve bölgesel hassasiyetlerin dikkate alınmadığı plansız turizm organizasyonları hem

çevreye hem de yerel topluluklara zarar verebilmekte, uzun vadede beklenenin tersine bir çıktı yaratabilmektedir. Turizmden sadece işletmeler değil bölge halkları da ekonomik beklenti içine girmektedir. Ancak, bölgeleri değerli kılan kendine özgü yapısı, dokusu ve değerleridir. Bunlardan birinin ya da bir kaçının zarar görmesi, uzun vadede beklentileri boşa çıkaracak, bu durumdan tüm taraflar zarar görecektir (Yeang, 2012: 21-22).

Kitlesel turizmin yarattığı olumsuzluklar gerekli düzenlemeler yapılmadığında ekoturizm faaliyetlerinde de söz konusu olabilmektedir. Bu tür turizmin yapıldığı bölgeler ya da yörelerde potansiyeli zorlayan yoğunluklar çevreyi de zorlamakta, doğanın ve kaynakların sürdürülebilirliği ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla ekoturizmin potansiyeli dikkate alınarak, gerekli alt yapılar hazırlanarak, resmi ve sivil tüm kuruluşların katkı sağladığı süreçlerle planlanması gerekmektedir. Türkiye’de bu konudaki mevzuat her kamu kurumuna göre farklılık gösterdiği için bir standarda bağlanamamış, bu da bir belirsizlik ortamı oluşmasının yanında mevzuatta da boşluğa neden olmuştur (Zeybek, 2015: 130).

Sürdürülebilir turizm alanında Türkiye’de arzu edilen noktaya gelinmesi için sahip olunan doğal kaynakların iyi analiz edilmesi, sit alanlarının, koruma altındaki bölgelerin ve bölgesel zenginliklerin doğrudan değil korumayı ve devamlılığı esas alan bütüncül sistemler içinde turizme açılması gerekmektedir. Zaten ekoturizmin kendisi, doğrudan sürdürülebilirlik ilkesine dayalıdır ve gerçek bir ekoturizm olgusundan bahsetmek için turizm faaliyetlerinin bu temel prensibe uygun olması gerekmektedir (Kaypak, 2010: 110). Türkiye’nin sürdürülebilir turizm anlamında sahip olduğu büyük avantaja rağmen eldeki doğal kaynakların ve ortak değerlerin çok bilinçsiz bir şekilde kullanıldığı ve hızlı bir tahribatın yaşandığı görülmektedir (Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, 2007).

Doğa turizmi ya da ekoturizm girişimleri yapılsa da gerekli resmi düzenlemelerin olmayışı ve bu konuda yeterli bilinçlendirmenin yapılmaması nedeniyle plansız ve sürdürülebilirliğe aykırı uygulamalar dikkat çekmektedir. İlgili bakanlıkların gerekli çalışmaları yapmaları, sürdürülebilir ekoturizmin kurallarını, prensiplerini kesin çizgilerle belirlemeleri ve cezai yaptırımlarla önlem almaları gerekmektedir. Ayrıca, ekoturizmin yapılacağı bölgelerde ön çalışmaların yapılması, rotaların belirlenmesi ve doğa rehberliği alanında sertifika programlarının hazırlanıp uygulanması hem turizm işletmelerinin çalışanlarının hem de yerel halkın ekoturizmle ilgili olarak bilinçlenmesini sağlayacak eğitim programlarının uygulamaya konması gerekmektedir (“Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği”, 2007).

Sürdürülebilir turizm çok geniş kapsamlı bir kavramdır ve sürdürülebilir tarım da bu kapsam içinde yer almaktadır. Tarımsal faaliyetlerin çevreyle, beslenmeyle, gastronomiyle ve

yerel halkların yaşam biçimi ve ekonomileriyle olan ilişkisi, turizm faaliyetlerini de ilgilendirmektedir. Türkiye’ de tarımsal faaliyetlere 1980’li yıllardan bu yana uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yön verilmektedir ve “Uruguay Tarım Anlaşması” (1994) tarım alanında getirdiği politika değişiklikleri ile Türkiye’ yi de etkilemiştir. Bu anlaşmadan sonra devletlerin tarıma destekleri eskiye oranla azalmıştır. 2001 tarihli, “Tarımsal Reform Projesinde” de destek politikalarının değil gelir ya da prim uygulamalarının ön plana çıkması ve ilerleyen yıllarda Kamu İktisadi Teşebbüs’ lerinin de özelleştirilmesi, ülkede yabancı tekellerin güçlenmesine neden olmuştur. Genel olarak bu gelişmelerden olumsuz etkilenen Türkiye tarımında çok sayıda tarla bitkisinin üretiminde azalma olmuş, hayvansal üretimde de dolaylı olarak geriye gidilmiştir. Bu uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı tarımsal faaliyetlerin önünde bir engel olarak durmaktadır. Ülkelerin tarımsal üretimde özgür olmaları, sürdürülebilir tarımın ve üreticilerin desteklenmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir turizmin gelişmesi için, endüstriyel tarım politikalarının terk edilmesi, permakültür tabanlı ekolojik tarımın desteklenmesi, çevresel koşulların da bu tarım anlayışına göre düzenlenmesi gerekmektedir (*Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 2010: 3).

Turizmdeki çeşitlilik içinde son yıllarda talebi artan ve son derece hızlı bir gelişme içinde olan kültür turizmi, sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olarak faaliyet gösterilmesi gereken bir alandır. Tarihi, arkeolojik, ekolojik, sosyal ve kültürel varlıkların tümü bu turizm türünün konusu ve çıkış noktasıdır. Ancak bu turizmin sürdürülebilir olması için bu değerlerinde varlığının korunması ve devam ettirilmesi gelecek nesillere taşınması gerekmektedir. Kültür değerleri bakımından sahip olduğu zenginlik Türkiye’yi bu alanda eşsiz kılsa da kültür turizminin yeterince ve doğru olarak algılanmadığı görülmektedir (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 13-14). Türkiye’ de kültür turizmi denilince akla çoğunlukla arkeolojik kalıntıların ya da tarihi eserlerin bulunduğu mekanlar gelmekte dolayısıyla da kapsamı son derece daraltılmaktadır. Ancak şehirselleşen organizasyonlardan yerel festivallere, el sanatlarından tarihi mekanlara, yeme içme alışkanlıklarından müziğe dansa kadar her türlü kültürel değer kültür turizminin kapsamı içine girmektedir. Türkiye’ de bu algının değiştirilip geliştirilmesi, kültürel varlıklarımızın kültüre konu olan her türlü değer olduğu ve korunması gerektiğinin öğretilmesi ve tüm bunların turizm sektörü için ayrıca bölgesel ekonomik kalkınma demek olduğu bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bu algı ve bilgi eksikliği ülkemizde kültür turizminin gelişimi önündeki engellerden biridir (Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2007: 21-23).

Turizmin sürdürülebilirliği noktasında Türkiye’nin bir başka sıkıntısı da iç turizmin büyük oranda dış turizmin gölgesinde kalması ve yeterli düzeyde gelişmemesidir. Dış turizmin Türkiye’nin özellikle güney sahillerinde ve dönemsel olarak yarattığı yığılmaya nazaran, iç

turizm daha geniş bir coğrafyaya dağılmakta ve çevrede daha az baskı yaratmaktadır. Ancak beklentinin de yatırımların da organizasyonların da dış turizme göre yapılması, iç turizmin gelişmesine olanak vermezken ekonomik potansiyelinin ortaya çıkmasına da engel olmakta, sürdürülebilir turizm için çok ideal bir karakterde olan iç turizmin gölgede kalmasına neden olmaktadır. Türkiye’de iç turizm için yeterli talep vardır. Ancak bu taleplerin değerlendirilmemesi ve yerli turiste gereken özenin gösterilmemesi, zaman içinde bu potansiyelin yönünü dış turizme çevirmesine sebep olmuştur. Turizmin sadece döviz üzerinden değerlendirilmesi turizmin kendisinin de sürdürülebilirliğinin anlaşılmasının önündeki sorunlardan biridir (Özdemir ve Kervankıran, 2011: 13-14).

Türkiye tarihi alanlar ve ören yerleri bakımından son derece zengin bir kültür mirasına sahiptir. Genel eğilimin kıyı turizmine yönelik olduğu Türkiye’nin sahip olduğu kültürel mirası aynı oranda tanıtamadığı ve kültür turizmi bakımından bir imaj eksiğinin olduğu görülmektedir. Sürdürülebilir turizm kapsamında zaman sınırlaması olmaksızın turist çekebilecek olan kültürel turizm varlıklarının bu sürekliliğini öne çıkaracak pazarlama stratejilerine ve planlamalara ihtiyaç vardır. Türkiye’de turizm faaliyetleri ile ilgisi olan tüm kurum ve kuruluşların fikir ve uygulama anlamında iş birliği içinde hareket etmeleri, kültürel turizm imajını ve bunun sürdürülebilirliğini destekleyecek girişimlere kapı açmaları gerekmektedir (Eser vd. 2010: 31).

Öncelik sadece gelir elde etmeye dönüştüğünde kaynakların koruma kullanma dengesinin sağlanması daha güç olacaktır. Son zamanlarda Türkiye’de alternatif turizm faaliyetleri gündemdeki yerini korumakta ve doğal kaynakların tümüne bu tarz aktivitelerin yapılabileceği alanlar olarak bakılmaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilir turizm gelişim bölgeleri tespit edilirken tüm paydaşlar ile birlikte karar alınması önem taşımaktadır (Korkmaz ve Başkalkan, 2011: 68).

Turist sayısındaki artış istihdamı ve ekonomik fırsatları beraberinde getirirken, birtakım sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Bunların en önemlisi yerel halkın turizmin gelişiminden ne kadar faydalandığı ve turizmdeki artışın bölgenin kültürel ve doğal kaynaklarını ne derece etkilediğidir. Bu sorunların sürekli tartışılması ve ekoturizm yöntemlerinde yapılacak uygun iyileştirmelerin zaman planlamalarının yapılması gerekmektedir (Tuna ve Erdoğan, 2013: 25).

Türkiye’nin Kalkınma Planlarına bakıldığında ekolojik turizm, kalkınma planlarının hiçbirinde merkezde yer alacak şekilde değerlendirilmemiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ekolojik turizmden söz edilmiş olsa da Beşinci, Altıncı ve Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda dolaylı olarak ele alındığı göze çarpmaktadır. Ekolojik turizm kavramı, Onuncu Kalkınma Planı’nda önemini yitirmiş, On Birinci Kalkınma Planında hemen hemen hiç yer verilmemiştir (Erdem ve Bozan, 2021: 87).

Nüfus yoğunluğu kentlerde yaşayan, halkın çoğunluğu yoksulluk sınırı altında olan, ülkedeki ekolojik konulara hassasiyet gösteremeyen Türk halkının ekoköy yaşantısına geçebilmesi için, başarılı ekoköy uygulamalarının gerçekleştirildiği gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşması gerektiği düşünülmektedir (Zeybek, 2015: 130).

1.3. Türkiye’de ve Dünyada Sürdürülebilir Turizm

Doğa, turizmin ana aktörü olup doğanın sürdürülebilirliğini gözetmeyen bir turizm anlayışının geleceğinin olması söz konusu olamaz. Bu nedenle ülkelerin siyaseten farklı gündemleri olsa da hemen her ülkede doğanın sürdürülebilirliğine dayanan turizm faaliyetleri konusunda az ya da çok çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Gelecek nesillere sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakabilmek için birçok insan faaliyeti gibi turizmde de sürdürülebilirlik ilkelerinin gözetilmesi gerekmektedir.

1.3.1. Sürdürülebilirlik Kavramı

Herhangi bir şeyin, nesnenin ya da olgunun varlığının devam ettirilebilir olması, sürdürülebilirlik olarak açıklanmakta, var olan kaynakların korunarak geleceğe aktarılabilmesi ise sürdürülebilirlik kavramının günümüzdeki anlamını ifade etmektedir. 19. yüzyılla birlikte varlık göstermeye başlayan kavram, bugün çok daha geniş bir toplumsal yankı bulmaktadır (Tıraş, 2012: 59). Hem bugünün gereksinimlerini karşılamak hem de bunu yaparken eldeki kaynakların tükenebilir olduğunun bilinciyle hareket edip onları korumaya almak ve gelecek nesillere devretmek, sürdürülebilirliğin gereği olarak kabul edilmektedir (Kuter ve Ünal, 2009: 147).

Nitekim sürdürülebilir kalkınma denildiğinde de tüm tanımların kaynakların korunması ve akılcı kullanılması üzerine odaklı olduğu dikkat çekmektedir. Geleceğe dönük yani sürdürülebilir bir kalkınmanın kaynakların kullanımıyla son derece ilişkili olduğu, insan kaynağı dahil tüm kaynakların bilinçli ve israf edilmeden kullanılmasının gerekliliği artık kaçınılmaz olarak görülmekte ve kabul edilmektedir. Kalkınmanın da tam bu nedenle uzun vadeli kalıcı olması için sürdürülebilir bir dünyaya ve kaynaklara ihtiyaç vardır (Korkmaz ve Başkalkan, 2011: 62). Kalkınma kavramının gelecekte yalnız başına bir anlam ifade etmeyeceği açıktır ve bu nedenle sürdürülebilir bir kalkınmanın planlanması, sadece ekonomik değil ekolojik boyutların ve gelecek nesillerin de bu planlamada dikkate alınması kaçınılmaz hale gelmektedir. Kaynakların adil ve verimli kullanılmaması, hem günümüzün hem de gelecek nesillerin yoksulluk, sağlık ve insanlık sorunudur (Yurtsal, 2019: 62-63).

Endüstrinin getirdiği sorunlar başta gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede ekonomi, toplum ve çevre hakkındaki geleneksel varsayımların hepsinin sorgulanmasına ve yeniden ele alınmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda Dünya Bankası, IMF gibi küresel finans kuruluşları da dünya genelinde bu konseptte göre tasarlanan yatırımları finanse ederek sürece önemli ölçüde destek sağlamışlardır. Devam eden yıllarda 3. Dünya ülkelerinin yaşadığı borç krizi ve diğer ekonomik sorunların yol açtığı çevresel sorunların etkileri (1980'lerde) belirgin bir şekilde ortaya çıktıkça bu konudaki tezler güçlenirken ekonomik gelişmenin sürdürülebilirlik ile ilgili kaygılara göre kısıtlanması düşüncesi önemli bir kabul görmeye başlamıştır. Kalkınma odaklı başlayan tartışmalar devam eden yıllarda sürdürülebilirliğin en önemli küresel sorunlardan birisi haline gelmesine yol açarken bu alanda birçok ilke ve standart geliştirilmiş ve başta BM olmak üzere küresel örgütler de konunun yakın takipçisi olarak önemli roller üstlenmişlerdir (Gündüz, 2004: 59).

Ortaya attığı nüfus teorisi ile geçmişte önemli tartışmalara da kapı aralamış olan İngiliz politik ekonomist Thomas Malthus, 1798'de yayınladığı eserinde gıda ve kaynaklardaki aritmetik artışın nüfustaki geometrik artış karşısında bir gün yetersizliğe yol açacağını ileri sürmüş ancak bu konudaki uyarıları birkaç yüzyıl boyunca görmezden gelmiştir (Basiago, 1999: 145-147). Başta gıda ve su kaynakları olmak üzere çevrenin ve çok sayıda üretim girdisinin geri dönülmez bir şekilde yok edilmeden kullanılması ve korunması anlayışına dayanan sürdürülebilirlik, insanoğlunun doğa üzerinde yarattığı tahribatın önlenmesi üzerine inşa edilmiş olup günümüzde farklı alanlarda temel hareket noktası haline gelmiştir (Örki ve Ağırseven, 2016: 97-98).

Endüstriyel üretimin insan ihtiyaçlarını oluşturan temel kaynakları tükettiği yönünde başlayan tartışmalar kısa sürede BM'in harekete geçmesine yol açmış ve 1972'de Stockholm'de BM İnsan Çevresi Konferansı (UN Conference on the Human Environment) toplanmıştır. İnsanlığın haklarını tartışmak üzere gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ilk defa bir araya getiren bu konferansta sağlıklı ve üretken çevre konusu başta olmak üzere sınır ötesi kirlilik, kaynakların küresel işbirliği ile yönetimi gibi konular ele alınmıştır. Bu konferans, Dünya Mirası Sözleşmesi, Balina Avcılığı Sözleşmesi, Ozon İncelmesi Üzerine Montreal Protokolü başta olmak üzere küresel ölçekli birçok anlaşmanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu anlaşmalar bir bütün olarak sürdürülebilir kalkınma doktrinine dayalı olarak şekillenen küresel vesayet doktrininin de kabullenilmesine yol açmıştır (Peşikoğlu, 2012: 84).

Sürdürülebilirlik kavramı, insanların yaşamlarını inşa etmek ve devam ettirmek için gerçekleştirdiği faaliyetlerin yeryüzünde yarattığı tahribatın boyutlarının son yüzyılda had safhaya çıkması ile önemi artmış ve günümüzde yoğun bir şekilde tartışılmaya başlamıştır (Örki

ve Ağırseven, 2016: 97-98). Teknolojinin fayda getireceği yönündeki görüşlerin de çözüm üretememesi, başta ekonomik kaynaklar olmak üzere insanların ihtiyaç duyduğu kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde tartışmaların artmasına yol açmıştır. Bu konuda 1972’ de İngiltere’de endüstriyel büyümenin bu şekilde sürdürülemeyeceği yönünde yapılan bir yayının global ölçekte önemli düzeyde ses getirdiği ve bundan sonraki günlerde konunun öneminin arttığı görülmüştür (Erdem ve Bozan, 2021: 72).

İktisatçıların yaptığı sürdürülebilirlik tanımı, daha çok “ekonomik sermayenin elde ettiği süreklilik trendi” şeklindedir. Dolayısıyla, ekonomik sürdürülebilirlik için hem kazancın hem de tüketimin devamlılığı esastır. Girişimciler açısından ele alındığında, çevre yalnızca doğal ortam, temiz hava, içilebilir su ya da göze güzel gelen manzaralar değildir. Üretimin devamlılığı için kaynak da demektir ve bu bağlamda sürdürülebilir bir dünya ve sürdürülebilir bir kalkınma üreticiden tüketiciye, tüm fertlerin ve toplumların başlıca odağı haline gelmektedir (Yurtsal, 2019: 62-63).

Birçok bilimsel araştırmaya konu olan sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin yaşamlarını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyacakları kaynakların bugünden tüketilmesi sorunu ile ilgilenmektedir (Örki ve Ağırseven, 2016: 98-99). Ekonomistler kaynak kullanımındaki verimliliğin bu sorunu ortadan kaldıracığı düşüncesine yoğunlaşmışlar ve kaynakların tükenebileceği endişesinin üzerinde yeterince durmamışlardır. Ancak son yıllarda ortaya çıkan yeni iktisat teorileri, kaynakların yenilenememesi ve çevresel istikrarsızlıklara bağlı olarak ekonomik büyümenin bir gün sonlanabileceğini ve gelecekte önemli küresel sorunların baş göstereceğini ileri sürmüşlerdir (Basiago, 1999: 145-147).

Bir yandan teknoloji ve ona bağlı olarak endüstri son derece hızlı gelişim gösterirken, diğer yandan bunun neden olduğu çevresel sorunlar ve kaynak kıtlığı aynı hızla insanlığı tehdit etme sınırına yaklaşmaktadır. Sürdürülebilirlik bu noktada verimlilik beklentisinin ötesinde bir zorunluluk olarak görülmekte ve çok sayıda araştırmaya konu olmaktadır. Kaynakların yeterli ve korunarak nasıl kullanılacağı araştırılmakta, kendini yenileme ve geri dönüşüm uygulamaları üzerinde çalışılmaktadır (Gündüz, 2004: 58). İklim değişikliği, çevresel felaketler, bugün tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi gibi küresel salgınlar ve gelecekteki olası benzerleri karşısında ne kadar kırılgan ve savunmasız olduğu açıkça görülmektedir. Bunlarla mücadelede basit tedbirlerin ötesinde köklü değişiklikler gerektiği, yaşam ve tüketim alışkanlıklarının yeniden gözden geçirilmek zorunda olduğu artık daha fazla kesim tarafından dile getirilmekte ve desteklenmektedir (Börü ve Pirili, 2021: 77).

Öte yandan 1950’ lerden sonra birçok kentin aşırı büyümesi kentsel alanların ve kaynakların yetersizliğine biçimsiz büyümelerine yol açmış ve 1970’ lerden itibaren başta

kentsel gelişimin sürdürülebilirliği olmak üzere bu konuda da yeni görüşler (kentlerde planlı büyüme odaklı görüşler) ortaya atılmaya başlanmıştır. Sanayi devrimi dünyadaki köklü değişimin ve gelişimin arkasındaki en önemli tarihsel dönemeç olmuştur. Ancak kentleşme, teknolojinin getirdikleri ve tüketim alışkanlığının ihtiyaçla sınırlı olmayan bir evrim geçirmesi, kaynakların tahrip edilerek ve kontrolsüzce harcanmasına neden olmuştur (Tıraş, 2012: 58).

BM tarafından sürdürülebilirlik konusunda çeşitli konferanslar düzenlenirken öncelikle kalkınma ve çevre konularına odaklanılmış ve sürdürülebilir kalkınma terimi ilk defa 1980’de hazırlanan “World Conseration Strategy” isimli belgede kullanılmıştır. Tartışmaların ve çalışmaların artık sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde yürütüldüğü bu süreçte doğal çevre, biyosfer, ozon tabakası, ekonomik kaynaklar, gıda, su gibi bütün kaynaklara yönelik korumacı bir anlayış esas alınmış ve endüstriyel faaliyetlerin bu esasa göre nasıl gerçekleştirilebileceği ana gündem konularından birisi haline gelmiştir (Erdem ve Bozan, 2021: 67).

Sürdürülebilirliğin tartışmaya açılmasından sonraki süreçte sivil ve kamusal çeşitli faaliyetlerin olduğu ancak 1972’de Only One Earth kitabını yayımlayan Barbara Ward gibi kişiliklerin oluşturduğu lobilerin önemli etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu lobi faaliyetleri sürdürülebilir kalkınma konusunun ülkeler arası politik bir mesele olarak ele alınmasında etkili olmuş ve 1987’de oluşturulan Bruntland Komisyonu ile sürdürülebilirlik konusu kişisel bir dava olmanın ötesine geçmiştir. Gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini kısıtlamadan bugünün ihtiyaçlarını karşılama olarak tanımlanan sürdürülebilir kalkınma konusundaki 1992 Rio ve 2002 Johannesburg zirveleri ise hükümetlerin bu konuda kendilerini taahhüt altına almaları ile sonuçlanmıştır. Bu girişimler, etkileyici bir sürdürülebilir kalkınma için 9 temel bileşenin oluşturulmasına ve konunun ilgili bütün taraflarca benimsenmesine yol açmış ve sürdürülebilirlik genel kabul gören küresel mesele haline gelmiştir (Bass, 2007: 2).

Sürdürülebilirlik alanında kuşkusuz en etkili ve en fazla ses getiren girişim 1992 yılında Rio de Jenerio kentinde BM’nin gerçekleştirdiği Çevre ve Kalkınma Konferansı ve bu konferansta deklare edilen Gündem 21 isimli plandır. Toplam 120 ülkeden diplomatlar ve bakanların katıldığı bu zirveden birçok anlaşma ve ilke çıkmış, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi oluşturulurken bu alanda 27 ilke belirlenmiştir. Bu konferans aynı zamanda sürdürülebilirlik kavramı ile eş zamanlı olarak tartışılmaya başlanan küresel iklim değişikliği konusunda da çok önemli kararların alındığı ve bir çerçevenin çizildiği bir konferans olarak diğer çalışmaların hepsinden ayrılmaktadır. Bu konferans ile birlikte devletlerin ve sermayenin ekonomik büyüme, kalkınma gibi başlıca alanlardaki girişimlerinde çevrenin ve kaynakların sürdürülebilirliği, küresel iklim değişikliği gibi hususlar ana kısıtlayıcı unsurlar haline

gelmiştir. Bu noktada Gündem 21 birçok alandaki faaliyetlerin ana çerçevesini çizen bir plan olarak öne çıkmaktadır (Creech, 2012: 6).

Sürdürülebilirlik üzerine yürütülen çalışmalar ve tartışmalar belirli ilkelerin ortaya çıkmasını sağlamış ve günümüzde de bu ilkeler genel bir kabul görmüştür. Sürdürülebilirlik ile ilgili başlıca ilkeleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Tuna, 2011: 4-5);

- Gelecekle ilgili endişeler,
- Nesiller arası eşitliğin gözetilmesi,
- Katılım ve ortak karar verme süreci,
- Ekonomik ve çevresel faktörler arasında denge,
- Çevresel kapasitenin gözetilmesi,
- Çevresel etkiyi en aza indiren yaklaşımlar,
- Yerel ekosistemleri korumak.

Kalkınmanın sürdürülebilirliği, kaynakların ve doğal ortamın sürdürülebilirliğine bağlıdır. Doğal kaynakları tüketme hızının, bu kaynakların yenileme hızını geçmemesi gerekmektedir. Aynı şekilde doğaya salınan kirleticilerin, insan ürünü atıkların oranının da ekolojik sistemin bunları işleyip zararsız hale getirme hızını geçmemesi gerekmektedir. Dünya üzerindeki biyoçeşitliliğin korunması, toprak kalitesinin, solunan havanın ve yaşamın vazgeçilmez elementi suyun temiz kalması zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır ve tüm bunlar sürdürülebilir çevre yaklaşımının kapsamı içine girmektedir (Kaypak, 2011: 26). Özellikle gelişmiş ülkelerde tüketimin boyutları son derece arttığından, bu ihtiyacı gidermek için az gelişmiş ülkelerin sahip oldukları kaynaklara göz dikilmiştir. Kaynakların adaletsiz dağılımı yoksulluğu artırırken, tüketim üzerine kurulu kapitalist sistemin yaşam biçimi de kaynaklara ve çevreye büyük zarar vermektedir. Sorun küresel boyutta olduğu için çözüm de küresel boyutta aranmakta, hem doğanın hem de geleceğin korunması için sürdürülebilirlik yaklaşımları ile çalışmalar yapılmaktadır (Kara, 2014: 31).

Sürdürülebilir bir kalkınma için ekonomik, ekolojik ve aynı zamanda sosyal unsurların da eşzamanlı olarak sürdürülebilir olması gerekmekte, bunlardan birinin dahi ihmalinde uzun vadeli bir kalkınma hedefinin gerçekçi olmayacağı düşünülmektedir. Diğer yanan uygulamada ekonomiye gösterilen özenin ekolojiye gösterilmediği de bilinmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde öncelikler çoğunlukla ekonomik kalkınmaya göre belirlenmektedir. İleriye dönük olarak bu tutumun, kısa vadeli kazanımlardan çok daha fazla zararlı sonuçlanacağı açıktır (Peşikoğlu, 2012: 83).

1.3.2. Sürdürülebilir Turizm Kavramı

Turizm, insan hareketliliğine dayanan bir etkinliktir ve turizm faaliyetleri sırasında en yoğun kullanılan ve tüketilen kaynaklar doğal kaynaklardır. Dolayısıyla turizm faaliyetleri çevreyi, ekosistemi, ekonomiyi, toplumları ve kültürleri yoğun olarak etkileyen bir faaliyettir. Turizm tesislerinin en uygun doğal kaynakların olduğu bölge ve yerlerde kümelenmesi her ne kadar işletmeler için maksimum kazancın elde edilmesine imkan sağlasa da bu bölgelerde kaynakların daha hızlı tüketilmesine ve tahrip edilmesine yol açmaktadır (Stukalo vd. 2018: 1-2). Turizm sektörü oldukça yüksek boyutlarda enerji tüketmekte bu nedenle yenilenebilir enerjinin ve sürdürülebilir kalkınmanın uygulanmaya çalışıldığı sektörlerin başında yer almaktadır. Sürdürülebilir bir turizm için yapılan çalışmalar ve ulaşılmaları beklenen hedefler, özellikle bu enerji tüketiminin asgariye indirilmesi ve doğal kaynakların korunması üzerine odaklanmaktadır (Polat ve Harputluoğlu, 2017: 32).

Turizm hareketliliği turistik bölgelerin çoğu zaman o bölgenin ekolojik ve çevresel kapasitesini aşmakta ve bütünsel olarak çevreye ağır maliyetler yüklemektedir. Günümüzde turizm faaliyetleri küresel karbondioksit emisyonunun % 5'ten fazlasını tek başına yaratmaktadır. Ayrıca turizm sektörü, iklim değişikliğine sebep olan radyasyon basınının % 4,6'sına tek başına yol açmaktadır. Bütün bunlar turizm alanında sürdürülebilirliği önemli bir konu haline getirmektedir. Turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı bu baskı son yıllarda artmış ve başta Birleşmiş Milletler olmak üzere çeşitli kuruluşların dikkat çektiği bir konu haline gelmiştir (Stukalo vd. 2018: 1-2). Turizmden kaynaklı zararın sadece kendi çevresi içinde kalmadığı ve çok daha geniş alanları etkilediği artık bilinmektedir. Bu nedenle çevresel sorumluluk bilincinin yasa yapıcılardan sıradan vatandaşlara, işletmelerden çalışanlara, turistlerden bölge halklarına kadar aktarılması gerekmektedir. Sürdürülebilir turizm için turistik faaliyetlerin ekosistemlerin ve kapasitelerin zorlanmadan taşıyabileceği şekilde yönetilmesine ihtiyaç vardır. Hali hazırdaki kitle turizminin, turizmin ana kaynağı, varlığı olan doğal yaşamı ve çevreyi bir başka deyişle turizmin geleceğini yok ettiği açıkça görülmektedir. Kitlesele turizme yönelik bu anlayıştan kurtularak geleceğe yatırım yapmak, sürdürülebilir turizme odaklanmak gerekmektedir (Polat ve Harputluoğlu, 2017: 32).

Sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin önemi sadece çevresel kaynakların korunmasından kaynaklanmamaktadır. Bunun yanında yaşanabilir bir çevre, doğanın turizmin doğal merkezi olması ve ekonomik kalkınma için turizmin gerekliliği gibi faktörlerin tamamı sürdürülebilir turizmi önemli bir konu haline getirmektedir (Örki ve Ağırseven, 2016: 99).

Turizmin kaynaklarını ne yazık ki daha çok yenilenemeyen kaynaklar oluşturmaktadır. Bu nedenle turizm, kaynak kullanımının son derece önemli olduğu bir sektördür. Sektördeki

gelişmelerin kısa vadedeki getirisinden ziyade devamlılığı temel alındığında, sürdürülebilir bir turizmin koşullarının oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda hem çevreye hem de topluma yeni bir perspektiften bakmak, gelişimin kapsamı içine dahil etmek gerekmektedir. Sürdürülebilirlik, çok yönlü, çok boyutlu ve multidisipliner bir yaklaşım gerektirmekte, kaynakların kullanımından, halkın eğitimine, ilgili politikalardan, görsel mekan tasarımına kadar her şeyi kapsamaktadır (Ceylan, 2001: 169). Sürdürülebilir olmak, turizm için varlığın uzun vadede devamını ifade etmekte, sürdürülebilir turizm kalkınması ise turizm faaliyetlerinin varlığını sürdürmeye yönelik kalkınma hamlelerinin ve ilgili süreçlerin önünü açacak şekilde yürütülmesi olarak açıklanmaktadır. Tarihi 1970' lere uzanan sürdürülebilirlik kavramı, bugün turizmin çevre üzerinde yarattığı tahribatla bağlantılı olarak ele alınmakta ve özellikle kitle turizminin neden olduğu tahribatın ortadan kaldırılması için yeni bir bakış ve turizm anlayışı olarak sektöre yön vermektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir turizm faaliyetleri ekolojik sistemin, doğanın korunmasına odaklı olarak ve bu korunaklı ortam içinde turizm hareketliliğini sağlamak amacıyla yürütülmektedir (Adıgüzel, 2018: 37).

Turizm sektöründe insanları kitleler ya da gruplar halinde seyahate sevk eden doğal ve kültürel tüm varlıklar ve kullanılan tüm kaynaklar sadece bu sektörün arz potansiyelini değil toplumların ortak değerlerini ve kaynaklarını da ifade etmektedir. Ancak kitle turizminin “her şey dahil” şeklinde ifade edilen pazarlama yöntemleri ve bunun neden olduğu orantısız tüketim hem kaynakların hem de çevrenin geleceği açısından risk oluşturmaktadır (Dağlı, 2018: 604). Belli bölgelere belli dönemlerde artan talep ve ortaya çıkan yoğunluk, doğada geri döndürülemez bir tahribata neden olurken, kaynaklar da bilinçsizce tüketilmektedir. Bu nedenle, sürdürülebilir turizm kavramı artık daha çok gündeme gelmekte ve tartışılmaktadır. Sürdürülebilir turizme geçilerek bölgesel ve dönemsel yığılmanın azaltılması, turizm faaliyetlerinin daha geniş alanlara ve daha geniş zamanlara yayılması, kaynakların bilinçli ve verimli kullanılması ve tüm bunların doğal çevreyi koruyarak ve gözeterek yapılması gerekmektedir. Bu sayede turizm gelirlerinden bölge halklarının da faydalanması ve bölgesel kalkınma sağlanması da öngörülmektedir (Marangoz ve Karadağ, 2017: 29-30) .

Turizm faaliyetlerindeki yeni arayışların sürdürülebilirlik arayışlarıyla bir araya gelmesiyle birlikte başta ekoturizm olmak üzere sürdürülebilir turizm kavramının önemi artmaya başlamıştır. Ekolojik turizm, ekolojiyle ilgili olarak benimsenmiş genel ilkelere uygun turizm olarak görülebilir. Bu anlayış sadece yeni gelişen turizm alanları ile ilgili olmayıp geleneksel turizm alanlarında da aynı ilkelerin esas alınmasına dayanan bir anlayıştır. Bunun bir sonucu olarak da geleneksel turizm kapsamındaki turistik alanlar ve tesislerin de bu ilkelere uygun standartlara göre yeniden düzenlenmesi söz konusudur (Tuna, 2011: 4).

Sürdürülebilir turizm, ekolojik sistem ve o çevrenin toplumu üzerinde herhangi olumsuz bir etkiye yol açmayan turizm faaliyetleri olarak tanımlanabilir (Arslan, 2005: 30-31).

Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi niş bir ürün seti olarak değil sürdürülebilirliği sağlamak için "mevcut ve gelecekteki sosyal, ekonomik ve çevresel etkilerini tamamını göze alan, ziyaretçilerin, sanayinin, ev sahibi toplulukların ve çevrenin ihtiyaçlarını karşılayan turizm" olarak tanımlamaktadır ve sürdürülebilir turizm için aşağıdaki hususlara özen gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir (UNWTO, 2013: 17-18);

- Turizmin gelişmesinde kilit bir unsur olan çevresel kaynakların en iyi biçimde kullanılması, temel ekolojik süreçlerin sürdürülmesi ve korunması, biyolojik çeşitliliğin ve doğal mirasın korunması,
- Turizm hareketlerinin yöneldiği ev sahibi toplum ve kültürlerin sosyal ve kültürel özelliklerine, özgünlüklerine önem göstermek, yerleşik ve yaşayan kültürel mirasları ve geleneksel değerleri korumak, kültürler arası bağlantıları artırmak,
- İstikrarlı bir şekilde istihdam artırıcı ve gelir getirici fırsatlara imkan tanımak, ev sahibi topluluklara yönelik sosyal hizmetler de dahil olmak üzere adilce sosyo-ekonomik faydaları paydaşlara dağıtmak, yoksulluğun uzun vadede azaltılmasını sağlayıcı girişimlerde bulunmak.

UNWTO'nun sürdürülebilir turizmin gereklilikleri ile ilgili olarak sıraladığı bu maddelere dikkatli bakıldığı zaman, sürdürülebilir turizm sadece bir turist hareketliliği değildir. Bir yandan doğanın ve yerli halkın mevcut özellik ve değerlerinin korunması diğer yandan da ekonomik faydanın adil bir şekilde yerel halkı da içererek dağıtılması esas alınmaktadır. Burada rekabetçi piyasa koşullarından ziyade yerel halka sosyal hizmetleri de götürmeyi öngören bir sosyal politika önerisinin olduğu görülmektedir. Bu yönüyle sürdürülebilir turizm liberal piyasa koşullarının çevre ve yerel toplum lehine sosyalize edilmesini de öneren bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır (Stukalo vd. 2018: 2-3).

Turizm faaliyetleri ülkeye, bölgeye, doğal ve kültürel çevreye göre farklılaşsa da sürdürülebilir turizm, temel ilkeleri dikkate alınarak her türden destinasyonda uygulanabilmektedir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır (Yılmaz, Ünal, ve Çakır, 2015: 59).

- Turistik faaliyetlerin planlaması turistik talebe bağlı olarak değil, mevcut koşullar dikkate alınarak arza uygun yapılmalıdır.
- Bu planlamalarda öncelikli kesim yerel halk olmalıdır.
- Dönemsel değil, yılın bütün aylarını değerlendirebilecek planlamaların yapılması gerekmektedir.

- Faaliyet alanlarında toplu taşımaya önem verilmesi ve gerekli altyapının hazırlanması gerekmektedir.
- Gelişim ve kalkınma stratejilerinin belirlenmesi süreçlerine yerel halk da dahil edilmelidir.
- Enerji kullanımında tercih, temiz enerjiden yana yapılmalıdır.
- Turistler, alışılmış yapay faaliyetlerden ziyade bölgenin kendine has çekiciliklerine yönlendirilmelidir.
- Hali hazırdaki yapı stoklarının değerlendirilmesi öncelikli olmalıdır.
- Bölgedeki toplumsal yapı, kültürel kimlik ve ortak değerler korunmalıdır.
- Yatırımlar uzun vadeli, esnek ve ileriye dönük gelişmelerin öngörüsü ile yapılmalıdır.

Kavramsal olarak, toplumsal sorumluluk, ekolojik sisteme duyarlılık, kaynakların verimli kullanılması gibi geniş bir çerçevesi olan sürdürülebilir turizm, toplamda tüm bu unsurların uyumunun sağlanmasını ifade etmektedir. Turizmin tüm dünyada devamlı olarak büyüyen potansiyeline karşılık, sürdürülebilirliği noktasındaki sıkıntılar da büyümeye devam etmektedir. Diğer yandan bilgi teknolojilerinin yaygınlığı nedeniyle turist profilinde de önemli değişiklikler olmakta, beklentiler çeşitlenmekte, hizmetin ve ürünün niteliği daha fazla sorgulanmaktadır. Bu nedenle turizm işletmeleri için ürünlerinin kalitesi, bu kalitenin devamlılığı, turisti bölgeye çeken doğal ve kültürel dokunun devamlılığı, faydalanılan doğal kaynakların devamlılığı ve ürün sunumunun niteliği, sürdürülebilir turizm açısından önemini hızla artırmaktadır. Sürdürülebilir turizmin yaygınlaşması için bu anlamda değerlendirme yapılabilecek göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır (Baran ve Sat, 2015: 601-602).

Sürdürülebilirlik yalnızca çevre ve çevre sorunlarıyla kısıtlı bir kavram olmayıp ekonomiyle, kalkınmayla, sosyal ve kültürel unsurların hepsiyle ilgili ve evrensel bir kavramdır. Bu nedenle sürdürülebilir turizmin de bütünsel bir yaklaşımla değerlendirilmesi gerekmektedir (Erdem ve Bozan, 2021: 67). Özellikle turistik varlıklar bakımından yüksek arz potansiyeli olan ülkelerin, bu varlıkları kâra çevirme arzusuyla bilinçsiz ve hırslı tutumları uzun vadede ne yazık ki ciddi zararlar oluşturmaktadır. Bu zararlar da sadece turistik değerlerin tahrip olmasıyla sınırlı olmayıp, turizmin sürdürülebilirliğini de yok etmekte ve turizmin sağladığı istihdamı da ekonomik kalkınmayı da ileriye dönük olarak baltalanmaktadır. Sürdürülebilir turizm yaklaşımları turizmi tüm boyutlarıyla ele alarak bölgesel turizm kaynaklarının korunmasını, bu doğal alanların, turistlerin ve bölge halklarının ihtiyacını karşılayan, canlı ekosistemler olarak, yer aldığı bölgenin kültürünü ve tarzını da yansıtan bir estetikle kurgulanıp, inşa edilip yönetilmesini hedeflemektedir (Eser vd. 2010: 29) .

Turizm sektöründe çalışanların ve turistlerin turizme bakış açılarında ve çevreye karşı sorumluluk bilincinde son derece önemli katkıları olduğu kabul edilen sürdürülebilir turizm uygulamalarının uzun vadede olumlu sonuçlarının daha fazla ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Neticede sürdürülebilir turizmin ana ilkesi de uzun vadeli tasarımlarla gelecek nesillere temiz çevre, ekolojik sistem ve yeterli kaynak bırakırken, aynı zamanda adil bir kalkınmanın sağlanmasıdır (Yılmaz vd. 2015: 62).

Turizm, başlıca gelir kaynakları arasında yer almakla birlikte, sadece gelir odaklı yürütüldüğünde varlığının temeli olan asli kaynaklarını yok etme potansiyeli olan bir sektördür. Bu tahribatın bir geri dönüşü de olmayabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir durumda kaybeden yalnızca işletme, sektör ya da çalışanlar değil doğanın kendisi ve tüm insanlık olmaktadır. Sürdürülebilir turizm bu nedenle son derece önemli ve öncelikli bir konudur (Demirbulut ve Dinç, 2017: 21; Tuna ve Erdoğan, 2013: 24).

1.3.3. Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm

Geçmiş yıllarda kalkınma, yalnızca ekonomiyle ilişkilendirilmiş ve diğer boyutları yeterince değerlendirmeye alınmamıştır. Toplumsal sorunların, çevre sorunlarının ve ekonomik sorunların çözümünün ekonomik kalkınmayla bulunacağı, ekonomiler büyüdükçe yaşamların daha konforlu ve sıkıntısız olacağı varsayılmıştır. Ancak teknolojinin, sanayinin ve ekonominin büyümesine paralel olarak büyüyen çevre sorunlarını çözümlenmeye ekonomik kalkınmanın yetmediği zaman içinde anlaşılmıştır (Gössling ve ark. 2009). 1970’li yıllara gelindiğinde çevre sorunları daha dikkat çekici olmuş ve tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemle birlikte önemi artmaya başlayan sürdürülebilirlik, mevcut kaynakların korunmasını ve gelecek nesiller için uzun vadeli planlamaları gerektirmektedir. Bu yıllardan itibaren hem bireysel girişimler hem de çevreci grupların etkinlikleri artmış, kamuoyu konu ile ilgili bilinçlenmeye başlamış ve turizm sektörü de bu gelişmelerden etkilenmiştir. Kitlesele turizm anlayışı yerine sürdürülebilir turizm anlayışı gelişmeye başlamıştır (Özkök ve Gümüş, 2009: 52-53).

Sürdürülebilir turizm kavramının oluşmasında 1960’lı yılların en önemli turizm hareketlerini oluşturan kitle turizminin hızlı yükselişinden başlayarak, bugüne kadar turizmin geçirdiği tarihsel gelişim süreçleri etkili olmuştur. Çevre bilinci ve doğal yaşamı koruma gibi konuların zaman içinde kalkınma kavramıyla yan yana kullanımı, turizm sektöründe de sürdürülebilir turizm kavramını doğurmuştur. Doğal kaynakların ve çevresel unsurların korunması, yeni oluşan turist profiline tatmini, bölge halklarının da eş zamanlı kalkınması ve nihayetinde kazanç elde edilmesi sürdürülebilir turizmin kapsamında ortaya çıkan yeni turizm anlayışının çerçevesini oluşturmaktadır. (Kuter ve Ünal, 2009: 147).

Sürdürülebilir turizm sadece turizmcilerin değil politika üretenlerin, ilgili kurumların, işletmelerin, yerel halkların ve bu konuda araştırma yapan birçok kişinin içinde yer aldığı bir süreçtir. Kimi araştırmacılara göre belli bölgelerde yoğunlaşan geleneksel turizmin yıkıcı etkilerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış, kimilerine göre ise yeni kazanç kapısı olarak görülmektedir. Ancak, hangi açıdan bakılırsa bakılsın çeşitliliği gibi etki alanı da çok geniş çok yönlü bir turizm anlayışını ifade etmektedir ve çevre bilincindeki artışa paralel olarak sürdürülebilir turizme yönelik de artmaktadır (Gültekin, 2020: 17-18).

Türkiye'nin tarımsal faaliyetleri ve kırsal bölgelerin kalkınmasını destekleyen politikaları ve ilgili kurumları Anadolu'daki birçok ilde kırsal turizmin yapılmasını ve geliştirilmesini desteklemektedir. Bu nedenle büyük girişimcilere de bölgede yaşayan çiftçilerin turizm amaçlı girişimlerine de özellikle çiftlik turizmi yapılabilmesi ve geliştirilmesi için destek verilmesine çalışılmaktadır. İlgili kurumlar bu türden girişimlerin yapım işlerinde, ekipman ihtiyaçlarının finanse edilmesinde, bilgi ve hizmet alım işlemlerinde ve proje görünürlük maliyetlerinin karşılanmasında destek sağlamaktadır (Üzümcü ve Koç, 2017: 16).

Turizm son derece avantajlı bir sektör olup bağlantılı olduğu çok sayıda sektör de bu avantajlardan yararlanmaktadır. Diğer yandan günümüzde turizm pastasından pay almak ve pazarda yer edinebilmek için son derece yoğun bir rekabet ortamı bulunmakta, bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bu rekabeti körüklemektedir. Ülkeler ya da işletmeler açısından rekabet kaçınılmaz olsa da artan çevresel zarar yadsınamayacak derecede büyüktür. Bu gerçeklik karşısında sürdürülebilirlik kavramı da turizm için kaçınılmaz olmaya başlamıştır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005: 63). Turizmde kaynakların verimli kullanılması ve geri dönüşümün sağlanması, sürdürülebilirliğin en öncelikli gereğidir. Elbette ki üretim, tüketim talebinin bir sonucudur. Ancak, sürdürülebilirlikte esas olan tüketimi engellemek ya da kalkınmanın önüne geçmek değil, üretim-tüketim süreçlerinde dengeyi sağlamak ve bunu ekolojik sistemi merkeze alarak yapmaktır. Turizm, tüm dünya için beklentilerin yüksek olduğu bir sektör olarak, kullandığı doğal, tarihi ve kültürel değerler insanlığın ortak ihtiyaçlarını ve değerlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle turizmde, sürdürülebilirlik kavramı giderek daha fazla önemli hale gelmiştir (Baran ve Sat, 2015: 601).

Türkiye'de sürdürülebilir turizm uygulaması olarak ekoköy girişimlerinin ilki 1990'larda görülmüştür. Bu girişimlerin başlıca destekçileri ve öncüleri ise ekolojik yaşam şeklini benimseyen sivil toplum örgütleri ve gönüllü gruplar olmuştur. Bu destekçi gruplar, sürdürülebilirlik ilkelerini yaşama geçirme misyonuyla eko-köyler kurarak bu temelde inşa ettikleri yaşam alanlarında hem ekolojik, hem de ekonomik ve kültürel hedeflerle öncü bir hareket başlatmışlardır (Bartu, 2020: 1). Bu türden girişimler oldukça önemli olup, yıllardır

yapılan küresel çaptaki çevre toplantılarının, uluslararası anlaşmaların ve protokollerin fazla etkili olmadığı anlaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilirliğin küresel sorunların çözümünde kullanılacak bir reçete değil bir yaklaşım ve yaşam pratiği olduğu görülmektedir (Adıgüzel, 2018: 35).

Türkiye'nin turizm yatırımlarına ve turizmin gelişim sürecine baktığımızda turistik tesis inşasının ağırlıkta olduğu dikkat çekmektedir. Sürdürülebilirlik adına gerekli önlemler alınmadan ve sadece kar amaçlı turizm yapılanmasından vazgeçilmeden Türk turizmine bir gelecek sağlamak da pek mümkün görünmemektedir. Yalnızca tesis inşasına yönelik yapılanmalarla, uzun vadede kaynak kıtlığının ortaya çıkacağı ve turizmin geleceğinin tehlikeye gireceği düşünülmektedir (Karagözoğlu, 2020: 307). Bu yaklaşımın önüne geçilmesi için finansal kuruluşların turizm sektöründe yapılan yatırımlara sürdürülebilirlik kriterlerine uygunluklarına göre kredi vermeleri ve teşvik edici fiyat politikalarıyla bu tür girişimleri desteklemeleri yararlı olacaktır. Sektöre Türk turizmi açısından bakıldığında destinasyonlara yönelik bir imaj eksikliği de dikkat çekmektedir. Bir turistik bölgeyi, ziyaretçiler için cazip hale getiren hizmet ve özelliklerin başarılı bir şekilde pazarlanmasıyla oluşturulan başarılı bir imaj ve sürdürülebilir bir turizm arzı, geleceğin turizmi açısından da son derece önemlidir (Yurtsal, 2019: 67).

Kitle turizminin çevreye verdiği zarar ve uzun vadede neden olduğu olumsuzluklar bilinmekte ve çözüm arayışları artmaktadır. Sürdürülebilirliğin, turizm faaliyetlerinde de gündemde olması, bununla birlikte çevresel kaygılardan bağımsız olarak da, turizmde beklentinin giderek çeşitlenmesi yeşil turizm, kırsal turizm, tarım-turizmi ve Permakültür uygulamalarının daha bilinir hale gelmesi, turizm işletmelerinin geleneksel olanın dışına çıkmasını ve dönemsel turizm anlayışına alternatif yaratmasını sağlamıştır. Günümüzde kent yaşamından uzaklaşarak doğal alanlara gitmek, tatilini bu şekilde planlamak isteyen insanlara doğal hayatı deneyimleyebilecekleri alanlarda turizm hizmeti sunulmakta, sürdürülebilir mekanlar giderek yaygınlaşmaktadır (Tatar ve Olay, 2015: 32).

Tüm uluslararası çevrelerde bugün kalkınma konusu sürdürülebilirlik temelinde ele alınmaktadır ve bu konuda alınacak tedbirler, uygulanacak yöntemler üzerinde tartışılmaktadır. Çünkü sürdürülebilirlik dünyanın geleceğini, dolayısıyla da tüm sektörlerin geleceğini ilgilendirmektedir. Çevreyle, doğayla ve doğal kaynaklarla yoğun bir etkileşimi olan turizm içinde sürdürülebilirlik dolaylı değil doğrudan ilgili bir konudur ve turizm sektörü bu konudaki çözüm arayışlarının içinde doğrudan yer almaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, turizm için ancak çevresel değerlerin ve kaynakların korunması ve akılcı kullanımlarının sağlanması ile mümkün

görülmektedir. Turizmin, sürdürülebilirliğin ve doğal çevrenin karşılıklı etkileşimleri şu üç maddedeki esaslara dayandırılmaktadır (Yılmaz vd. 2015: 56).

- Turizm ile faaliyet alanlarını oluşturan çevre arasında bulunan kuvvetli ilişkiler ve çevrenin turistler için en önemli çekim nedeni olması.
- Çevresel koşulların turizmi doğrudan etkileme özelliği
- Turizm faaliyetlerinin çevre üzerinde yarattığı negatif etkiler.

Hem dünyada hem de Türkiye’de bir zamanlar “Turizm Patlaması” söylemleriyle sürdürülen klasik turizm faaliyetleri, çevreye verdiği büyük zararın ardından yavaşlamış ve yönünü farklı turizm türlerine çevirmiştir. Sadece bireysel taleplerde değil, turizm politikalarında da eğilimin değiştiği, Türkiye’nin de bu değişikliğe yavaş da olsa ayak uydurmaya başladığı dikkat çekmektedir. Dünyadaki yeni turizm anlayışı, eskisi gibi kitlesel olmaktan uzak, seçici, doğal ve kültürel değerleri temel alan bir zeminde yeniden yapılanmaktadır. Türkiye denizleri ve sahilleri kadar doğal ve kültürel unsurlar açısından da avantajlı bir ülkedir. Dolayısıyla ekoturizm için yeterli çeşitliliğe sahiptir ve turizmin ülkenin gelir kaynakları arasında ilk sıralarda olduğu da düşünüldüğünde, ekoturizme yapılacak yatırımın ülkenin geleceğine yapılacağı da görülmektedir. Sahip olduğu potansiyele bakılarak Türkiye’nin bu alanda gelecek vaat eden ülkeler arasında olduğunu söylemek mümkündür (Kaypak, 2010: 106).

Turizm, Türkiye’de büyük bir istihdam alanı yarattığı ve ücretler konusunda etkili bir denge aracı olduğu için, ülke ekonomisinin olumlu gelişiminde de ciddi rol oynamaktadır. Ancak sahip olunan potansiyele rağmen uygulanan yanlış politikalar nedeniyle hem hak edilen kazanç elde edilememekte hem de doğal kaynaklar ve turizm varlıkları büyük zarara uğramaktadır. Başka bir ifadeyle, turizm potansiyelinden yeterli maddi geri dönüşümün sağlanması ve turizm varlıklarının korunması için sürdürülebilir turizm anlayışının en kısa zamanda yerleştirilmesi gerekmektedir (Yurtsal, 2019: 62).

Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi için yalnızca tesislere değil, öncelikle doğaya, doğal alanlara, kültürel unsurlara, kısacası turizm varlıklarına ihtiyaç vardır. Turizmi bu anlamda ele aldığımızda, yararlanılıp tüketilecek olan bir ürün olmadığı ve çevreyle, yaşam alanlarımızla kurduğumuz ilişkinin bugünü kadar yarınının da önemli olduğu daha net anlaşılmaktadır (Demirbulat ve Dinç, 2017: 21). Sürdürülebilirliğin turizm açısından önemi de bu noktada öne çıkmaktadır. Ayrıca, turizmin artık sadece deniz güneş beklentisinden öte daha geniş kapsamlı bir faaliyet alanına dönüşmesi sürdürülebilir turizm için motivasyon kaynağı olurken, doğal çevrenin koruma altına alınması da daha sık gündeme gelmektedir. Genel anlamda artan çevre sorunlarının turizm için de bir tehdit oluşturduğu açıktır. Bu nedenle,

turizm sektörünün sürdürülebilirlik anlayışının dışında kalarak varlığını devam ettirmesi uzun vadede mümkün değildir ve sürdürülebilir özellikte yeni turizm yapılanmaları, çeşitliliğin ötesinde gerekliliktir. Bu süreçte gerek merkezi gerek yerel otoritelerin işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu koşullar sağlandığı takdirde sürdürülebilir turizmi gerçekleştirmek mümkündür (Kahraman, 1994: 28).

Türkiye'nin, 2023 tarihini hedef alan Turizm Strateji Belgesi'ne göre ziyaretçi sayısı ve turizm geliri bakımından dünyada ilk beşe girileceği öngörülmektedir. Aynı belge çerçevesinde, ülkenin turizm alanında uluslararası rakiplerle yarışabilecek, yeniliğe açık ve sürdürülebilirlik ilkelerine önem veren bir kalkınma gerçekleştireceğine yönelik beklenti dile getirilmektedir. Böylece bölgesel kalkınmanın önü açılacak hem ülke turizminin hali hazırdaki alt yapı sıkıntıları sürdürülebilirlik anlayışına uygun olarak çözüme kavuşacak hem de ekolojik denge korunarak geleceğe yatırım yapılacaktır. Bu önlemlerin yanı sıra alternatif turizm türlerinin de desteklenerek geliştirilmesi ve kıyı turizminin neden olduğu çevresel tahribatın engellenmesi planlanmaktadır (Yurtsal, 2019: 66).

Ekoturizm ilke olarak çevre dostu bir bakış açısı taşımakla birlikte, doğru yapılmadığında istenileni vermeyecek hatta zararlı sonuçlar doğurabilecektir. Aşırı kalabalık, erozyon, doğal alanların ya da ormanların tahribi, betonlaşma, kaynağın taşıyamayacağı talep, ve rekabet bu olası zararlardan bazılarıdır ve sonuçları turizmin geleceğini ciddi oranda tehdit edebilmektedir (Kuter ve Ünal, 2009: 152).

1.4. Kitle Turizminden Alternatif Turizme Geçiş

Türkiye'de gerçekleşen alternatif turizm faaliyetlerine bakıldığında, Yayla turizmi, inanç turizmi, mağara turizmi, bisiklet turları, doğa yürüyüşü, atlı doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, tarihi çekim alanları, akarsu turizmi, olta balıkçılığı turizmi, av turizmi, çiftlik turizmi ve botanik turizmi gibi başlıklar ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca tarım turizmi, yamaç turizmi, sualtı dalış turizmi ve balon turizmi de alternatif turizm faaliyetleri olarak yapılmakta ve ilgi görmektedir (Üzümcü ve Koç, 2017: 16).

Zamanın ekonomide, siyasette, çevrede ve toplumda yarattığı değişiklikler turizm anlayışında ve tüketim şeklinde de gözlenmekte, insanların beklentileri geleneksel olanın dışına çıkarak farklı alanlara ve bölgelere eğilim giderek artmaktadır. Turizm faaliyetleri katılanların sayıları baz alınarak yapılan sınıflamaya göre şu üç gruba ayrılmaktadır (*III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 2010: 1576).

- Bireysel Turizm: Bu grupta kişiler bir tura ya da topluluğa dahil olmadan tatil planlarını kendileri yapmakta, yalnız ya da aile üyeleri ile tatillerini gerçekleştirmektedirler.
- Grup Turizmi: Birbirini tanıyan insanların organize olarak planladıkları ya da bir seyahat acentasının oluşturduğu bir grupla birlikte gerçekleştirilen seyahattir.
- Kitle Turizmi: Gerek bireysel gerekse grup turizmi şeklinde gerçekleştirilen tüm seyahat aktivitelerini kapsamaktadır.

Tablo 1.4 Kitle Turizmi ve Alternatif Turizmin Karşılaştırılması

Kitle Turizmi	Alternatif Turizm
Hızlı Gelişim	Yavaş Gelişim
Azami Kullanım	Yeter Düzeyde Kullanım
Çevreye Duyarsız	Çevreye Duyarlı
Kısa Dönemli	Uzun Dönemli
Uzaktan Kontrol	Yerinden Kontrol
İstikrarsız	İstikrarlı
Fiyat Odaklı	Değer Odaklı
Nicel	Nitel
Büyüme	Gelişme
Dönemsel Tatil Sezonları	Yıl Boyuna Yayılmış
Sezonda Yüksek Kapasite Kullanımı	Ortalama Kapasite Kullanımı
Her Yerde Turizm Gelişimi	Uygun Alanlarda Turizm Gelişimi
Büyük Turist Grupları	Küçük Grup, Tek Seyahat Edenler
Belirli Programlar	Ani Kararlar
Turistler Yönlendirilir	Turistler Karar Verir
Rahat ve Pasif	Talepkar ve Aktif

Kaynak: Marangoz ve Karadağ, 2017: 30

Tablo 1. 4' de görüldüğü üzere kitle turizmi ile alternatif turizm arasında belirgin farklar görülmektedir. Kitle turizminde hızlı gelişim görülürken alternatif turizmde daha yavaş ve daha planlı bir gelişim görülmektedir. Alternatif turizm kitle turizmine göre taşıma kapasitesine daha duyarlı, daha çevreci, tüm yıla yayılan, küçük turist gruplarına hitap eden, turizmi farklı alanlara yayan ve daha istikrarlı turizm türlerini kapsamaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı, beraberinde özel ilgi turizmi kavramını ve alternatif turizm kavramını da getirmiştir. Kitle turizminin neden olduğu aşırı yığılma ve buna bağlı tahribat alternatif turizmin daha fazla ilgi görmesine ve yayılmasına neden olmaktadır. Çevre

sorunlarının her alanda birçok olumsuzluğu tetiklemesi dünyanın ve doğal kaynakların korunmasını zorunlu hale getirirken turizmdeki yansımaları da alternatif yaklaşımlar geliştirilerek sürdürülebilir turizme doğru bir yönelimin ortaya çıkması olmuştur. (Akdağ ve Cicik, 2021: 360).

21. Yüzyılda dünyadaki turizm eğiliminde ve arz-talep dengelerinde bazı değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. Havayolu ulaşımının daha ekonomik hale gelmesi insanlara daha sık ve daha uzak destinasyonlara seyahat etmenin önünü açarken, internet kullanımının yaygınlaşması da insanların keşfetme arzularını körüklemiş, turizm endüstrisi de bu değişime ayak uydurmak durumunda kalmıştır. Bu bireysel ve endüstriyel nedenlere ilave olarak turizmin dönemsel olarak yoğun yaşandığı bölgelerdeki plansız ve dokuya aykırı yapılaşmalar, artan hava ve çevre kirliliği, aşırı tüketimin neden olduğu tahribat ve bu gidişatın varabileceği trajik sonuçların belirtilerinin herkesçe görünür bir hal alması turizm algısını ve tercihleri etkilemiştir. Doğaya ve kültürel varlıklara duyarlı yaklaşımlar alternatif turizmi ve türlerini doğurmuştur ve alternatif turizm anlayışının özellikleri genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır (Arslaner ve Günay, 2017: 423-424).

- Alternatif turizmde planlamalar daha küçük ölçeklerle yapılır.
- Bu planlamalarda öncelik bölgenin kendi halkına tanınır.
- Alternatif turizm planlamaları ve uygulamaları sürdürülebilirlik anlayışına uygun olarak doğal dokuyu ve kültürel varlıkları koruyacak, ekolojik canlılığı dikkate alacak şekilde yapılmalıdır.
- Alternatif turizm, gelişiminin tüm aşamalarında paydaşlarının katılımına açıktır.
- Alternatif turizmin ortaya koyduğu ürünler, sürdürülebilirlik esaslarına uygun olmalı ve onlardan yararlanan herkesin yaşam kalitesini yükseltecek nitelikler taşımalıdır.
- Alternatif turizmde bölgenin fiziki yapısı, kaynakları ve çevresel özellikleri dikkate alınarak mevcut kapasiteyi aşmayacak ve zorlamayacak şekilde planlama yapılmalı, ekonomik rasyonellik sağlanmalıdır.
- Alternatif turizmde üretim ve tüketim anlayışı, büyük kitlelere göre değil daha çok bireysel taleplere ya da küçük çaptaki gruplara göredir.

Geçmiş yıllarda büyük kitlelerin tercih ettiği kıyı turizmi zaman içinde kapasitesini aşan yoğunluklarla karşı karşıya kalarak çevre için bir tahribat nedenine dönüşmüş, insanların kıyı turizminde belli bir doyuma ulaşmaları da alternatif turizm türlerine yönelimi hızlandırmıştır. Sürdürülebilir turizm ve ekoturizm kavramları daha sık duyulmakta ve turizm faaliyetleri bu yönde gelişme göstermiştir (Kaypak, 2010: 94).

1.4.1. Kültüre Dayalı Alternatif Turizm Çeşitleri

Kitle turizmini çevre için özellikle zararlı hale getiren unsurlar, çoğunlukla kapasiteleri zorlayan aşırı kullanım ve yapılaşmada görülen plansızlıktır. Bu iki unsurun toplam zararı uzun vadede telafi edilemez sonuçlara yol açmaktadır. Sürdürülebilir turizm bakımından oldukça ideal bir tür olan kültüre dayalı turizm çeşitlerinde, bu olumsuzluklar ortadan kalkmaktadır. Kültür turizmine konu olabilecek değerlerin çeşitliliği, bölgesel yığılmayı ve aşırı kullanımı ortadan kaldırmakta, kitle turizminde olduğu gibi plansız bir yapılaşmayı da önlemektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir turizmin bölge halklarını ve gelecek nesilleri gözeten anlayışına son derece uygundur (Eser, Dalgın, ve Çeken, 2010: 30).

Turizm sektöründe yaşanan hızlı gelişmeler çeşitlenmeyi de beraberinde getirmekte, turizm kendi içinde alternatif seyahat türleri yaratmaktadır. Kültüre dayalı alternatif turizm çeşitleri de bu çeşitlilik içinde giderek daha çok tercih edilen turizm türleri arasında yer almaktadır. Hatta yapılan araştırmalara göre kültür turizmi, diğer turizm türlerine kıyasla en hızlı şekilde gelişme gösteren turizm türüdür. Adından da anlaşılacağı gibi kültürel değerler bu turizm türünün zemini. Kültür ve kültürü oluşturan öğeler bölgeye, yöreye ya da ülkeye göre değişip çeşitlenmekte dolayısıyla kültür turizminin alanı ve kapsamı da son derece genişlemektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine bakıldığında dünyadaki toplam turizm talebi içinde kültür turizminin payı %37 oranındadır ve bu oran her yıl daha da artmaktadır. Türkiye'de kültür turizmi algısının henüz tam ve doğru bir şekilde oluşmaması nedeniyle istenilen düzeyde bir potansiyele ulaşmamıştır (Alaeddinoğlu ve Yıldız, 2007: 21-22).

Kültüre dayalı turizm tarihi ve arkeolojik alanları, festivalleri, sergileri, yaşam tarzlarını ve kültürel değerlerin her türünü barındırmaktadır. Ayrıca kültür turizminin kollarından biri olan inanç turizmi de çok sayıda ziyaretçiyi tapınaklara, kiliselere, camilere ve benzer dini alanlara toplamaktadır (Eser, Dalgın, ve Çeken, 2010: 30). Gün geçtikçe popülerliği artan inanca dayalı bir turizm türü de helal turizmidir. İslami inanışlara uygun mal ve hizmet talebi arttıkça, bu turizme yönelik yatırımlarda artmış, Müslümanlarca "helal" kabul edilen mal ve hizmet üretimine dayalı bir turizm modeli olarak sektörde yerini genişletmiştir. Ayrıca hem nüfusları hem de alım güçleri artış gösteren Müslüman kesim, helal turizmi gelecek vaat eden bir konuma taşımaktadır (Çalık ve Adam, 2020: 487- 488).

Koruma ve kalkınma temelli gelişen kültüre dayalı alternatif turizm çeşitleri toplum temelli turizm türleri olup, giderek talebi yükselen turizm çeşitleridir. Topluluk turizmi olarak da anılmakta, kırsal bölgelerdeki yerel halkın katılımıyla sürdürülmektedir. Ortaya çıkış nedeni ilk başta doğal ortamın korunması olsa da zaman içinde gelişerek çeşitlenen toplum temelli turizm anlayışı, yerel halkın yeteneklerine ve kültürlerine uygun istihdamın yaratılmasında rol

oynamıştır. Örneğin gönüllü turizm organizasyonlarının hızlı bir şekilde artan katılımcıları, gönüllülük esasıyla seyahat etmekte ve bir turizm deneyimi yaşarlar. Bu kapsamda turistler belli bölgelere yönelik projelerde çevreyi koruma, düzenleme ya da yerel halka yardım etme gibi etkinliklere gönüllü olarak dahil olmaktadır (Arslaner ve Günay, 2017: 424-430).

Kültüre dayalı turizm, kültür kavramına konu olan her türlü kaynakla ya da alanla ilgili olarak gerçekleşen turizm faaliyetleridir. Herhangi bir toplumun ya da belli bir bölgenin gerek yaşam tarzıyla gerekse sahip olduğu kültürel değerleri ile başka bölgelerden ziyaretçi çekmesidir (Günel vd. 2009: 276). Yeme içme sanatı ya da kültürü olarak da tanımlanan gastronominin bir turizm türü olarak uygulamaya geçirilmesi, insanların farklı lezzetleri tatma, yapılışına şahit olma, bu alanda yapılan festivallere katılma ya da bu alanda ün yapmış restoranları ve özel mekanları ziyaret etmek arzusu ile oluşmuştur. Ayrıca gastronominin sağlıkla, motivasyonla ve kültürle olan ilişkisi de bu konulara daha fazla önem veren günümüz insanının bu turizme yöneliminde etkili olmaktadır (Arslaner ve Günay, 2017: 424-430).

Kültüre dayalı turizmin geçen 25-30 yıllık süreçte gösterdiği gelişmenin nedeninin turizm yaklaşımlarında ve alışkanlıklarında yaşanan genel değişim kadar, aynı süreçte Avrupa'da hizmet sınıfının ve yeni oluşan orta sınıfın artan nüfusunun bu alanda artan ilgisi olduğu düşünülmektedir. Kültür turizminin kavramsal açıdan oldukça geniş bir çerçevesinin olması kültür turizmini kendi içinde şu alt sınıflarda çeşitlenmektedir (Günel vd. 2009: 276) .

- Miras Turizmi
- Etnik Turizm
- Sıla Turizmi
- Keder Turizmi
- Tarih Turizmi
- İnanç Turizmi
- Savaş Alanları Turizmi
- Arkeolojik Turizm
- Şehir Turizmi
- Diaspora Turizmi
- Helal Turizmi
- Gastronomi Turizmi
- Gönüllü Turizm

1.4.2. Doğaya Dayalı Alternatif Turizm Çeşitleri

Doğaya dayalı alternatif turizm çeşitleri genel olarak ekoturizm kapsamında değerlendirilmektedir. Ekoturizm, sürdürülebilirlik anlayışının benimsenmesi ve turizme uyarlanması çalışmalarını ile ortaya çıkmış olan ve ülkemizde de yeni yeni gelişen bir alandır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik anlayışının ilkelerine uygun bir turizm yapılanması söz konusudur. 2002’de Kanada’da gerçekleştirilen Dünya Ekoturizm Zirvesi” nde 133 ülkenin katılımı sağlanmış ve ekoturizm “*yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanısıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşım*” olarak belirtilmiştir. Sürdürülebilirlik konusunda yapılan uluslararası zirveler ve alınan kararlar doğrultusunda, ülkelerin turizm politikalarını ekoturizmin prensiplerine uygun şekilde belirlemeleri istenmekte ve beklenmektedir (Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, 2007).

Turist profilinin zaman içinde bilinçlenerek çevreye karşı daha duyarlı ve korumacı bir şekilde değişmesi, artan turizm alternatiflerinin önemli nedenlerinden biridir. Ekoturizmin ortaya çıkışında bu duyarlılık rol oynamış, doğal ortamı koruma üzerine kurulu bir turizm yaklaşımı gelişmiştir (Erdem ve Bozan, 2021: 77). Doğaya dayalı alternatif turizm kapsamında ekoturizm, çoğunlukla bu genelleme içinde ve eş anlamlı olarak kullanılmakla birlikte aynı şeyi ifade etmemektedir. Doğa temelli turizm daha çok biyoçeşitlilik ve bunun korunması odaklı yürütülen, bölgesel kalkınma gibi amaçları olmayan bir turizm türüdür. Ancak ekoturizm gibi alternatifleri de içinde barındırmaktadır (Korkmaz ve Başkalkan, 2011: 64). Ekoturizmin hedefinde ise sürdürülebilirlik ve bölgesel kalkınma ilk sırada yer almakta, ekosistemle uyumlu, kaynakların verimli kullanıldığı bu nedenle de sorumluluk bilinciyle gerçekleştirilen bir turizm faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Kuter ve Ünal, 2009: 146).

Kitle turizminin yarattığı tahribata karşı bir tepki olarak da değerlendirilen ekoturizm, doğal ve kültürel unsurların bir bileşkesi, bu unsurları taşıyan alanların hem korunmasına hem de devamlılığına dayalı turizm faaliyetleridir. Sürdürülebilir turizm çeşitlerinden biri olan ekoturizm, temelde çevreye karşı hassasiyet içeren ve bölge halkını da sürece dahil ederek refah seviyelerini gözetilen bir seyahat anlayışına sahiptir. Kitle turizmine göre ziyaretçi etkisi daha az olan ekoturizmde insanlar çevreye karşı sorumluluk bilinci ile hareket etmekte, ziyaretlerini doğal yaşamı koruma güdüsüyle bu bilinçle gerçekleştirmektedirler. Ekoloji kavramının ekonomi kavramıyla yan yana yürütmesi demek olan ekoturizm, kalkınmayı her şeye rağmen değil doğayla barışık ve uyum içinde gerçekleştirmeyi hedefler (Arslan, 2005: 30-31).

Turizm faaliyetleri gerçekleşirken çevrenin ve o çevrede yaşayan insanların bu faaliyetlerden pay alarak refah seviyelerinin korunması, turizm faaliyetlerinin çevre bilinci ve

sorumluluğuyla yürütülmesi ve bu konudaki eğitim doğaya dayalı turizm faaliyetlerinde kritik öneme sahiptir. Doğaya dayalı alternatif turizm çeşitleri arasında gösterilen ekoturizm, seyahat kültürünün çevre duyarlılığı ile yeniden öğrenilmesini ve buna uygun turizm alanlarında gerçekleşen seyahatlerden yerel halkın hem ekonomik hem de sosyal anlamda bir kalkınma gerçekleştirmesini öngörmektedir. Bu turizm türünün odağında ise doğa, bitki örtüsü, kültürel varlıklar, yerel yaşam alanları ve alışkanlıkları yer almaktadır (Üzümcü ve Koç, 2017: 14).

Turist profilinde yaşanan değişikliklere paralel olarak bu profil içerisindeki eğitim seviyesi yüksek, çevreye duyarlı, kültürel zenginliklere ilgisi olan kitle giderek artmakta, bu artış ekoturizm faaliyetlerini ön plana çıkarmaktadır. Ekoturizm, hem dünyada hem de ülkemizde giderek daha fazla ilgi odağı haline gelmiştir. Türkiye'nin turizm varlıklarının çeşitliliği, ekoturizm için son derece geniş seçenekler sunmaktadır. Hem dünyada hem de ülkemizde giderek artış gösteren ekoturizmin çok sayıda çeşidi bulunmaktadır. Bu çeşitliliğin içinde yer alan ekoturizm faaliyetlerinden başlıcaları şu şekildedir (Ankaya, Yazıcı, Balık, ve Aslan, 2018: 69-70).

- Doğa Sporları Turizmi
- Kuş Gözlemciliği
- Yayla Turizmi
- Akarsu (Kano-Rafting) Turizmi
- Kampçılık ve Karavan Turizmi
- Bisiklet Turizmi
- Botanik Turizmi
- Ornitoloji Turizmi
- Doğa Yürüyüşü Aktiviteleri
- Mağara Turizmi
- Tarım Turizmi

Doğaya dayalı alternatif turizm çeşitleri içerisinde tarım turizmi permakültür uygulamalarını da kapsadığından sürdürülebilirlik açısından ayrı bir öneme sahiptir. Turizm ve tarım, esasen birbiriyle iç içe birbirini tamamlayan sektörlerdir. Tarımsal faaliyetlerin varlığı insanlığın varlığı kadar eski olup, insanlığın en temel ihtiyacı olan beslenme büyük ölçüde tarım ile sağlanmaktadır. Dolayısıyla tarım tüm toplumlar için stratejik ve kaçınılmazdır. Diğer yandan sadece temel bir gereklilik değil aynı zamanda yaşamını kırsal kesimde sürdürenler için bir geçim kaynağı ve yaşam biçimidir. Turizmle olan ilişkisi ise günümüzde tükenen doğal kaynaklar ve aşırı şehirleşme nedeniyle insanların doğaya giderek daha fazla özlem ve ilgi duymasından kaynaklanmaktadır (Üzümcü ve Koç, 2017: 14). Bu noktada tarım turizmi, bu iki

endüstrinin ortaklaşa bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Tarım turizminin tanımı ise *“kaynakların sürdürülebilirlik doğrultusunda kullanıldığı, tarımsal alanlarda yapılan alternatif turizm türü”* olarak yapılmaktadır (Tuna, 2011: 37). Kırsal bölgelerde yürütülen turizm faaliyetlerinden biri olan tarım turizmi; bölgesel kalkınma ve ekonomik canlanma beklentisine dayalı niş bir alan olarak görülmektedir. Tatil çiftliği gibi isimlerle de bilinmekte, temelde çiftlik hayatını ve doğal yaşamı deneyimleme üzerine yürütülmektedir. Daha çok şehir yaşamından kaçarak doğal alanlarda tatillerini geçirmek isteyenler çiftlik turizmini tercih etmektedir (Akdağ ve Cicik, 2021: 360).

Kitle turizminin neden olduğu pek çok olumsuz sonuç, değişen turist profili ile birlikte değişen beklentiler ve dünya genelinde çevreye karşı duyarlılığın giderek artması, sürdürülebilir turizm kavramını ve alternatiflerini doğurmuştur. Tarım turizmi, özellikle kent yaşamından uzaklaşmak isteyen eğitim düzeyi yüksek ve çevreye duyarlı kişilerin bu eğilimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve sürdürülebilirlik, doğal yaşam prensiplerini temel alan bir turizm çeşididir. Popüler tatil beldelerinden ziyade doğal ve kültürel değerlerin yoğun olduğu alanlarda sürdürülen bu turizm faaliyetlerinde sürdürülebilirlik ilkesi ön plana çıkmaktadır (Tatar ve Olay, 2015b: 29-30). Permakültür sürdürülebilirliği temel alan doğayla uyumlu yaşam alanları dizayn etmeye yönelik bir sistemdir ve bu bağlamda tarım turizmi uygulamalarının kapsamı içine girmektedir. Tarım turizmi en yalın tanımıyla, kentlerde yaşayan insanların, doğal yaşama olan ilgilerini ve günümüz toplumunun doğaya karşı giderek artan duyarlılığının turizm faaliyetlerine yansımaları ifade etmektedir. Bu konuda en iyi örnek 2003 yılında geliştirilen TATUTA projesidir. Ekolojik çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası anlamına gelen tatuta projesinin amacı Türkiye’de ekolojik tarım ile geçinen çiftçilere mali, gönüllü işgücü ve bilgi desteği vererek ekolojik tarımı teşvik etmek ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. 2003 yılında 25 çiftlik sahibiyle başlayan TaTuTa projesinde bugün 74 çiftlik bulunmaktadır. TaTuTa yurtdışında bilinen ismiyle WWOFF (World Wide Opportunities on Organic Farm) günümüzde aynı amaç doğrultusunda gönüllü ziyaretleriyle devam etmektedir (Şimşek, 2016: 65).

İKİNCİ BÖLÜM

PERMAKÜLTÜR VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

2.1. Permakültür Kavramı

Permakültür sözcüğü, “permanent agriculture” ile “permanent culture” terimlerinden oluşan ve insan yaşamı ile sahip olduğu kültürün devamlılığı anlamına gelen kavramı ifade etmek için kullanılmaktadır. Kavramın tanımı ise kimi yazarlar tarafından yerel gereksinimlerin karşılanmasını ve sahip olunan doğal kaynakların verimli kullanılmasını sağlayacak sürdürülebilir doğal yaşam alanları ve gıda üretim süreçleri tasarlamak olarak yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle, sürdürülebilir bir dünya için doğa ile uyumlu ve sürdürülebilir yaşam alanları oluşturma çabası permakültür olarak adlandırılmaktadır (Akdağ ve Cicik, 2021: 364). Permakültür kavramının isim babası Bill Mollison permakültürü şöyle tanımlar: Permakültür, doğal ekosistemlerin çeşitliliğine, istikrarına ve esnekliğine sahip olan tarımsal olarak üretken ekosistemlerin bilinçli tasarımı ve bakımlarının sağlanmasıdır. İnsanların gıda, enerji, barınak, diğer maddi ve manevi ihtiyaçlarını sürdürülebilir bir şekilde karşılayarak üzerinde yaşadığı toprak ile ahenkli bir şekilde bütünleşmeleridir (Mollison, 1991). Permakültür, doğa ile insan uyumu temeline dayanan, doğayı gözlemleyip taklit ederek, doğaya en az müdahaleyle kendi ihtiyaçlarını karşılayabilen sistem tasarımlarıdır (Gökmen 2009: 25; Engin, 2015: 26).

Sürdürülebilir tarım olmadan toplumsal düzenin daha istikrarlı olması mümkün değildir. Permakültür kavramı, sürdürülebilir yaşam alanları yaratma amaçlı bir tasarım ve kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir sistem tasarımı olarak tanımlanmaktadır. "Kalıcı tarım"(permanent agriculture) ve "kalıcı kültür" (permanent culture) kelimelerinden türetilmiştir. Permakültür tasarımının amacı; kendi ihtiyaçlarını karşılarken, çevreyi sömürmeyen ve kirletmeyen sürdürülebilir, ekolojik olarak sağlıklı uygulanabilir sistemler oluşturmaktır (Mollison, 1991). İnsanı ve doğayı birbirinden ayırmadan birliktelik içerisinde uzun gözlem süreçlerinden sonra multidisipliner bakış açısıyla sistemi tüm unsurlarıyla ele alan, kendi kendine yetebilme potansiyelini ortaya çıkarmayı amaç edinen bir bakış açısı benimsenmektedir (Rona, 2010: 16).

Kontrolsüz artan nüfusun ve tüketime yetişmek için büyüyen endüstrinin bir sonucu olarak ortaya çıkan iklim değişikliği, ormanların azalması, kirlenen doğal kaynaklar, hızlı kentleşme ve toprak yapısının bozulması nedeniyle yaşam kalitesi de hızlı bir şekilde düşmektedir. Gelecek nesillere bırakacak doğal kaynağın kalmayacağı endişesi sürdürülebilirlik yaklaşımlarına olan ilgiyi artırırken, sürdürülebilir bir dünya için geliştirilen yeni stratejiler de daha fazla uygulama alanı bulmaktadır (Kabacık ve Gül, 2021: 514). Bu yeni stratejilerden olan permakültür de doğaya uyum sağlamak, doğayı taklit etmek ve doğaya en az

müdahale etmek, doğayla yeniden bağlantı kurmak ve kendimizi doğanın içine yerleştirmek esastır (Şimşek, 2016: 69).

Permakültür, insan ihtiyaçları kadar doğa ilkelerinin de esas alındığı ve sistemin dizaynında doğanın mevcut verisinin esas olduğu bir tasarım sistemidir. Bu nedenle Permakültür doğanın yönlendirdiği ve doğanın imkanlarının biçimlendirdiği bir üretim tasarım sistemi olarak diğer sistemlerden ayrılmaktadır. Permakültür, sadece tarımsal üretimle ilgili bir kavram olmayıp doğa koşullarının esas alındığı evler, geçim sağlayıcı faaliyetler, çevre tasarımı ve insan yerleşimleri (habitat dizaynı) gibi faaliyetlerin tamamını kapsayan bütüncül bir yaklaşımdır. Bu perspektifte bir yandan yaşamsal ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılırken diğer yandan da kaynaklar korunur ve iyileştirilir, doğanın korunduğu yeni bir yaşam alanı oluşturulur (Peeters, 2011: 423-424). Bütüncül bakış açısı ile karar alma ve uygulamayı vurgulayan permakültür kavramı; insan-doğa arasında alışverişten ziyade doğanın ve insanın birbirini desteklemesini ifade eder. Sürdürülebilir olmanın bilimin ve etiğin bir arada olmasıyla mümkün olabileceğini, etik anlayış olmadan insan-doğa arasında kurulacak ilişkinin tutarlılığının mümkün olamayacağını vurgulamaktadır (Engin, 2015: 84).

Permakültür kalıcı kültür ve kalıcı tarımı kapsayan, doğaya karşı olmadan birlikte çalışma felsefesidir; uzun süreli plansız emek yerine planlı üretim demektir. Herhangi bir alana tek ürünlü bir sistem yerine, bitkilere ve hayvanlara tüm işlevleriyle bakmaktır. Permakültür, ekolojinin kullanımı, barınma, entegre gıda üretimi, uygun teknoloji ve sosyal gelişim sistem tasarımının temeli olup, ekosistemdeki tüm yaşam tarzları arasında uyumlu bir denge arayan tarım ve insan yerleşimi için bir yaklaşımdır. Permakültür, farklı türlerin ortak yerleşimi için ekolojik olarak iyi huylu tasarıma sistematik bir yaklaşımdır (Derman ve Balcı, 2019: 187).

Permakültür, kalıcı tarım olarak ortaya çıkmış olsa da zaman içerisinde her şeye uygulanabilir bir tasarım sistemi haline gelmiştir. Tarım odaklı bir sistem olmasına karşın Permakültürün günümüzde şehir planlaması, inşaat, su sağlama ve arıtma gibi birçok farklı alana uygulandığı görülmektedir. Ancak hangi alana uygulanırsa uygulansın Permakültür sisteminin temel mantığı sürdürülebilir yaşam alanlarının yaratılması şeklindedir (Tatar ve Olay, 2015: 30-31).

Permakültürün savunduğu konular; dünyayı gözetmek, insanı gözetmek, ihtiyaçları sınırlandırmak olmak üzere üç yaşam etiğine dayanır. Permakültürde anahtar kavram olan tasarım bir öğeler kompozisyonudur. Permakültürde öğelerin kendilerinden ziyade aralarındaki ilişki önemlidir ve bu ilişki doğadan ya da yaşayan ekosistemlerden örnek alınır (Bakır, 2012: 44). Permakültür tasarımı, maddi ve stratejik bileşenleri bütün canlıların yararına olan model içerisinde bir araya getiren bir sistemdir. Permakültür uygulamaları plansızca hareket etmekten

ziyade uzun süreli özenli gözlem yapma, sistemlerin sadece bir ürüne odaklanmak yerine onlara bütün işlevleriyle bakma ve kendi evrimlerinin gerçekleşmesine imkan verme felsefesidir (Permakültür Araştırma Enstitüsü, 2020).

Günümüz dünyasında nüfusun çok büyük bir bölümü kentlerde yaşamaktadır ve bu kitlesel yaşamın çevrede yarattığı tahribat söylem olmaktan çıkıp günlük hayatta da görülen ve hissedilen bir gerçekliğe dönüşmüştür. Adına yeşil kent, eko-kent ya da benzer terimler verilse de Permakültür ilkelerine uygun olarak sürdürülebilir kent tasarımlarının ve uygulamalarının gerekliliği giderek kaçınılmaz olmaktadır. Sanayileşme öncesi kentlerin hem düşük nüfusları hem de kullandıkları enerjilerin doğal kaynaklı olduğu, insanla doğa arasındaki ekolojik bağın devam ettiği bilinmektedir. Ancak günümüzde bu bağdan söz edilemediği gibi ciddi bir zarar da söz konusudur. Fosil yakıt kullanımı, çevre kirliliği ve tükenen kaynaklar sorunu, kent yaşamının yeni baştan ele alınmasını ve Permakültür anlayışına göre yeni baştan dizayn edilmesini gerektirmektedir (Işıldar, 2012: 243-244).

Permakültür uygulamaları ile dışsal kaynaklara çok daha az gereksinim duyarak yaşam alanları inşa etmek, doğru tasarımlarla kendini besleyen ve sürdürebilen yaşam döngüleri yaratmak mümkündür. Bugün atık dediğimiz ve sistem çıktısı olarak uzaklaştırdığımız maddelerden yararlanarak geri dönüşüme dayalı ve enerji tasarrufu sağlayan yeni sistemler permakültür tasarımları olarak denenmekte ve başarılı sonuçlar alınmaktadır. Böylece atıktan enerji üreterek tasarrufa geçmenin yanında atık miktarını da azaltarak çevre kirliliğinin azaltılması sağlanmaktadır. Çünkü aslında atık olarak nitelediğimiz maddelerin çoğunun geri dönüşümü, yeniden kullanımı ve ekonomiye kazandırılması mümkündür. Bu da önemli bir ekonomik geri kazanımdır. Permakültür uygulamalarında asıl amaç, insanın çevre üzerinde yarattığı tahrip edici baskının mümkün olduğunca azaltılmasıdır (Kara, 2014: 13).

Permakültür ya da diğer bir ifadeyle ekoloji temelli tasarım, bu yaklaşımın ilkeleri doğrultusunda yaşam şekillerinin ve içinde yaşanılan mekansal çevrelerin ekosistemin tüm çeşitliliğini içine alıp kapsayan, doğayla uyumlu, ve doğayla bütünleşmiş yaşam alanlarının tasarlanması olarak ifade edilmektedir. Bu tasarımlar yapılırken dikkatle üstünde durulması gereken gerçeklik, insanoğlunun dünya üzerinde yaşayan milyonlarca canlı türünden yalnızca biri olduğu ve varlığının devam etmesinin solunabilir temizlikte bir hava, içilebilir temizlikte su ve doğal gıdalar üretebileceğimiz temizlikte toprağın varlığına bağlı olduğudur. Eğer insanlık doğal çevresine zarar vermeden yaşayabilme becerisini gösterirse varlığını devam ettirecek, aksi takdirde yok olan kaynaklarla birlikte yok olacaktır (Yeang, 2012: 21-22).

2.2. Permakültür Etik ve İlkeleri

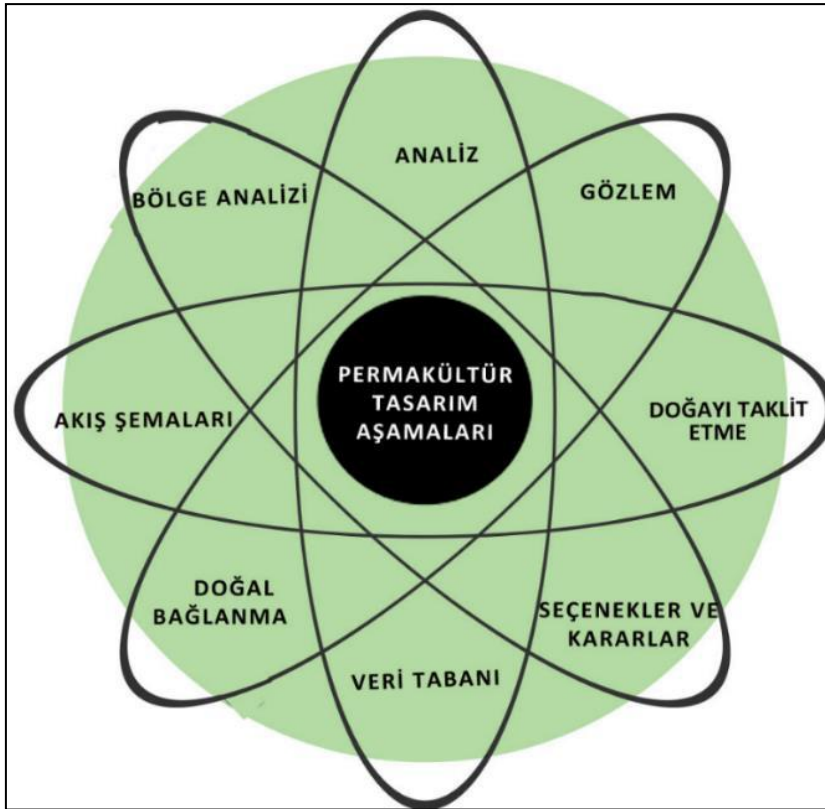
Bill Mollison ile David Holmgren'in geliştirdikleri ve permakültür olarak adlandırdıkları yöntem, ağaçlardan, mantarlardan, çalılardan ve sebze gibi diğer birçok bitkiden çok yönlü bir şekilde verim alınmasını amaçlayan bir sistem olarak bilinmektedir. Bu sistem, ihtiyaç duyulandan daha çok gıdayı insanlar ve diğer canlılar için üretmek üzerine tasarlanmış bir ekolojik sistemi ifade etmektedir. Bu tasarım yapılırken yalnızca bitkiler ve canlı yaşam değil aynı zamanda binalar ve ihtiyaç duyulan alt yapılar da sisteme dahil edilmektedir. Yani başlı başına kendi doğal döngüsüne sahip bir yaşam modeli öngörülmektedir (Akdağ ve Cicik, 2021: 364-365).

Konvansiyonel tarım faaliyetlerinde, verimi artırmak için sürekli olarak yenilenemez kaynaklardan faydalanılmakta ve ne yazık ki toprağın verimini sürekli olarak düşmektedir. İnsanlar bunun faturasını hem enerji israfı hem de çevre kirliliği olarak geri ödemek zorunda kalmaktadır. Permakültürde verim için israfa değil doğayla iş birliğine gidilmekte, doğaya hükmetme çabasının yerini doğal dengeye uyum sağlama arzusu almaktadır (Bayar, 2016: 55). Tüm bu denemeler zamanla değişimi kapsayan, doğal döngülere uyum sağlayabilen, doğayla insanı, teknolojiyle malzemeyi ilişkilendirecek bir mimari yaklaşımı geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Akipek ve Yazar, 2017: 163). Permakültür anlayışı bütün bilim dallarına uygulanabilen, adapte edilebilir sürdürülebilir prensiplere sahiptir. Tasarım ve üretici uygulama aşamalarında kişinin kendine yetebileceği dizaynlar bu prensiplerle gerçekleştirilebilir (Ar ve Uğuz, 2014: 227).

Permakültür, kendini oluşturan unsurların tümünden çok yönlü ve maksimum düzeyde verim almayı amaçlayan bir sistemdir. İlk uygulamaları 1970'li yıllarda ailelerin ya da küçük toplulukların yalnızca kendilerini idame ettirmek üzere bitkileri ve hayvanları yaşam alanlarına yerleştirerek verim elde etme çabası şeklindedir. Sistemin yaratıcısı Bill Mollison, permakültürün verimli gıda temin etmekten daha fazlası olduğunu başlı başına bir ekolojik yaşam tasarımı ve kültürü olduğunun altını çizmektedir (Akdağ ve Cicik, 2021: 364-365). Permakültür, içinde bulunulan doğal ortamı ve çevreyi bir bütün olarak gören özgün bir tasarım yaklaşımıdır. Bu özelliği dolayısıyla da tekil öğelere odaklanmaz ve çevrede yer alan diğer öğeleri de belirli bir bütünlük içerisinde ele almaktadır. Bu bütünlüğün nedeni, doğadaki öğeler arasındaki kaçınılmaz ilişkilere ve Permakültür bu ilişkilerin dikkate alınarak tasarım yapılması mantığına dayanmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse; Permakültür uygulayıcıları bir fide diktiğinde burada söz konusu olan sadece bir fide değildir, fidenin etrafındaki unsurlarla olan bağlantıları da artık sürecin bir parçasıdır. Dolayısıyla Permakültürde bu süreçlerin hesaba katılması ve baştan doğru bir şekilde planlanması gerekmektedir (Peeters, 2011: 423-424).

Permakültür bahçeleri; yenilebilir bitki peyzajı, yaban hayat bahçeciliği ve yerel bitki ekiminin en iyi yönlerini birleştirerek en az bakımla kendine yetebilen, bereketli bir ekosisteme dönüştüren uygulama ve teknikler kullanır. Permakültürde en fazla rastlanan bahçecilik ve geri dönüşüm yöntemleri arasında gıda bahçeciliği, kardeş bitkiler bahçeciliği, anahtar deliği bahçeciliği, dikey bahçecilik teknikleri, örtü malçlama, kompostlama ve güneş seraları sayılabilir (Phipps, 2013: 56). Permakültür mümkün olan en küçük alanı kullanarak şehir ve köyler için yaşamı destekleyen bir sistem oluşturmak amacıyla, arazinin ve yapıların karakteristiğini hayvanların ve bitkilerin doğal özellikleriyle bir araya getirmektedir. Permakültür, insanların ihtiyaçlarını karşılarken, doğaya zarar vermekten ziyade onu besleyip onarmalarını sağlayacak ahlaki ve olgun bir davranış biçimidir (Ar ve Uğuz, 2014: 226).

Permakültür uygulamasında uygulayıcının çevredeki faktörleri göz önüne alması, çevresel unsurların yaratacağı etkileri hesaplaması ve arazinin geleceği hakkında bir zihniyete sahip olmaları gerekmektedir. Detayların hayati önemde olduğu bu yaklaşımda planlamaların kısa vadeli değil yılları kapsayacak şekilde yapılması ve dikilen bir fidenin yıllar sonra nelere yol açabileceği hesaplanmalıdır. Ayrıca Permakültür uygulaması yapılırken hava koşulları, elektrik ve su imkanları, arazinin durumu, etraftaki yerleşim durumu gibi birçok faktör ayrı ayrı dikkate alınmak zorundadır. Bütün bu özellikleri ile Permakültür, sürdürülebilir bir doğa ve yaşam için doğanın bizzat kendisini rehber alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Peeters, 2011: 423-424). Bu yaklaşım ekolojik yaşam uygulamaları, sağlıklı bir yaşamın yanı sıra daha temiz bir çevre ve daha verimli kaynak kullanımı üzerine şekillenmektedir. Kendisi de doğal yaşamın bir parçası olan insanın, içinde yaşadığı ekolojik sistemle uyumlu ve çevreye duyarlı bir yaşamı benimsemesi ve buna yönelik çalışmalar Permakültür olarak adlandırılmaktadır (Kabacık ve Gül, 2021: 514).

Şekil 2.1 Permakültür Tasarım Aşamaları

Kaynak: Najafidashtape ve Hamamcıoğlu, 2017: 11

Şekil 2.1’de görüldüğü üzere permakültür çalışmaları tasarımı analiz, gözlem, doğayı taklit etme, seçenekler ve kararlar, veri tabanı, doğal bağlanma, akış şemaları, bölge analizi gibi önemli aşamaları kapsamaktadır.

Permakültür kavramın kilit noktası tasarımdır. Sıradan bir düzenleme değil, bilinçli olarak ve akıllıca tasarlanmış sistemler ve tasarımın tüm unsurlarının karşılıklı etkileşiminin artı değere dönüştürüldüğü bir sonuca odaklanılmaktadır. Bir başka deyişle doğal yaşamın stratejisinin tasarlanmasıdır. Permakültürü diğer faaliyetlerden ayıran en önemli özelliği, disiplinler üstü olması ve uygulama alanının neredeyse tüm disiplinleri içine alacak kadar kapsamlı olmasıdır (Tatar ve Olay, 2015b: 25-27). Permakültür ilkelerine bakıldığında sürdürülebilir turizm anlayışının prensipleriyle aynı doğrultuda olduğu görülmüştür. Permakültürde etik anlayışı üç bölümden oluşmaktadır. Permakültür etiği insana özen göstermek, dünyaya özen göstermek, para, zaman ve malzeme fazlasını bu amaçlar doğrultusunda kullanmaktan oluşmaktadır (Ar ve Uğuz, 2014: 227).

Permakültür uygulamalarının belirli ilkeler üzerinden şekillenmesinde önemli bir rolü olan Holmgren (2007)’in doğal ekosistemlerle ilgili olarak yaptığı çalışmalar sonucunda Permakültüre yönelik 12 temel ilke belirlediği görülmektedir (Mannen vd. 2012: 3-4). Bu ilkeler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

- Gözlem ve Etkileşim
- Enerjiyi Toplamak ve Depolamak
- Bir Verim Elde Etmek
- Öz Düzenlemeyi Uygulamak ve Geri Bildirimi Kabul Etmek
- Yenilenebilir Kaynakları ve Hizmetleri Kullanmak
- Atıkları Üretime Dönüştürmek
- Kalıplardan Detaylara Tasarım
- Ayırma Yerine Entegre Etmek
- Küçük ve Yavaş Çözümler Kullanmak
- Çeşitliliği Kullanmak
- Kenarları Kullanmak ve Marjinal Verimliliğe Değer Vermek
- Yaratıcı Bir Şekilde Kullanmak ve Değişime Yanıt Vermek

Permakültür uygulamaları genellikle doğal alanları ve kırsalı akla getirirse de, öncelikli hedeflerinden biri kent yaşamının dizaynıdır ve ihtiyaç duyulan gıdanın yine kentlerde bizzat üretilmesi üzerinde durmaktadır. Türkiye’ de 1990’lara kadar kentlerde meyve üretiminin yapılabildiği geniş bahçeler ya da çiftlikler varken, artan nüfus ve gelişen endüstriye yer açmak zorunda kalınmış ve bu alanlar neredeyse yok olmuştur. Dolayısıyla kentler salt tüketimin yapıldığı, üretim kavramından uzak alanlara dönüşmüştür. Permakültür, bu süreci tersine çevirecek tasarımlarla, kentleri yeniden üretime dahil etmeyi amaçlamaktadır. Kent yaşamının unsurlarını ekolojik sistemin unsurlarıyla kaynaştırıp, Permakültür ilkeleriyle tasarlanacak kentlerde, yaşam alanları iklime, enerjiye, rüzgara kısacası sürdürülebilir bir yaşamın ekolojik dengelerine uygun olarak konumlandırılacak ve ihtiyacı olan gıdayı kendi üretebilecektir (Bayar, 2016: 55).

Çevreci, doğa dostu diğer yaklaşımlar ve girişimler de olmakla birlikte, sürdürülebilirlik konusunda Permakültür, ortaya koyduğu felsefe ve ilkeler, kırsal alanları, kentleri, tarımı, mimariyi, enerji kullanımını, bugünü ve geleceği içine alan çok geniş kapsamlı etki alanı nedeniyle doğal yaşamın korunması ve devamlılığı için en ümit verici reçete olarak karşımıza çıkmaktadır. Mikrodan makroya ekolojik sistemin tüm çeşitliliğini gözeten, üretim odaklı ve sürdürülebilir yaşam alanları yaratma hedefinde olan Permakültür uygulamalarının, en öne çıkan özelliği, bu tasarımların kalıcı olacak şekilde, kendi kendine yeten, sınırları içinde yaşayan tüm canlıların ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlilikte, esnek ve ekolojik dengenin sağlandığı tasarımlara odaklanmasıdır. Bu özellikte tasarlanmış yaşam alanlarının insanların ihtiyaç duyduğu çözümü sunacağı düşünülmektedir (Bayar, 2016: 39-40).

Permakültürün temelinde doğal yaşam, canlıların birbiriyle olan ilişkisi ve toprak teması bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, hem doğal hem de tarımsal ekosistemlerle ve yerleşim alanlarının yeniden tasarlanması ve onarılması ile de ilgilenmekte, enerji kullanımı, atık yönetimi ve ticari organizasyonların sürdürülebilirlik felsefesine uygun olarak yeniden şekillendirilmesinde permakültürden yararlanılmaktadır. Bill Mollison, permakültürü “yeryüzene özen gösterme”, “insanlara özen gösterme” ve “fazlalığın iadesi” olarak açıklanan üç temel ilkeyi esas alarak oluşturmuştur. Yani, yaşam alanlarını permakültür felsefesine göre şekillendirirken bu üç temel ilkeyi esas almak gerekmektedir (Kabacık ve Gül, 2021: 5142-5145; Akdağ ve Cicik, 2021: 365).

Bu ilkelerle uyumlu dünyada farklı oluşumlar gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında “Eco City Builders” adıyla kurulan ve aynı anlayışla hareket eden çok sayıda kuruluşu da bünyesinde barındıran bu oluşum, “Eko-Kent” anlayışına da bir standart getirmiştir. Eco City Builders’in yaklaşımına göre dünya canlı bir organizmadır ve dünya üzerindeki yaşama “gaia” adı verilmektedir. Dünyanın tüm doğal varlıkları bu canlı organizmanın yaşamsal sistemleridir. Mevcut kentlerdeki sağlıksız yaşamın ve yapılanmanın, gaia kentlere dönüştürülmesi bir diğer ifadeyle Permakültür anlayışına göre ekolojik yaşam döngüsü içinde yeniden inşa edilesi gerekmektedir (Işıldar, 2012: 89).

Derin ekolojide olduğu gibi permakültürde de bütüncül yaklaşım görülmektedir. Permakültür tasarımı botanik, biyoloji, fizik, ziraat, antropoloji, coğrafya, sosyoloji, ekonomi gibi doğa ve sosyal bilimlerin birçok dalıyla ilişkilidir (Şimşek, 2016: 70).

Permakültür, ticari amaçlı arazi kullanımlarına çevresel olarak sağlam ve insancıl tepkiler sağlamaktadır. Bir kez kurulduktan sonra en az insan müdahalesine ihtiyaç duyan, kendi kendine yetebilen üretken peyzajların tasarımı sağlanmaktadır. Permakültür tasarımı, türler arasındaki karşılıklı ilişkileri kapsayan ve doğada meydana gelen sürekli evrimle her biri bir sonraki için çevreyi hazırlayan sistemler kurar (Baldwin, 2005). Bu kapsamda permakültür temelli sosyal hareketlerin çevresel zorluklara bir çözüm olarak, iyi hayatı sürdürme yolunda dünyaya uyum sağlama kapsamında önemi daha da artmaktadır (Derman ve Balcı, 2019: 187).

2.3. Permakültürün Sürdürülebilir Turizm İle İlişkisi

Permakültür, dünyanın mevcut ekolojik sorunlarına bir çözüm önerisi olmanın çok ötesinde, kendine özgü bir etiği, olgunluğu ve felsefesi olan çok boyutlu bir tasarım sistemidir. Etki alanı açısından da son derece kapsamlı olan Permakültür, ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel ve doğal tüm unsurları ve bu unsurların etkileşimini içine alan çok komplike ve uzun vadeli bir yerleşim anlayışıdır. Kelime anlamı olarak da kalıcılığı vurgulayan Permakültürün

çıkış noktası ilk başta tarım olsa da, şehir planlamasından su arıtmaya, inşaattan mimariye, bitki örtüsünden enerji üretimine kadar her alanda uygulanabilirliği bulunmaktadır (Tatar ve Olay, 2015b: 29-31).

Permakültürün uygulama alanlarından biri olan turizm sektöründe de sürdürülebilir turizm kavramı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Tüm sektörlerde temel hedef büyümedir ve planlamalar öncelikli olarak bu amaçla yapılır. Nitekim turizmin gelişim evrelerine bakıldığında da büyümenin öncelikli hedef olduğu, bu nedenle ekonomik anlamda sağlanan başarıların uzun vadeli olamadığı görülmektedir. Ekonomik büyüme amaçlı ve kısa vadeli olarak yapılan turizm planlamaları, çevresel kaygılara yeterince yer vermemekte, kısa vadede büyüme sağlansa da uzun vadeli bir kalkınma mümkün olmamaktadır. Ancak, Permakültürün sürdürülebilirlik ilkesi, turizmde kısa vadeli büyümeyi değil uzun vadeli kalkınmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle, turizmin tüm kaynaklarının verimli kullanılması, planlamaların geleceğe yönelik olarak kalkınma hedefiyle yapılması ve çevresel kaygının öncelikli olması, sürdürülebilir turizm anlayışının hem esasını hem de farkını oluşturmaktadır (Özkök ve Gümüş, 2009: 55).

Permakültür etik temelli, insanı ve dünyayı gözeten, ihtiyaçları en aza indirdikten sonra kalanı dünyayı gözetmeye ve insanı gözetmeye vakfeden bir kültürü oluşturan tasarım bilimidir. Doğayı gözlemlenerek işleyiş ile ilgili keşfedilen ilkeler davranış biçimlerine dönüştürülmektedir. Permakültür, sürdürülebilir insan yerleşimleri tasarımı ve bunun öğretilmesidir. Dolayısıyla, insan hayatını ilgilendiren yani kültürün parçası olan turizm, tarım, altyapı, mimarlık, su kültürü/ürünleri, taşımacılık, ormancılık, ticaret, hukuk gibi tüm alanları kapsamaktadır (Bakır, 2012).

Permakültür üzerinde yaşadığımız gezegene farklı bir bakış açısıyla doğayla olan bağlarımızın yeniden kurulmasını hedefleyen bir anlayıştır. Bu alanda yürütülen diğer faaliyetlerden farklı olarak, tüm modellemelerini yine doğanın kendisinden almakta, doğal varlıkları korumanın ötesinde onarmayı, eklemeler yapmayı, yeniden tasarlamayı ve sürdürülebilirliği yönetmeyi sağlamaktadır. Bir başka deyişle Permakültür, çevreye yönelik bir uygulama olmanın ötesinde bir yaşam felsefesini temsil etmektedir (Üsküplü ve Polat, 2019: 245).

Permakültürün etkili olduğu alanlardan biri de turizmdir ve sürdürülebilir turizm ya da ekoturizm olarak adlandırılan seyahat türü gün geçtikçe önemini artırmaktadır. Ekoturizm, kitle turizmine alternatif olarak sadece yeni bir ilgi alanı değil aynı zamanda bu tahribatın en aza indirilmesi noktasında bir gerekliliktir. Kaynakların akılcı kullanımı, çevrenin korunması, ekolojik dengenin sağlanması, turizm gelirlerinin adil paylaşımı, bölgesel kalkınmanın

sağlanması ve tüm bunların geleceğe taşınması yolunda sürdürülebilirlik için Permakültürün turizm alanındaki uygulamaları umut vaat etmektedir. Ayrıca ekoturizm, belli bir dönemin değil yılın tüm zamanlarının kullanılması ile doğal yaşam üzerinde artan baskıyı da ortadan kaldırmakta ve çok geniş bir yelpazede turizm ve seyahat imkanları sunmaktadır (Kaypak, 2010: 97).

Turizm sektörünün gelişiminin devamlılığı amacıyla yeni yatırım alanlarının oluşturulması sürdürülebilir turizm kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu amaçla ekoturizm, alternatif turizm, doğa turizmi, yeşil turizm, sorumlu turizm gibi turizm türleri ortaya çıkmıştır. Böylelikle turizm sektörüne çevrecilik boyutu kazandırılarak doğayı değiştirmeden, bozmadan ve kaynakları tüketmeden kullanan yeni turizm türleri ortaya çıkmıştır. Fakat kullanım, değiştirmek, dönüştürmek, etkilemek demektir. Dolayısıyla bu çevreci söyleme dayalı turizm sektörü için kırsal ve doğal alanlarda yeni yatırım, mal ve hizmet satışı yaparak pazarı genişletmek ve nihayetinde yeni kar alanlarına ulaşmak gerçeği bulunmaktadır (Peşikoğlu, 2012: 85).

Turist faaliyetlerinin aktif ya da pasif faaliyetler olarak ayrılması durumunda söz konusu potansiyel çevresel etkiler değişebilmektedir (Gartner, 1996: 118). Örneğin kuş gözlemciliği gibi ekoturizm faaliyetlerinin, çevre üzerindeki baskısı çok az olmakla birlikte golf alanlarının açılmasına ilişkin uygulamalar önemli toprak dönüşümü gerektirir. Çevresel değişimin ortaya çıkardığı etkileri azaltmak için geliştirilmiş bir kavram olarak çevre kalitesinden söz edilmektedir (Ceylan, 2001: 171-172).

Permakültür tasarımı kırsal alanlarda uygulanabildiği gibi, kentsel alanlarda da uygulanabilmektedir. Küçük kulübelerde kullanılabilindiği gibi büyük çiftliklerin ve köylerin tasarımında da kullanılabilir. Permakültür tasarımı için iki temel adımdan bahsedilmektedir. Birincisi, tüm kültürel ve iklimsel durumlara uyarlanabilecek ilkeler ve kurallar, ikincisi de kültürlere ve iklime göre değişen ilkeler ve tekniklerdir (Şimşek, 2016: 69).

Modern endüstriyel tarım, toprak yapısının bozulması, biyolojik çeşitlilik kaybı ve biyokimyasal döngülerin veya sera gazı emisyonunun değiştirilmesi gibi çevresel sorunlardan önemli ölçüde sorumludur. Tarımsal bir uygulamanın yanı sıra bilimsel bir disiplin olarak daha sürdürülebilir bir tarım oluşturmak amacıyla bu sorunlara cevap olarak yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Farklı bir cevap olarak da, ekosistemin taklit edilerek karmaşık sistemlerin optimizasyon yöntemleri için tasarım ilkelerine dayanan permakültürün ortaya çıkmasıdır (Derman ve Balcı, 2019: 187).

2.4. Permakültürün Sürdürülebilirliğe Etkisi

Bahçecilik uygulamaları olarak 1970'lerde Avustralyalı David Holmgren ve Bill Mollison'un işbirliği ile gelişmeye başlayan Permakültür, doğadaki canlıların ve varlıkların arasındaki ilişki ve etkileşimi göz önüne alarak sürdürülebilirliği amaçlayan bir yaklaşımdır. Ekosistemi korumayı amaçlayan bu yaklaşım, doğayı kendi alanı olarak kullanan bir yetiştirme ve tarım yöntemine dayanmaktadır. Bir yandan doğal ekosistem korunurken diğer yandan çıktı maksimizasyonu amaçlanmakta ve girdiler de en aza indirilmektedir (Mannen, Hinton, Kuijper, ve Porter, 2012: 3-4). Bir permakültür bahçesinde hiç israf olmadığı gibi, bahçe atıklarından yapılan kompost toprağı iyileştirme ve gübreleme için kullanılır. Permakültür bahçelerinde sulama için geri dönüşüm uygulamaları geliştirilmektedir. Örneğin, yağmur suyunu biriktirmek için variller kullanılır. Sulak alanlar çoğunlukla böcekleri, kuşları, kurbağaları ve diğer küçük yaban canlılarını çektiği için, bunların çoğu permakültür bahçesindeki böceklerle beslendiği için böcek ilaçlarına ihtiyaç yoktur. Kardeş bitkiler de böcekleri ve diğer haşere sorunlarını asgari seviyede tutmaya yardımcı olur (Phipps, 2013: 15).

Permakültür, doğayı korumayı önceleyen ve doğayla bütünleşerek entegre bir yaklaşımla tarımsal faaliyette bulunmayı kabul eden bir üretim anlayışıdır. Diğer yandan Permakültür, bir takım ilkelere dayanmaktadır ve geleneksel anlayışa göre bilimselliğin daha ağır bastığı, doğallığı dikkate alan bir yaklaşımdır (McManus, 2010: 162).

Doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde büyük bir baskı oluşturan tarımsal faaliyetlerde Permakültür gibi ekolojik ve sürdürülebilir yöntemlerin benimsenmesinin hem gelir artırıcı yönlerinin olduğu hem kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayıcı etkilerinin olduğu belirtilmektedir (Hathaway, 2016: 3-4).

Günümüzde hızla kabul gören ve yaygınlaşan tarımsal uygulamaların bir türü olarak Permakültür, her tür çevrede uygulanabilir olması, sürdürülebilir tasarımlar geliştirilmesi ve uyarlanabilir olması nedeniyle geleneksel tarımsal faaliyetlerden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Bu nedenle Permakültür uygulamaları kendi yapısal özellikleri nedeniyle tarımsal faaliyetler için yeni etik ilkeler ve bir çerçeve getirmekte biyolojik atıkların azaltılmasında fark yaratmaktadır. Başta böcek ilacı ve tatlı su kullanımı olmak üzere geleneksel uygulamalara göre çok daha avantajlı olan Permakültürün biyolojik çeşitliliği artırırken insanların beslenme ihtiyaçlarını da daha verimli bir şekilde karşılayabildiği görülmektedir. Çevreci eğilimleri güçlendiren bir yöntem olarak Permakültür uygulamalarının tarımsal faaliyetlerdeki mono kültürel yaklaşımların azaltılarak rotasyon, dış girdilere bağımlılık gibi sorunlara çözüm ürettiği de görülmektedir. Bu açıdan Permakültür hem doğanın sürdürülebilirliği hem ürün çeşitliliği

ve maliyet avantajları bakımından geleneksel tarımsal faaliyetlere göre daha avantajlı bir tarımsal üretim yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır (Hathaway, 2016: 3-4).

Son zamanlarda küresel anlamda birçok değişim yaşanmış, doğaya verdiği zararlarla limitleri zorlayan bir noktaya ulaşan tarımsal faaliyetler de bundan nasibini almış ve yeni yöntem arayışları ortaya çıkmıştır. Permakültür uygulamaları bu noktadaki arayışların sonucunda ortaya çıkmış önemli bir yaklaşımdır. Permakültür, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından yeni bir yöntem ortaya koymaktadır. Bu yöntemde tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik geleneksel birçok unsura daha az yer verilirken diğer yandan bu yöntem, tarımsal üretimin alışıldık düzenden bağımsız olarak da gerçekleştirilebileceği yönünde yeni bakış açıları sunmaktadır (Mannen vd. 2012: 2-4).

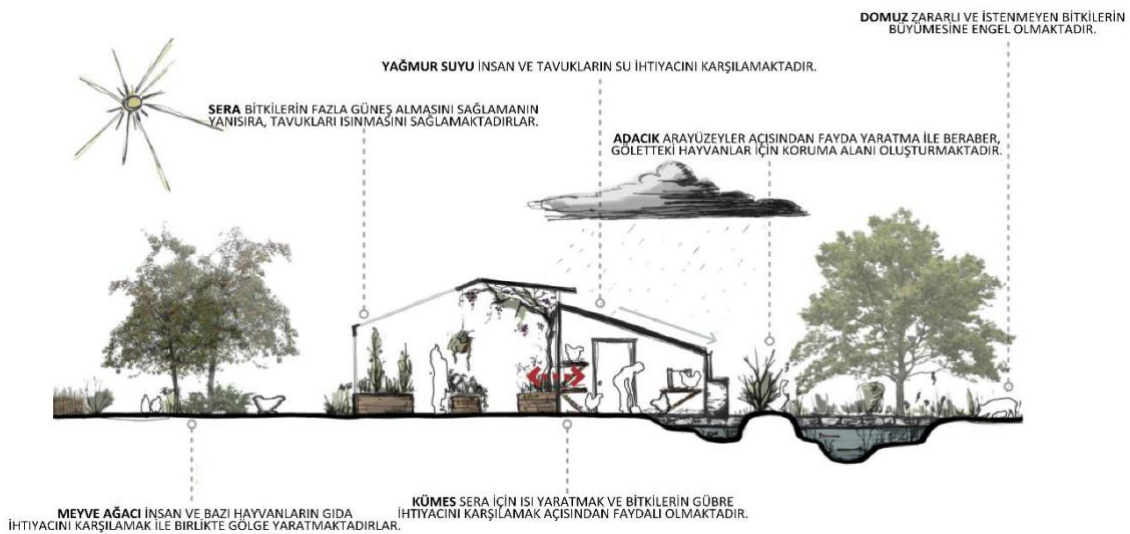
Permakültüre dayalı tarımsal faaliyetler geleneksel ve endüstriyel tarımın benimsediği yaklaşımları aşan bir felsefesi olan yeni bir yaklaşım olarak bir yandan doğanın ve çevrenin korunarak sürdürülebilirliğin sağlanmasına imkan verirken diğer yandan da toplumların gıda konusunda yaşadığı sıkıntıların yerel imkanlarla çözüme kavuşturulmasında önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır (Peeters, 2011: 422-423).

Küreselleşme ile birlikte hemen her alanda görülen tekelleşmenin gıda üretim ve dağıtım alanında da ortaya çıktığı ve özellikle yoksul kesimlerin yeterli beslenme imkanlarından mahrum kalmaya başladığı, yeterli ve nitelikli gıdaya erişiminin zorlaştığı günümüzde Permakültür, Filipinler gibi birçok ülkede gıda arzının artırılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Artık hükümetlerin de desteklediği bir model olarak Permakültürün hem çevreci üretimi desteklediği hem toplumların yeterli gıdaya erişimini kendi imkanlarıyla kolaylaştırdığı görülmektedir (Peeters, 2011: 422-423).

Göçlerin etkisiyle kentlerde nüfus hızlı bir biçimde artmakta, bu durum yalnızca ekolojik çevreyi tehdit etmekle kalmayıp insanın doğayla bağlarını da koparmaktadır. Aşırı kaynak kullanımı kent ekosistemlerini bozmakta iklim değişikliği ve küresel ısınma sorunları ivme kazanmaktadır. Son yıllarda bu sorunlara çözüm olması için ekolojik sisteme dayalı doğa dostu yaklaşımlar sık sık gündeme gelmektedir. Bu yaklaşımlar içinde yer alan Permakültür, insanların ekolojik sistemle uyum içinde yaşayabilecekleri ortamların tasarılanmasını öne çıkaran bir yaklaşımdır (Najafidashtape ve Hamamcioğlu, 2018: 1-2). Permakültür, sürdürülebilirliğin, geri dönüşümün, organik üretimin, doğayla uyumlu mekanlar oluşturmanın, yenilenebilir enerjinin, tarımın ve bu alanda kullanılan tüm araçların düzenli bir şekilde bir araya getirildiği uzlaşmacı bir sistemi ifade etmektedir. Ekolojik sisteme duyarlı, aynı zamanda ekonomik olarak da refah toplumların yaratılması amacını taşıyan Permakültür, sadece insanları değil aynı zamanda doğayı da gözetmekte, bu nedenle etik kurallarını sürdürülebilir bir dünyaya

göre belirlemektedir. Dolayısıyla, Permakültür ilkelerine uygun olarak dizayn edilen her türlü faaliyet, bireysel ekonomik kaygıların ötesine geçerek, doğa ve insan uyumuna göre planlama yapmakta ve sistemini sürdürülebilirlik prensibine göre organize etmektedir. Kavramsal olarak çok geniş bir çerçevesi olsa da, Permakültürün en temel ilkelerinden biri yenilenebilir enerji ve sürdürülebilirliktir (Eren, 2018: 538).

Permakültür, sadece ilgi duyanlar için kırsal alanlarda değil, kalabalık kentlerde de uygulanarak sürdürülebilir yaşam modellerinin dizayn edilmesini öngörmektedir. Kent insanının da doğayla bütünleşik, üretime katılabileceği, sürdürülebilir özellikte bir yaşam formuna kavuşması, Permakültürün doğal yaşam tasarımları ile mümkün görünmektedir. Kentlerdeki yeşil alanların tasarımlarının daha işlevsel ve verimli yapılması, doğal kaynakların akılcı kullanılması ve ekosisteme uygun üretimin çıktısının alınması, kent yaşamında sürdürülebilirliğin sağlanması Permakültürün uygulama alanı içinde yer almaktadır (Najafidashtape ve Hamamcioğlu, 2018: 1-2). Kelime anlamı olarak da sürekli tarım demek olan Permakültür, sürdürülebilir, istikrarlı tarımsal ekosistemlerin tasarlanması üzerinde durmaktadır. Özellikle kentlerde kısıtlı alanların akılcı kullanımıyla tarımsal faaliyetler yapılabilir ve doğal ekosisteme uygun olarak kurulan bu sistemlerden kentlerin gıda ve enerji ihtiyaçları geri dönüşümlü olarak karşılanabilir. Alanların verimli kullanılması meyve ve sebze üretimi için zemin oluşturabilir hatta permakültür felsefesine göre bu üretim tek tip değil çeşitlendirilerek yapılabilir. Permakültürde dönüşüm esastır ve sistem birbirini beslemektedir. Dolayısıyla, permakültür, kentlerde sürdürülebilirliğin sağlanmasında son derece etkili olabilecek bir yaklaşımdır (Kiper, Korkut, ve Topal: 19).

Şekil 2.2 Tasarım alanındaki yararlı ve işlevsel ilişkiler

Kaynak: Hahn, 2014 akt. Najafidashtape ve Hamamcioğlu 2018: 9

Şekil 2.2' de görüldüğü gibi doğanın kendi rutin döngüsü içinde atık ya da atık üretme gibi bir olgu yoktur. Doğal olmayan ve doğrudan insanın ürettiği sistemlerin bir sonucu olan atık, aşırı tüketim ve kaynakların yanlış kullanımı ile daha da artırmaktadır ve bu aynı zamanda kirlenme anlamına gelmektedir. Permakültürün doğal yaşam tasarımlarında, herhangi bir sistemin ürettiği atık değerlendirilmekte ve farklı bir sistemde üretime kaynaklık etmektedir. Organik atıklar tarımsal faaliyetlerde gübre olarak fayda sağlarken, çöplerin yarattığı metan gazı ısınma amaçlı kullanılabilen hatta elektriğe dönüşebilmektedir. Bu sayede hem doğal bir döngü oluşturulmakta hem de üretime doğal yollardan kaynak yaratılmaktadır. Bir başka deyişle, çöp olarak gördüğümüz tüm atıkların geri dönüşümü mümkündür ve permakültür bu tür uygulamaların esas alındığı bir yaklaşımdır (Najafidashtape ve Hamamcioğlu, 2018: 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM KAPSAMINDA TÜRKİYE’DE PERMAKÜLTÜR UYGULAMALARI

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, insanların tutumlarını, davranışlarını görüşlerini, deneyimlerini detaycı bir yaklaşımla anlamayı, yorumlamayı ve betimlemeyi hedefleyen, derinlemesine incelemeye imkân sunan bir araştırma türüdür (Denzin ve Lincoln, 1998). Durum çalışması; araştırmacı tarafından genellikle bir programın, durumun, olayın, eylemin derinlemesine incelendiği nitel bir araştırma desendir (Creswell, 2014). Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi, basılı ve elektronik materyaller olmak üzere tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir. Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin ve Strauss, 2008). Doküman analizi, içerik analizi veya betimsel analiz yoluyla ana temalar, kategoriler ve vaka örnekleri halinde organize edilerek, araştırmaya konu edilen verileri sınıflamaya yardımcı olmaktadır (Labuschagne, 2003). Doküman analizi diğer araştırma yöntemlerini tamamlayıcı nitelikte kullanıldığı gibi, bağımsız bir yöntem olarak da kullanılabilir (Kıral, 2020). Doküman analizi gözden geçirme (yüzeysel inceleme), okuma (ayrıntılı inceleme) ve yorumlamayı içerir. Bu yinelemeli süreç, içerik analizi ve tematik analizi gerektiren araştırmanın temel soruları ile ilgili bilgileri metne dönüştürme ve kategoriler halinde düzenleme süreçlerini kapsamaktadır (Corbin ve Strauss, 2008; Strauss ve Corbin, 1998). Bu çalışmada Türkiye’deki permakültür çiftlikleri ile ilgili dijital dökümanlar incelenmiştir. Özellikle çiftliklerin web sayfaları analiz edilerek sürdürülebilir turizm kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu bakımdan analiz yöntemi olarak betimsel analiz kullanılmıştır. Sürdürülebilir turizm kriterlerinin Türkiye’deki permakültür çiftliklerinde ne derece uygulandığını görmek amaçlanmıştır. Bu kriterleri en fazla uygulayan çiftlikler daha detaylı incelenmiştir.

3.2. Türkiye'deki Permakültür Uygulamaları

Türkiye Permakültür uygulamaları ve ekoturizm alanında henüz yeni olsa da doğal zenginlikleri, coğrafi konumu ve tarihi kültürel değerleri ile Akdeniz ülkeleri içinde önemli bir turizm merkezi olarak çok güçlü bir potansiyelin sahibidir. Uzun sahilleri, tarihi mirası kadar iklimsel ve benzersiz eko çeşitliliği ile de Avrupa'nın tamamına karşılık gelecek bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Bu düşünce kaynağını Türkiye'deki kuş ve bitki çeşidinin neredeyse Avrupa'nın tamamına eşdeğer olduğu gerçeğinden almaktadır. Türkiye dağ, göl, yayla, deniz, orman, akarsu vb. ile olduğu kadar jeolojik oluşumları, mağara oluşumları, kanyonlar ile de zengin bir çeşitliliği barındırmaktadır. Türkiye'de ekoturizmin uygulama alanları milli parklar, tabiat parkları ya da benzer şekilde korumaya alınmış doğal alanlardır. (Alkanli, 2014: 6-7).

Permakültür, Türkiye'de de tanınmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Henüz batıdaki kadar uygulama alanı bulunmasa da kişisel girişimler giderek artmaktadır. Permakültür uygulamaları kapsamında değerlendirilebilecek olan ekolojik köy çalışmaları, yok olan doğal kaynaklara, çevre kirliliğine, bunların neden olduğu doğal afetlere, tüketim kültürüne, sosyal eşitsizliğe, doğal yaşamı saf dışı bırakan kentleşmeye, kısacası tüketim odaklı günümüz medeniyetine bir eleştiri ve aynı zamanda bir alternatif olarak öne çıkan bütüncül yaklaşımlar ve yöntemlerle dikkat çekmektedir (Kılıç ve İşcan, 2019: 1).

Başarılı girişimlere rastlanmakla birlikte Türkiye'deki ekoköy örneklerinin turizm alanında yeterli oldukları söylenemez. Çok sayıda eksiklik vardır ve bazı ekoköylerde tam anlamıyla bir turizm faaliyeti gerçekleşmemektedir. Yine de ekoturizm alanında ortaya çıkan uygulamalar, bir yandan yeni ekoköy yapılanmaları için teşvik edici katkı sağlarken bir yandan da pozitif dışsallık yoluyla sosyal fayda anlamında bilinç oluşmasında etkili olmaktadır (Ar ve Uğuz, 2014: 230). Ekolojik sisteme yönelik tehdidin boyutları karşısında, üretilen çözüm önerilerinin yine kentsel yaşam düzleminde olduğu ve yetersiz olduğu düşüncesi ile kurulan bu köylerde, insanların tüm faaliyetlerinin doğayla uyum içinde gerçekleşmekte, kendine yeten, yaşam kalitesinin belli bir standardının olduğu ancak emek yoğun bir yaşam şekli ve toplumsal düzen hedeflenmektedir (Kılıç ve İşcan, 2019: 1).

Avrupa'da tasarlanmış olan ekoköy örneklerine bakıldığında, Türkiye'ye kıyasla daha uzun ömürlü, geniş kitleleri barındırabilecek kapasitede ve dolayısıyla ziyaretçi profili açısından çeşitliliğin de fazla olduğu dikkat çekmektedir. Daha geniş alanlar üzerine inşa edilmiş olan Avrupa ekoköylerinde pozitif dışsal etkinin de önemli ölçüde yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'deki girişimcilerin benzer alanlar yaratmaları ve Avrupa'daki örneklerle rekabet edebilmeleri için öncelikle daha fazla katılımcıya ulaşmaları ve daha yüksek

finansman sağlamaları gerekmektedir (Çiğerci ve Ögk, 2021: 1046). Ekolojik köy projelerinin Türkiye’de de de ufak çaplı örnekleri bulunmakta ancak ciddi ve kapsamlı girişimlere pek rastlanmamaktadır. Daha çok yerel girişimler şeklinde yeni yeni ortaya çıkan ekolojik köyler, toplumun çevre bilincini olumlu yönde etkilemektedir. Temelde, Permakültür anlayışına uygun bir mekansal yapılanma örneği olan ekolojik köyler, sürdürülebilirlik, organik tarım, kendine yetebilme ve yenilenebilir enerji kullanma prensiplerine göre dizayn edilmektedir (Kılıç ve İşcan, 2019: 1).

Tablo 3.1 Avrupa ve Türkiye’deki Ekolojik Köylerin Karşılaştırılması

Pozitif Dışsallıklar	Türkiye Örnekleri				Avrupa Örnekleri			
	Güneşköy	İmece Evi	Bayramiç Yeniköy	Belentepe	Solheimar	Sieben Linden	Findhorn	CloukhJordan
Organik Tarım	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Yenilenebilir Enerji	Zayıf	Etkin	Zayıf	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Ekoloji Kursları	Etkin	Zayıf	Zayıf	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Vegan Beslenme	Zayıf	Yok	Yok	Yok	Yok	Etkin	Yok	Yok
Kırsal Canlanma	Zayıf	Yok	Yok	Yok	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Geri Dönüşüm	Etkin	Zayıf	Zayıf	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Ekolojik Mimari	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Su Hasadı	Yok	Yok	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Ekoturizm	Yok	Yok	Zayıf	Yok	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Gönüllülük	Etkin	Etkin	Zayıf	Zayıf	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Dezavantajlı Gruplar	Yok	Yok	Yok	Yok	Etkin	Etkin	Yok	Yok

Kaynak: Çiğerci ve Ögk, 2021: 1042.

Tablo 3.1’de Çiğerci ve Ögk (2021)’in dördünü Türkiye’den dördünü Avrupa’dan seçerek inceledikleri eko-köylerin pozitif dışsallık özelliklerini yansıtan karşılaştırma yer almaktadır. Bu tabloda Avrupa’daki çiftliklerin daha etkin olduğu görülmektedir.

Bunun yanında, Permakültürün felsefesiyle uyumlu bir tarımsal üretim türü Karadeniz Bölgesinde dikkat çekmektedir. “Üç kardeşler” olarak da adlandırılan bu uygulama ile fasulye, kabak ve onların yanında mısır hep bir arada yetiştirilmekte, fasulye büyüyüp uzadıkça mısırın gövdesine tutunmakta, kabak geniş yapraklarıyla toprağı gölgeleyerek buharlaşma sağlamakta ve bu sayede su kaybı azaltılmaktadır. Permakültürde “kardeş bitkiler” denilen bu tarım yönteminde, birbirini destekleyen türler bir arada ekilmekte ve birinin zararlısı diğeri tarafından engellenmektedir. Bunun bir diğör örneği patates ile dereotudur. Bu iki bitki yan yana

yetiştirildiğinde kolorado böceği denilen patates zararlısı patatese yaklaşmamaktadır. Permakültürün bu tarım uygulamalarına Karadeniz’de atadan kalan yöntemler olarak rastlanmaktadır (AB Türkiye Sivil Toplum Diyalogu, 2017: 50). Bu tür farklı uygulamaları yerinde görmek isteyen yerli ve yabancı potansiyel turist kitlesi bulunmaktadır. Bu kitlenin harekete geçirilmesiyle Türkiye’deki turizm faaliyetleri çeşitlendirilebilecektir.

Görsel 3.1 Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı, 2015: 10.

Görsel 3.1’de Türkiye’deki Permakültür uygulamalarının örneklerinden biri olan 2015 yılında Hasankeyf Kaymakamlığı ve İl Özel İdaresi tarafından uygulamaya konulmuş olan “Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi” yer almaktadır. Projenin amacı; turistlerin sürdürülebilir bir ekolojik yaşam tasarımı içinde yılın tüm zamanlarında bölgeyi ziyaretlerinin sağlanması ve Permakültüre uygun tasarımlarla gerçekleşen uzun vadeli yatırımların olumlu sonuçlarının kısa vadede etkisini göstererek bölgenin kalkınmasına destek sağlanmasıdır. Türkiye’de, ekoköy girişimlerini desteklemek ve yeni projelere ilham vermek amacıyla faaliyet gösteren dernekler ve organizasyonlar bulunmaktadır. Bunlar arasında yer alan başlıca organizasyonlar; Ekoköyler İletişim Ağı EKİLAT, Eko-yerleşkeler Ağı EKOYER ve Buğday Ekolojik Yaşamı Destekleme Derneğidir. Bazıları şu anda aktif faaliyet göstermeyen bu kuruluşlar Türkiye’de eko-turizmin gelişmesinde öncü olmuş ve farkındalık yaratmış kuruluşlar olarak tanınmaktadır (Ciğerci ve Öğlek, 2021: 1038).

Görsel 3.2 Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi Mağara Odası Görünümü

Kaynak: Dicle Kalkınma Ajansı, 2015: 14.

Proje kapsamında görsel 3.2'deki gibi bölgede atıl durumda olan taş evler ve mağaralar permakültür felsefesine uygun olarak ekolojik tabanlı doğal malzemeler ve enerji ile konaklama alanlarına dönüştürülmüştür. Bölgede sürdürülebilir turizmin tanıtılmasını ve mevcut turizm potansiyelinin korunarak kullanımını amaçlayan proje, iki yıllık bir planlamayla uygulamaya konulmuştur. Hasankeyf, doğal oluşumları ve tarihi dokusu ile turist çekme potansiyeline sahiptir. Bu değerlerin permakültür uygulamaları ile turizme kazandırılması yönünde örnek olan proje bölgede işsizlikle mücadelede umut olmuştur (Dicle Kalkınma Ajansı, 2015: 2-3).

Görsel 3.3 Bayramiç Yeniköy.

Kaynak: <https://onedio.com/haber/turkiye-de-surdurulebilir-yasami-mumkun-kilan-10-ekolojik-yasam-ciftligi-971918>

Görsel 3.3’de yer alan Bayramiç-Yeniköy, permakültür ilkeleriyle tasarım yapan ve uygulayan, yerel tohumlarımıza önem vererek, tarım uygulamaları gerçekleştiren, öğrendiklerini ve ürettiklerini paylaşarak, kendi kendine yetmeye çalışan ekolojik köy girişimidir. Anadolu’nun en önemli ekosistemi içerisinde Kazdağı’nda bulunan Bayramiç-Yeniköy yerleşimi Anadolu halkı için rahat bir ortam ve ilham veren doğal güzellikler sunmaktadır (Bayramiç Yeniköy Ekolojik Yaşam ve Tohum Derneği).

Görsel 3.4 Pastoral Vadi.

Kaynak: http://www.pastoralvadi.com/fotograf_galerisi.aspx?srch=1veq1=8#images-40

Görsel 3.4’de Fethiye’ye bağlı Yanıklar köyünde bulunan Pastoral Vadi yer almaktadır. 42 dönüm üzerine kurulmuş olan çiftlik yılın 12 ayı gönüllüleri ve konukları ağırlamaktadır. Çiftlikte haftanın 6 günü, günde 6 saat çalışılmaktadır. Gönüllüler bahçe işleri, ev işleri, meyve sebze ekme, toplama, hayvanların bakımı, pazarlama desteği, çanak çömlek yapımı, sepet yapımı, ahşap oymacılık, kilim dokuma gibi faaliyetlerde bulunuyorlar. Pastoral Vadi doğa dostu mimari yapı kullanırken kerpiç, taş ve tahta evler yapılmakta ve ekolojik yaşam eğitimleri, geri dönüşüm, yerli tohum kullanma, doğa dostu temizlik, permakültür ve şifalı ot yetiştirme gibi hizmetler de verilmektedir. Bunların dışında Pastoral Vadi’de kongre ve konferans organizasyonları düzenlenmektedir. Önceki yıllarda yapılan seminer, çalıştay ve konferanslar örnek olarak gösterilebilir. Pastoral Vadi’de ekolojik yaşam adına eğitimler de gerçekleştirilmektedir (Şimşek, 2016: 97).

Türkiye’deki ekoyerleşkelerin en önemli etkinliklerinden biri de ne yazık ki çevre mücadelesidir. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de sınırsız ihtiyaçlar, sınırlı doğal kaynaklardan karşılanmaya çalışılmaktadır. Ekoyerleşkeler çevre mücadelesinde aktif rol alarak, öte yandan ekolojik yapılarda, yenilenebilir enerji sistemleri, doğa dostu tarım

uygulamaları ve geri dönüşüm ile insanın doğayı tüketmeden yaşayabileceğini ve bunun var olan üretim-tüketim sisteminin en önemli alternatifi olduğunu göstermektedir (Zeybek, 2015: 110). Bu çerçevede Türkiye’de permakültür uygulamalarının yürütüldüğü örnek çiftlikler de bulunmaktadır.

Tablo 3.2. Türkiye’deki Permakültür Çiftlik Örnekleri

Permakültür Çiftlikleri	Malva Permakültür Çiftliği	Permakamp	Belentepe Çiftliği	Zeytinliboğaz Çiftliği
Konumu, Tarihi, İnternet Adresi	İstanbul/Silivri 2018 yılı www.malvapermakültür.com	İstanbul/Beykoz Öğümce köyü 2014 yılı www.permakamp.com	Bursa/Osmangazi Mürseller 2011 yılı www.belentepe.org	Bilecik/Gölpazarı 2008 yılı web sitesi yok
İçeriği ve Hedefi	Permakültür prensipleriyle organik tarım, Agroforestry, Vahşi yenilebilir bahçe, yerel topluluk destekli tarım, Permakültür çiftliği ile biyolojik çeşitlilik eğitimi	Şehirler çevresinde permakültür esasları ile tasarlanmış gerçek gıda üreten, çocuk dostu yaşam alanları oluşturma, özgün doğanın kurallarına göre tasarlanan alanlar inşa etme	Permakültür prensiplerine göre tarım ve hayvancılık, Doğal yapı malzemeleri kullanma, Sürdürülebilir yaşam alanı oluşturma	Permakültür prensipleriyle üretim, Doğal yapı malzemeleri kullanma, Sürdürülebilir yaşam alanı oluşturma
Etkinlikler ve Faaliyetler	Yoga eğitimleri, Öğrenci gruplarına eğitimler, Permakültür deneyimi ve eğitimi, İklim değişikliği ve biyolojik çeşitliliğin genç nesillere tanıtılması	Ekolojik çocuk kampları, Bahçecilik eğitimleri, Bostan uygulamaları, Fermentfest, Sende yap deneyim atölyeleri, Keçi peyniri kardeşliği, Serbest gezen çocuklar	Doğa kampları, Çocuk kampları, Gıda ormanı kurulumu, Permakültür deneyimi ve eğitimi, Yoga ve beslenme kampları	Tohum üretme ve takas faaliyetleri, Arıcılık, Ekmek yapımı, Süt ürünleri, Ahşap işçiliği, Zeytin hasadı etkinliği, Permakültüre giriş kursları
Turizm Faaliyetleri ve Konaklama imkanları		Çadırda Konaklama, Paylaşımlı veya özel oda	Taş ve kubbe ev 17 kişi konaklama kapasitesi	Ev sahipleriyle aynı evde, Çadır, Paylaşımlı veya özel oda

Bu tablo araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.2.1. Malva Permakültür Çiftliği

Malva Permakültür çiftliği, İstanbul Silivri’ de bulunan doğayı model alan, sistemsel ekolojik uygulamaların yapıldığı bir çiftliktir. Çiftlikte kurulu olan tüm uygulamalar 1983’den başlanarak günümüze kadar devam etmektedir.

Çiftlikte meyve ve sebze çeşitlerinin seçimlerinde yerel ve organik türler kullanılmaktadır. Bunun yanında çiftlikte gerçekleştirilen diğer uygulamalar şöyledir:

- Yerel ağaç ve bitki cinslerinin korunması ve yetiştirilmesi
- Agro-ormancılık
- Yenilebilir gıda ormanı
- Vahşi arıcılık
- Doğal Gölet
- Serbest dolaşan tavuk ve kazlar ile tarım

Çiftlikte yaşam çeşitliliğini artırmak için permakültür ilkelerini kullanılmaktadır. Çiftlikte kuşlar, böcekler, tilki vs. gibi çok çeşitli yaban hayatı yaşam buluyor. Tavuk ve Emden kazları da çiftlikte barınıyor. Onlar için doğal bir su havuz bulunmakta ve arazide özgür olarak gezebilmektedirler. Ayrıca eski taş duvarlı yapı içerisinde yer alan bir vahşi arı kovanı da bulunmaktadır (www.malvapermakultur.com).

3.2.2. Permakamp

Toplum Destekli Permakültür Uygulama ve Ortak Yaşam Çiftliği Projesi olan Permakamp, 27 ailenin çabalarıyla Beykoz'un Öğümce Köyü'nde 17 dönüm araziye kurulan, kendi bünyesinde atalık tohumlardan gıda üretimi yapmasının yanı sıra ilişkili olduğu gıda topluluklarından da faydalanan bir çiftliktir. Topluluk, tarım, çocuk, su, toprak, yapı, üretim, eğitim ve takas gibi birçok çalışmanın sürdürüldüğü ve uygulandığı permakampta faaliyet alanı etrafında gıdalardan elde edilen organik atıkların değerlendirildiği kompost ve çocuk oyun alanı, sebze ve şifalı ot bahçesi yer almaktadır. Üretilen sebzeler ve tahılların yanında gölet ve kamp alanı bulunmaktadır. Gönüllülük ve çadırda konaklama imkanları bulunmaktadır. Çiftlikte gerçekleştirilen diğer uygulamalar şunlardır:

- Ekolojik çocuk kampları
- Bahçecilik eğitimleri
- Bostan uygulamaları
- Fermentfest
- Keçi peyniri kardeşliği
- Sende yap deneyim atölyeleri
- Serbest gezen çocuklar (www.permakamp.com).

3.2.3. Belentepe Permakültür Çiftliği

Bursa Osmangazi’de 740 metre rakımlı bir tepede bulunan Belentepe Çiftliği permakültür prensipleriyle tasarlanmış ve kurulmuştur. Kendi doğal gıdasını ve kendi temiz enerjisini üreten sürdürülebilir bir yaşam alanı örneğidir. Elektrik enerjisi rüzgar ve güneşten elde edilmektedir. Toprakta doğal gıdanın önemli bir kısmı üretilmekte ve gıda üretimi esnasında doğayı kirletmeyen ve bozmayan doğal yöntemler kullanılmaktadır. Mümkün olduğunca kerpiç ve yerel, ahşap, taş, horasan harcı gibi doğal malzemeler kullanarak doğal yapılarla kurulan çiftlikte; güneş enerjisini yöneterek doğal iklimlendirme yapan ve ısıtma ile soğutmada önemli tasarruflar sağlayan pasif solar yapılar, toprakaltı yeşil çatılı yapılar mevcuttur. Çiftlikte önem verilen bir diğer konu da geri dönüşüm ve atık üretilmemesidir. Organik atıklar kompost gübreye dönüştürülmektedir.

Toprağın korunması, canlı toprak üretilmesi, su tutma, geri dönüşüm çalışmaları yapılmaktadır. Bunun yanında çiftlikte yapılan diğer uygulamalar şu şekildedir:

- Bahçecilik,
- Doğal yapılar,
- Peynir yapımı,
- Gıda ormanı kurulumu,
- Gençlerle/okullarla, şirketlerle doğada 2 gün,
- Çocuk ve aile doğa kampları,
- Yoga ve doğal beslenme/detoks kampları...

Günübirlik aktiviteler için kontenjan 30 kişi, konaklamalı aktivitelerde ise 17 kişi ile sınırlıdır. Belirli tarihlerde düzenlenen aktiviteler dışında gruplar için özel aktiviteler de organize edilmektedir.

Çiftlikte konaklama imkanı sadece aktiviteler zamanında, aktiviteye katılanlar için mümkündür. Bunun dışında pansiyon veya hotel gibi istenildiği zaman konaklama imkanı yoktur. Çiftlik kışın, Aralık-Mart ayları arasında kapalıdır (www.belentepe.org).

3.2.4. Bilecik Zeytinliboğaz Permakültür Çiftliği

Zeytinliboğaz Çiftliği 1970 yılında Bilecik Gölpazarında kurulmuştur. Meyvecilik, sebzecilik, zeytincilik, hayvancılık gibi faaliyet alanları bulunan aile çiftliğidir. 2008 yılında sahibinin yaşlanması ile Zeytinliboğaz Çiftliği Selçuk Şahin ve ailesine devredilmiştir. Selçuk Şahin 2015 yılında Permakültür Tasarım Sertifikası eğitimini ve 2016 yılında Bütüncül Yönetim eğitimlerini tamamlamıştır. Permakültür ve hayvancılık konularında danışmanlıklar vermektedir.

Zeytinliboğaz Çiftliği permakültür felsefesiyle üretim yapmaktadır. Bozulmamış doğasıyla oksijen yönünden zengin ve çeşitli bitki örtüsüne sahip çiftlikte yılın 12 ayı faaliyetler yürütülmektedir. Ürünler çiftlikte atalık tohumlardan yetiştirilmektedir. Tohum üretme, takas yapma faaliyetlerine önem verilir. Bölgenin sunduğu güneş, temiz toprak, temiz su, temiz rüzgar ve biyolojik çeşitlilikle permakültür ilkelerine göre geliştirilmekte olan Zeytinliboğaz Çiftliği'nde bütüne katkı sağlamaya çalışılmaktadır. Kompost uygulamaları (sıcak kompost ısınma, kompostlaştırma), farklı aşılama teknikleri, fermentasyon (sirke, turşu, sucuk vs. üretimi) işlemleri, etkin mikroorganizma üretimleri, ahşap mimari çalışmaları, dönemsel sebze ve meyve hasatları, meyve ve sebze kurutma işlemleri, zeytin hasat ve salamura, yeşil, kırma, sele yapım işlemleri, arıcılık bakım ve bal hasat işlemleri, konserve, marmelat, salça, sos, pekmez üretimleri, ekşi mayalı ekmek yapımları, meyve ve üzüm yetiştiriciliği ve bakımı, aromatik bitki toplayıcılığı ve yetiştiriciliği, sabun yapımları, kanatlı ve küçükbaş, büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ve bakımı, su ve erişim planlamaları, mera zenginleştirme, planlı otlatma çalışmaları bulunmaktadır. Zeytinliboğaz Çiftliğinde çocuklar kendilerini geliştirerek, oyunlarla öğrenerek, doğayı tanıdıkları doğal alanlarda hayal dünyalarının sınırsızlığını deneyimlemektedirler. Ev sahipleriyle aynı evde ya da kendi çadır imkanlarıyla konaklama yapılabilmektedir.

3.3. Türkiye'deki Permakültür Uygulamalarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Önemi

Turizm, hem uluslararası hem de bölgesel anlamda kalkınmanın önemli bir kaynağı olmakla birlikte, kendi doğal kaynaklarını da zaman içinde tüketip yok eden bir karaktere sahiptir. Turizm potansiyeli denince akla doğal, kültürel, tarihi pek çok değer gelmektedir ve ülkemiz bu değerler bakımından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Diğer yandan sürdürülebilir bir turizm için potansiyele sahip olmanın artık yetmediği, bu potansiyelin ve sahip olunan değerlerin korunmasının kaçınılmaz olduğu da görülmekte ve kabul edilmektedir. Sürdürülebilirliğin turizm bağlamında ele alınmasında, turizme kaynak sağlayan sosyal, kültürel, tarihsel, tarımsal ve doğal tüm alanların bütüncül bir yaklaşımla yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir (Baran, 2015: 601). Türkiye'de 2023 Turizm Stratejisi Eylem Planı 2007-2013 kapsamında bölgeler arasındaki gelişim farklılıklarının giderilerek, sürdürülebilir kalkınma hedefine katkı sağlaması bakımından sürdürülebilir turizm yaklaşımı temel unsur olarak belirlenmiştir (Çalık, 2014: 5; Keleş ve diğ. 2015: 467; Demirbulat ve Dinç, 2017: 21).

İnsanları başka bir bölgeye ya da ülkeye gitmeye, seyahatini o ülkeye ya da bölgeye planlamaya iten en önemli neden görmeyi arzu ettikleri doğal varlıklar ve güzellikler, tarihi, kültürel ve ekolojik çeşitliliktir. Günümüz turizminin çevre bilinciyle yeniden şekillenen seyahat anlayışı da bu doğal varlıkları ve değerleri daha değerli hale getirmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki doğal çevre ve zenginlikler seyahat planları için bir cazibe ve çekim unsuru, turizm endüstrisi için de olmazsa olmaz hammaddedir. Ancak, hiçbir madde ya da kaynak tükenmez değildir ve sürdürülebilir turizm için de sürdürülebilir doğal kaynak ve vazgeçilmez olan hammadde yani doğal varlıklar olmazsa olmazdır. Ülkemizin doğal varlıkları bol ve çok çeşitli olsa da turizmin de doğanın da yaşamın da devamlılığı için bu varlıkların korunması gerekmektedir (Arslan, 2005: 33-34).

Permakültür, kendi kendine yetebilen sürdürülebilir yaşam alanları oluşturma ve bu amaçla doğayı geliştirip ve korurken permakültür tasarımlarını kullanan bir sistemdir. Doğası gereği permakültür çevre motivasyonunun önem teşkil ettiği gönüllü turizmde kullanılabilir faaliyetleri bünyesinde bulundurmaktadır. Permakültür uygulamaları, sürdürülebilir yaşam alanları oluşturmada, tüketimi en aza indiren, mevcut olanakları verimli kullanan ve bu yönde tasarımlar oluşturup üretim gerçekleştiren, yerel halk ve gönüllü turistler için turizm faaliyetlerini yürüten, turizmin sürdürülebilirliğine önemli katkılarda bulunan eğitici bir sistemdir (Ar ve Uğuz, 2014: 223).

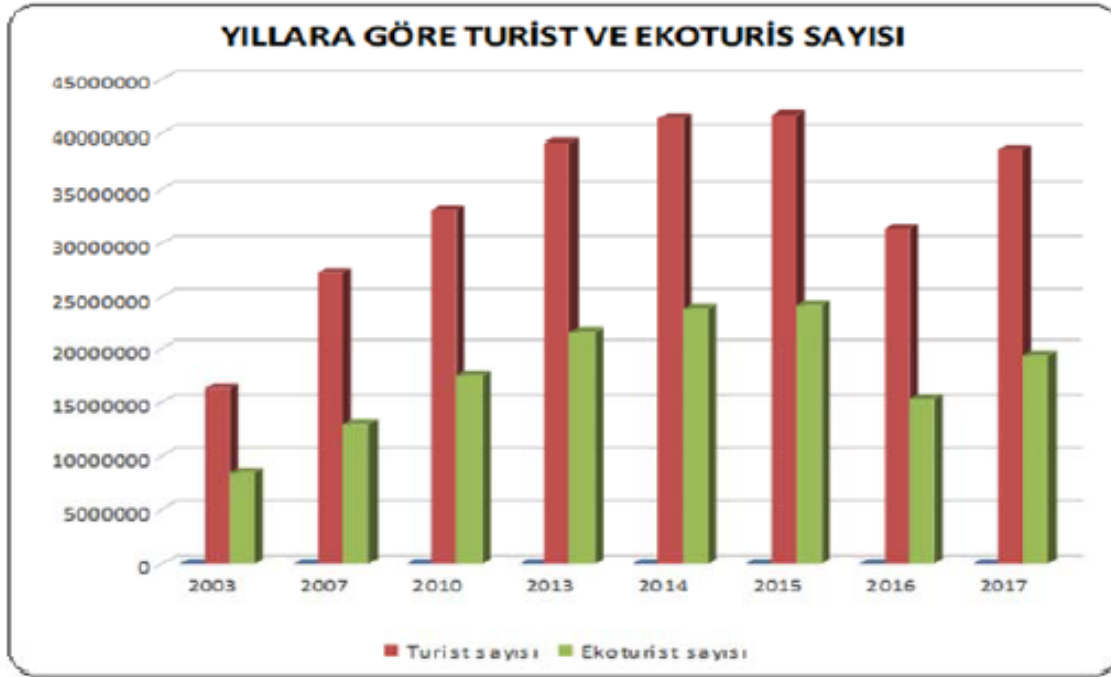
Sanayi toplumlarının artan tüketim ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde, hem üretimin hem de nakliyenin hızlı bir şekilde sağlanması bireylerin önemli talepleri arasında yer alsa da

doğada tahribata neden olmakta, havayı kirletmektedir. Bu tahribat ise zaman içinde ürün niteliğinin bozulmasına ve yapısal sorunlara yol açmaktadır. Dengesiz beslenme, yetersiz beslenme, obezite, fiziksel ve psikolojik problemler endişeye yol açarken, alternatif arayışları da artmaktadır. Tarımsal faaliyetler ve gastronomi konularının sık sık gündeme geldiği günümüzde, organik ürünlere olan ilgi de gittikçe artmaktadır. Türkiye’de ekolojik çalışmalara verilen önem arttıkça gastronomi alanında bir çeşitlenmenin olduğu, organik gıda, ekolojik market, ekolojik restoran, üretim çiftliği ve otel gibi terimlere daha fazla rastlandığı görülmektedir. Hem tüketicilerin bu alandaki talepleri hem de hizmet sektörünün bu konuda kazanmaya başladığı farkındalık Türkiye’de Permakültür uygulamalarının turizmde yer edinmesini sağlamıştır. Yenilenebilir ve sürdürülebilir enerjiye dayalı sistemlerle kurulan işletmeler Permakültür yöntemlerini kullanmaktadırlar. Bu sayede güneş, yağmur, rüzgar gibi doğal kaynakların kullanılması ile otel, restoran gibi turistik işletmeler geri dönüşüm sağlamakta ve üretimin yerelleşmesi bölgesel istihdama olumlu etki etmektedir (Eren, 2018: 535-536).

Turizm, hizmet odaklı faaliyet gösteren örgütsel bir sektördür ve insanı etkileyen her türden gelişme turizmi de etkilemektedir. Bilgi teknolojilerinin son yıllardaki gelişimi de turizmi ciddi olarak etkilemekte, internetin yoğun kullanımı, küresel bir pazar haline gelen dünyada herkesin her şeyden haberdar olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, kitle turizmi varlığını devam ettirse de, insanlar alternatif turizm faaliyetlerinden anında haberdar olmakta, Permakültür uygulamalarına turizmde ilgi büyümekte, daha bilinçli ve daha duyarlı turist profiline sunulacak ürün ya da hizmetlerin geliştirilip çeşitlendirilmesi giderek kaçınılmaz olmaktadır. Bu çeşitlilik yeme içme ve konaklamada alternatifle sınırlı olmayıp, Permakültür anlayışının uygulanabildiği tüm alanları içine almaktadır. Sürdürülebilir turizm, geleneksel kitle turizminden farklı olarak tüm organizasyonunu doğal yaşama uygun olarak ve doğal yaşam alanlarında yapmakta ve kendi potansiyel turist profilinin beklentilerine cevap verecek şekilde gelişim göstermek durumundadır. Bu noktada bilgi ve bilişim teknolojilerinin önemi açıkça ortaya çıkmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de tatil anlayışı, beklentisi ve turist profili hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu değişimin gerisinde kalmamak için Permakültür anlayışını ve uygulamalarını turizm sektöründe daha geniş çapta kullanmak gerekmektedir (Özkök ve Gümüş, 2009: 63-65).

Dünya’da binden fazla permakültür projesi bulunmaktadır (permacultureglobal.com). Permakültür projeleri permakültür eğitiminin ve uygulamasının yapıldığı çiftlik veya ekoköylerden oluşmaktadır. Bunlardan bazıları konaklama tesisi olarak hizmet vermelerinin yanı sıra gönüllü organizasyonlar vasıtasıyla gelen kişileri de kabul etmektedir. Dolayısıyla bu

girişimler sürdürülebilir turizme katkıları ve çevreye duyarlı kitleye yönelik cazip bir tatil seçeneği oluşturması bakımından önemlidir (Ar ve Uğuz, 2014: 229).

Şekil 3.1 2003-2017 yılları arası Türkiye'ye gelen turist ve ekoturist sayısı

Kaynak: Ankaya, vd. 2018: 71.

Şekil 3.1'de ekoturizme katılan turist sayısının yıllar içinde düzenli olarak arttığı bu bakımdan permakültür uygulamalarının turizm sektörü içindeki yerinin giderek büyüdüğü görülmektedir. Gelişmiş ülkelere göre biraz geriden de olsa Türkiye'de sürdürülebilirlik konusunda dünyayla paralel bir gelişim söz konusudur ve turizmde de sürdürülebilirlik anlayışı giderek kendini göstermektedir. Türkiye'nin ekoturizme yönelik potansiyeli de göz önüne alındığında bu rakamların çok daha yukarılara taşınmasının mümkün olduğu da açıktır. Ancak ilgili bakanlıkların, sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin koordineli ve iş birliği içinde çalışarak, bütünlükçü yaklaşımlarla hareket etmeleri ve toplumu bu yönde bilinçlendirmeleri gerekmektedir (Ankaya vd. 2018: 71-72).

SONUÇ

Türkiye turizm açısından olağanüstü bir potansiyele sahip olup, bu potansiyelin küresel pazarlara taşınabilmesi için sürdürülebilirlik ilkesi ile desteklenmesi ve entegre edilmesi gerekmektedir. Turizm ürününün sunumunda ortamlar ve koşullar farklılık gösterse de ekoturizm ve sürdürülebilir turizmin felsefesi değişmemektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı, organik ve yerelde üretilmiş ürünlerin sunumu, geri dönüşümün sağlandığı ve kendi kendine yetebilen doğal ortamlar oluşturan turizm işletmeleri ile insanın doğaya uyumu hedeflenmektedir.

Kitle turizmi varlığını devam ettirse de, insanların alternatif turizm faaliyetlerine ilgisi artmaktadır. Daha bilinçli ve daha duyarlı turist profiline sunulacak mal ve hizmetlerin geliştirilip çeşitlendirilmesi giderek önem kazanmaktadır. Permakültür çiftlikleri sürdürülebilir yaşam alanları oluşturmada turizme önemli katkılarda bulunabilir. Permakültür çiftliklerinde farklı temalar oluşturulup buralarda hem permakültür eğitimleri hem de çiftliklere özel bazı etkinlikler düzenlenerek doğa ile iç içe bir ortamda tatil deneyimlemek isteyenler için farklı alternatifler sunulabilir.

Bu çeşitlilik yeme içme ve konaklama ile sınırlı olmayıp, permakültür anlayışının uygulanabildiği tüm alanları içine almaktadır. Sürdürülebilir turizm, geleneksel kitle turizminden farklı olarak tüm organizasyonunu doğal yaşama uygun olarak ve doğal yaşam alanlarında yapmakta ve kendi potansiyel turist profilinin beklentilerine cevap verecek şekilde gelişim göstermek durumundadır. Dünyada ve Türkiye’de tatil anlayışı, beklentisi ve turist profili hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu değişimin gerisinde kalmamak için Permakültür anlayışını ve uygulamalarını turizm sektöründe daha geniş çapta kullanmak gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye ‘de permakültür kriterlerini yerine getirmiş olan 4 adet çiftlik incelenmiştir. Bu çiftlikler Malva Permakültür Çiftliği, Permakamp, Belentepe Çiftliği, Zeytinliboğaz Çiftlikleridir. Yapılan inceleme sonucunda bu çiftliklerin şehirlerde permakültür esaslarıyla tasarlanmış sürdürülebilir yaşam alanları oluşturmada önemli bir yere sahip olduğu, permakültür eğitimlerinin verilerek iklim değişikliği ve doğa konusunda farkındalık oluşturduğu, bu çiftliklerin çeşitli etkinlikler ve festivallere ev sahipliği yaptığı, konaklama imkanlarıyla turizm faaliyetlerine katkıda bulunduğu, yenilenebilir enerji kaynakları kullanarak sürdürülebilir yaşamı desteklediği görülmüştür.

Sürdürülebilir turizmin ilkelerini destekleyici faaliyetleri içeren permakültür aktivitelerinin ve uygulamalarının turizmde daha yaygın olarak kullanılması gerekmektedir. Turist kitlelerinin çevre bilincinin oluşması ve doğayı etkin bir şekilde deneyimlemesiyle

kalıcılığın sağlanması bakımından önemli olduğu gibi, permakültür uygulamalarıyla alternatif turizm çeşitlerine de farklı seçenek oluşturması açısından önem arz etmektedir. Çevreye zarar verilmeden onu iyileştirerek, nesiller boyu çevre bilincinin sağlanmasına katkı sağlayan permakültür felsefesi ve anlayışının turizm faaliyetleri içerisinde değerlendirildiği projeler artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, B. (2018). Sürdürülebilir Turizm Kalkınması Kavramının Ayder'in Yerel Turizm Paydaşlarınınca Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, ss: 34-54.
- Akdağ, G.; Cicik, Ş. (2021). Çiftlik Turizmi Uygulamalarının Permakültür Gönüllülerinin Motivasyonlarına Etkisi, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 5(2), ss: 359-387).
- Akipek, F. Yazar, T. (2017). Bir Mimari Sistem Büyütmek Performansa Dayalı Sayısal Tasarım Araştırmaları İçin Prototipler, *MSTAS Mimarlıkta Sayısal Tasarım Ulusal Sempozyumu*, 14-15 Haziran 2017 Ankara.
- Alaeddinoğlu, F., ve Yıldız, M. Z. (2007). Türkiye'de Kültür Turizmi ve Algılanışı. *ICANAS* 38, 21-34. Ankara.
- Alkanlı, E. (2014). *Kazdağları Bölgesinde Ekolojik Turizme Yönelik Tasarım İlkeleri Oluşturulması* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Maltepe Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ankaya, F. Ü., Yazıcı, K., Balık, G., ve Aslan, B. G. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(1), 69-72.
- Ar, H. Uğuz, S. Ç. (2014). Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde Gönüllü Turizmi ve Permakültür İlişkisi: Permakültür Çiftlik ve Köy Uygulamaları, *VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi*, 04-05 Nisan, Kuşadası, Aydın.
- Arslan, Y. (2005). Erdek ve Çevresinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(13), 29-53.
- Arslaner, E., ve Günay, E. (2017). Alternatif Turizmin Bazı Türleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 422-438. <https://doi.org/10.21325/jotags.2017.158>
- Baran, N. (2015). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Teoriden ve Uygulamadan Örnekler*. 7.
- Baran, N., ve Sat, N. A. (2015). *Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Teoriden ve Uygulamadan Örnekler*. 600-606. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bartu, K. E. (2020). Kırsal Yerleşmeler ve Eko-köyler Arasındaki Etkileşimin Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

- Basiago, A. D. (1999). Economic, social, and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *The Environmentalist*, (19), 145-161.
- Bass, S. (2007). *A New Era in Sustainable Development*. International Institute for Environment and Development (IIED).
- Bayar, M. Ş. (2016). *Sürdürülebilir Yaşam Tasarımı Permakültür: İstanbul'a İlişkin Ön Değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Bayraktuna, Y.; Solmaz, A. R. (2020). Türkiye Turizm Talebi: Panel Çekim Modeli, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), ss: 425-435.
- Bedük, T. (2019). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Edirne ve Yerel Halkın Tutumu* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Bilgi, M. G. (2013). Türkiye'nin Sakin Şehirlerinde Permakültürel Koruma, Planlama, Yönetim ve Eğitim Pratikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (29), 45-59.
- Börü, P.; Pirili, M. U. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Sektörler Ekseninden İzmir'e Bakış, *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, Sayı: 9, ss: 77-99.
- Ceylan, T. (2001). Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Sayı; 12, ss: 169-177.
- Ciğerci, İ.; Öglek, İ. (2021). Geleceğin Kırsal Turizm Merkezleri Ekoköylerin Dışsallıkları: Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkeleri Karşılaştırması, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 9(2), ss: 1030-1053.
- Corbin, J. ve Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks: Sage.
- Coşgun, M. T., ve Özdemir, G. (2017). *AB-Türkiye Sivil Toplum Diyalogu Programı* (s. 82). Ankara: AB Türkiye Sivil Toplum Diyalogu.
- Creech, H. (2012). *Sustainable Development Timeline—2012*. The International Institute for Sustainable Development.
- Creswell, J. W. (2014). *Nitel araştırma yöntemleri* (Çev Edt: Bütün, M. ve Demir, S. B). Ankara: Siyasal Kitap.
- Çalık, A.; Adam, A. (2020). Helal Turizm: Teorik Bir İnceleme, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 50, ss: 487-502.
- Çam, O.; Çılgınoğlu, H. (2021). Tosya İlçesinin Turizm Potansiyeli, *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), ss: 156-175.
- Çımat, A., ve Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (6), 1-18.

- Dağlı, Z. (2018). Sürdürülebilir Turizmin Gelişimine Yönelik Yerel Halkın Tutumlarını İncelemeye İlişkin Bir Araştırma: Akçakoca Destinasyonu, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 15(3), ss: 603-619.
- Demirbulut, Ö.; Dinç, N. (2017). Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), ss: 20-30.
- Denzin, N. K. ve Lincoln, Y. S. (1998). The lanscape of qualitative research: Theories and issues. Thousand Oaks: Sage.
- Derman, E.; Balcı, M. (2019). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Yeşil Yıldızlı Bir Otel İşletmesinde Permakültür Uygulamalarının Değerlendirilmesi, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 5(9), ss: 182-192.
- Dicle Kalkınma Ajansı. (2015). *Hasankeyf Üçyol Ekolojik Köy Projesi* [Ön Çalışma Fizibilite ve Uygulama Raporu]. Dicle Kalkınma Ajansı.
- Diker, O.; Çetinkaya, A. (2016). Erişilebilir Turizm Açısından Safranbolu Turizm Destinasyonunun Uygunluğunun Değerlendirilmesi, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı; 2, ss: 111-125.
- Duman, T.; Tepeci, M.; Unur, K. (2006). Mersin’de Yükseköğretim ve Orta Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimi Almakta Olan Öğrencilerin Sektörün Çalışma Koşullarını Algılamaları ve Sektörde Çalışma İsteklerinin Karşılaştırmalı Analizi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(1), ss: 51-69.
- Engin, Ç. (2015). Hastanelerde Permakültürün Yerleştirilmesi, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Erdem, M. S.; Bozan, M. (2021). Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Ekolojik Turizmin Kalkınma Planları İçerisinde Değerlendirilmesi, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), ss: 67-90.
- Erdoğan, N., ve Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Eren, S. (2018). Ekolojik Restoranlar ve Perma-Kültür Uygulamaları: Ekbiçyeiç Restoranı Üzerine Bir Araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 534-552.
- Eser, S., Dalgın, T., ve Çeken, H. (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 19(2), 27-34.
- Gültekin, B. (2020). *Katılımcı Yaklaşımla Sürdürülebilir Turizm Planlaması: Safranbolu Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Günel, V., Alaeddinoğlu, F., ve Sait, M. (2009). Türkiye’ye Yönelik Kültürel Turizm Turları ve Başlıca Güzergâhlar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 275-298.

- Gündüz, F. (2004). Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği, *Planlama Dergisi*, Sayı: 1, ss: 58-66.
- Hathaway, M. D. (2016). Tarımcology and permaculture: Addressing key ecological problems by rethinking and redesigning agricultural systems. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 6(2), 239-250. <https://doi.org/10.1007/s13412-015-0254-8>
- Holmgren, D. (2011). *Permaculture (Principles ve Pathways Beyond Sustainability)*. London - England: Permanent Publications. Geliş tarihi gönderen <https://derdejan.files.wordpress.com/2020/06/permaculture-principles-and-pathways-beyond-sustainability-pdfdrive.com-.pdf>
- III. *Ulusal Karadeniz Ormanlık Kongresi*. (2010, Mayıs 20). 1575-1594. Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi.
- Işıldar, G. Y. (2012). 2011 Avrupa Yeşil Başkenti Hamburg: Eko-Kent Kriterleri ve Performans Göstergeleri Açısından İncelenmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(23), 241-262.
- Karagözoğlu, N. (2020). Çevre Sorunları, Nedenleri ve Çözüm Önerileri: Yozgat Örneği. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, (42), 356-373.
- Kara, E. (2014). Ekolojik Kaygı Temelli Yerleşimlerde Sürdürülebilirlik Paradigmasının Farklı Boyutlarıyla İncelenmesi, *İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Karademir, N.; Sandal, E. K.; Urhan, F. B. (2018). Kahramanmaraş'ta Turizm Algısı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 23(39), ss: 45-64.
- Kaygısız, N. Ç. (2019). Son 10 Yılda Dünyada ve Türkiye'de Turizm (2008-2017). *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 2607-2626.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 93-114.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.
- Kılıç, D., ve İşcan, F. *Dünya'da ve Türkiye'de Ekolojik Köy Uygulamaları*. , § TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 17. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı (2019). Ankara.
- Kıral, B. (2020). Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15, 170-189.
- Kiper, T., Korkut, A., ve Topal, T. Ü. (t.y.). *Kentsel Alanlarda Ekolojik Bahçe Tasarım Anlayışları*. 1016-1025. Azerbaijan: Academic Platform.

- Koday, S. (2019). Türkiye Coğrafyası Alanında İki Eser: Türkiye Ekonomik Coğrafyası ve Türkiye Turizm Coğrafyası, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(34), ss: 677-693.
- Korkmaz, M.; Başkalkan, S. N. (2011). Eğirdir Gölü ve çevresinde turizm gelişiminin sürdürülebilirliği üzerine değerlendirmeler, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı: 12, ss: 62-69.
- Kuter, N.; Ünal, H. E. (2009). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri, *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2), ss: 146-156.
- Labuschagne, A. (2003). Qualitative research: Airy fairy or fundamental? The Qualitative Report, 8(1).
- Mannen, D., Hinton, S., Kuijper, T., ve Porter, T. (2012). Sustainable Organizing: A Multiparadigm Perspective of Organizational Development and Permaculture Gardening. *Journal of Leadership ve Organizational Studies*, 19(3), 355-368. <https://doi.org/10.1177/1548051812442967>
- Marangoz, M., ve Karadağ, L. (2017). Sürdürülebilir Turizm Açısından Alternatif Turizmin Önemi: Marmaris Örneği. *Turizm Akademik Dergisi*, 4(2), 29-40.
- McManus, B. (2010). An Integral Framework for Permaculture. *Journal of Sustainable Development*, 3(3), 162-174. <https://doi.org/10.5539/jsd.v3n3p162>
- Najafidashtape, A., ve Hamamcioğlu, C. (2018). Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD)*, 3(1), 1-17. <https://doi.org/10.30785/mbud.370274>
- Oskay, C. (2012). Mersin Turizminin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), ss: 185-202.
- Örki, A., ve Ağırseven, N. (2016). Sustainable Environment in Tourism Policies: The Case of Turkey. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 97-106.
- Özdemir, M. A., ve Kervankıran, İ. (2011). Turizm ve Turizmin Etkileri Konusunda Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Afyonkarahisar Örneği. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (24), 1-25.
- Özkök, F., ve Gümüş, F. (2009). Sürdürülebilir Turizmde Bilginin Önemi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(7), 51-71.
- Peeters, B. (2011). Permaculture as Alternative Agriculture. *Philippine Journal of Third World Studies*, 26(1-2), 422-434.

- Pehlivan, H. A. (1994). Suç, Şiddet, Terörizm ve Turizm, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(1), ss: 58-62.
- Pekizoğlu, F. (2012). Sürdürülebilir Tarım ve Kırsal Kalkınma Kavramı İçinde Tarım-Turizm-Kırsal Alan İlişkisi ve Sonuçları, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), ss: 83-92.
- Polat, D.; Harputluoğlu, D. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekolojik Oteller: Narköy Ekolojik Otel ve Eğitim Merkezi, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 14(2), ss: 31-46.
- Stukalo, N. V., Krasnikova, N. A., Krupskiy, O. P., ve Redko, V. Y. (2018). Fostering Sustainable Tourism in Global Economy. *Revista Espacios*, 39(42), 1-27.
- Şimşek, O. (2016). Alternatif Bir Ekolojik Yaşam Modeli: TaTuTa (Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizmi ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası) Projesi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. London: Sage.
- Tatar, S., ve Olay, N. (2015a). Tarım-Turizm Kapsamında Permakültür' ün Uygulanabilirliği ve Geliştirilmesi: Belentepe Permakültür Çiftliği Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(2), 29-34.
- Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), ss: 57-73.
- Tuna, A.; Erdoğan, E. (2013). Ekolojik Kültürel Turizm Aracı Eko Müzelerin Kültürel Peyzaj Açısından İrdelenmesi, *Ormanlık Dergisi*, 9(2), ss: 23-37.
- Tuna, M. (2011). Chapter One: Social and Environmental Impacts of Tourism Development in Turkey. İçinde M. Kozak ve N. Kozak (Ed.), *Sustainability of Tourism: Cultural and Environmental Perspectives* (First publishing, ss. 1-17). England: Cambridge Scholars Publishing.
- Türker, N.; Uçar, M.; Ateş, M. A. (2016). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm Sektörü Algıları: Karabük Üniversitesi Öğrencileri Üzerine bir Araştırma, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), ss: 311-333.
- Uğuz, S. Ç. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 24, ss: 332-353.
- Üsküplü, E. M., ve Polat, Z. (2019). Permakültür Çocuk Oyun Alanları. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 245-252.
<https://doi.org/10.25308/aduziraat.569829>

- Üzümcü, O. O.; Koç, B. (2017). Ekolojik Turizm Kavramı: Fethiye Örneği, *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1), ss: 14-19.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.
- World Tourism Organization (UNWTO) (Ed.). (2013). *Sustainable Tourism for Development Guidebook—Enhancing capacities for Sustainable Tourism for development in developing countries* (First edition). Madrid: World Tourism Organization (UNWTO).
<https://doi.org/10.18111/9789284415496>
- Yaylı, A. Bayram, M (2009). Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 6(1), ss: 1-2.
- Yeang, K. (2012). *Ekotasarım Ekolojik Tasarım Rehberi* (1. Baskı). İstanbul: Yem Yayınları.
- Yıldız, Z. (2011). Turizm Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Yılmaz, İ. A., Ünal, A., ve Çakır, G. (2015). Sürdürülebilir Turizm Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Bağlamı. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 4(2), 55-83.
- Yurtsal, K. (2019). Türkiye’de Sürdürülebilir Turizm, Sivas İnterdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, ss: 61-70.
- Zayım, M (2018). Demre’nin Kültür Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, Sayı: 1, ss: 21-44.
- Zeybek, O. (2015). Ekoköy Akımı: Tarihi Gelişimi ve Kent Ölçeğinde Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*. (2010). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.

İnternet Kaynakları

- Alanya Turistik İşletmeciler Derneği (ALTİD). (2020), Dünya ve Türkiye Turizm Verileri, <https://www.altid.org.tr/bilgi-hizmetleri/dunya-ve-turkiye-turizm-verileri>, (erişim tarihi: 20.01.2022)
- Anonim (2012), <http://www.cevreciyiz.com/kose-yazisi-detay/36/mustafa-f-bakir-ile-permakultur-uzerine>, (erişim tarihi: 06.12.2121).
- Bayramiç Yeniköy (2011), Kaz Dağları Ekolojik Yaşam ve Tohum Derneği, <http://ww5.bayramicyenikoy.com/?subid1=ee95e57a-af82-11ec-b555-6278f92484a3hakkımızda>, (erişim tarihi: 05.02.2022).
- Ekoturizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği. (2007), www.ekoturizmdernegi.org/ekotur.asp, (erişim tarihi: 04.03.2022).

- Permakültür Araştırma Enstitüsü, (2020), <http://permacultureturkey.org/nedir/>, (erişim tarihi: 06.12.2021).
- Phipps, N. (2013). Permakültür Bahçeciliğinin Temelleri, <https://permakulturplatformu.org/2013/05/11/permakultur-bahceciliginin-temelleri/>, (erişim tarihi: 06.12.2021).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). (2020). Turizm Gelirleri, www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik, (erişim tarihi: 15.02.2022).
- Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). (2020). Turist Sayısı ve Turizm Geliri, www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik, (erişim tarihi: 15.02.2022).
- World Tourism Organization (UNWTO). (2020). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, October 2020. Geliş tarihi 23 Kasım 2020, <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.6>

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Ebru AKDUMAN DERMAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kılıçoğlu Lisesi, Eskişehir, 2006
Lisans	Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi, Antalya, 2014
Yabancı Diller	İngilizce

